

EESTI KIRJANDUS

1931 № 4

SISU:

ED. HUBEL: Eesti näitekirjandus 1930. aastal.

A. PALM: Soome Kirjanduse Selts 1831—1931.

J. MÄGISTE: Soome keele osa eesti kirjakeele arendamisel.

H. PAUKSON: Kanteletar. I osa: Soome rahva kangelaslugusid, ballaade ja legende.

A. ANNI: „Kantelatari“ tõlke nimetuse asjus.

P. HAMBURG: Mait Metsanurk — Kogutud teosed VII: Valge pilv.

Eestipäraste seenenimede ümber.

Eesti raamatute fildnimeslik 1929. a. alates, 21. poogen.

EESTI KIRJANDUSE SELTSI
VÄLJAANNE

KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS

1931 ASUTATUD 1906. XXV

Ilmub iga kuu lõpul, number umbes 64 lehekülge, piltidega.

Tegev ja vastutav toimetaja J. V. VESKI.

Aadress: Vabriku 5, Tartus, tel. 2-81.

Toimetus: H. KRUIIS (ajalugu), A. SAARESTE (keel),
FR. TUGLAS (kirjandus).

Käsitajade tagasisaatmiseks lisatagu postmargid ligi. Avaldatud käsitajad hoitakse alal ainult sellekohasel soovil. Toimetus jätab enesele õiguse avaldada käsitajate lühendatud kujul.

Talitus: Eesti Kirjanduse Seltsi büroo, Lai 35, Tartus, telefon 6-01, avatud äripäevil kella 9—15.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2 kr. 50 s., veerandaastas 1 kr. 25 s., üksiknumber 50 senti.

Tellimisi võtavad vastu talitus, kõik postiasutised, raamatukauplused ja Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed.

Üksiknumbrid on müügil järgmistes raamatukauplustes:

Tartus: Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Lai 35, tel. 6-01.

Akadeemiline Kooperatiiv, Jaani 7, tel. 63.

„Noor-Eesti“ k/ü, Rüütli 4, tel. 2-66.

K/ü. „Postimees“, Suurturg 16, tel. 2-50.

A. Tasso, Promenaadi 16, tel. 5-70.

J. Krüger, Rüütli 11, tel. 7-60.

Tallinnas: Tallinna Eesti Kirjastusühisus, Pikk 2, tel. (20)4-94.

SuurKarja 23, t. (2)15-13.

K/ü. „Rahvapäevik“, Jaani 6, tel. (20)6-66.

Harju 48, tel. (2)24-49.

A. Keisermann, Kinga 5, tel. (2)14-51.

Viljandis: „Õpistu“, Lossi 24, tel. 74.

Rakveres: Joh. Triefeldt, Pikk 17.

Ühiskaubamaja Leo Erna, Tallinna ja Laada tänava nurgal nr. 24, tel. 2-76.

Kuulutused teksti järel: lehekülge 30 kr., pool lehekülge 15 kr., veerand lehekülge 8 kr.

Varemad aastakäigud. Aastakäigud I—XII (1906—1917) on müügil otsas. Saada on aastakäike XIII—XVIII (1918/19—1924) hinnaga à 3 kr. 60 s., XIX—XXIII (1925—1929) hinnaga à 5 kr. ja XXIV (1930) hinnaga 6 kr., nahkköites 2 kr. kallim.

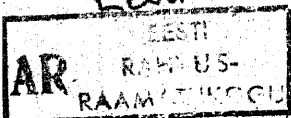
Mõningaid üksiknumbreid on saada alates 1907. aastast hinnaga 50 senti number.

Astuge Eesti Kirjanduse Seltsi liikmeks! Liikmemaks 1 kr. aastas, euaegne 20 krooni ühekordselt. Liikmeksastumise soovivaldusi võtavad vastu seltsi usaldusmehed (nõudke aadresse!) ja seltsi büroo.

Tellige raamatuid Eesti Kirjanduse Seltsilt! Saatke oma aadress nimestikkude ja tutvustajate saamiseks. Raamatukogude varustamine kõigi raamatutega. Raamatute köitmine. Nõudke tingimusi!

Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Lai 35, Tartus, telef. 6-01.

Ar 931 P
Eesti

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

TARTUS

APRILL 1931

NR. 4

Eesti näitekirjandus 1930. aastal.

Raske on leida põhjusi, miks mõni kirjandusliik kord vohab, teine aga samal ajal vaevu hingitseb. On ajajärke, kus lüürika otse luhtab, proosa aga selle kõrval üsna kesine. On ajajärke, kus draama kütkestab tähelepanu, kus dramaturgid annavad rea meistriteoseid, kuna eepika- ja lüürikavallas on kõik üsna vaikne. Siis jälle lööb eepiline proosa õitsele ja tagandab ajutiselt teised väljendusvormid.

Üldiselt võiks muidugi öelda: domineeriv kirjanduseliik on tingitud ajajärgu hinge-elust; ajajärgu hinge-elu — sotsiaalseist tingimustest. Aga iga kord ei ole kerge sellega kirjandusliikide tõusu või langust seletada.

Kui meil juba mõnda aastat on domineerinud eepiline proosa, siis on seda põhjendades vastatud: lugeja nõuab proosat, nimelt romaani, ja sellepärast ruttavad kirjanikud üksteise võidu tema „tellimist“ täitma. Romaan on minev kaup, öeldakse ärimehes keeles, sellepärast viskab valmistaja teda rohkesti turule. Nõudmine leiab rahuldust.

Ütleme, et see nii. Aga kuidas seletada lüürika õitsengut? Eks ole ju nõudmine värsikirjanduse järele minimaalne; seda ei taheta juba „Siuru“ hämardusest saadik üldse lugeda. Ometi viljelevad meie luuletajad järjest usinasti. Lööge lahti „Looming“, ja te ei leia ühtegi numbrit, kus värsest oleks nappust märgata. Ja meie kirjanduse aastatoodangut arvestades veendute, et nimekamad luuletajad harva aasta vahele jätavad uue koguga esindumast. Nii läinudki aastal.

Siin ei saa asja seletada aina nõudmise-pakkumisega; ka sotsiaalsed meeolud ei näi viimaseil aastail luule viljelust soodustavat.

Mõnelt poolt katsutakse asja kultuurkapitali „kunstväetisega“ seletada, aga see argument veenab vähe; iseäranis kui meelde tuleb, et „kunstväetis“, mis visati 1929. a. näitekirjandusepõllu rammutuseks, aitas idandada vaid umbrohtu! Sada teost saadeti võistlusele, nendest tunnustati vaid

3 kolmanda auhinna vääriliseks, ja ainult üks neist on lähema vaatluse väärt.

Ei erguta ka maa ja linna lavade elav nõue meie kirjanikke näidendite loomisele.

Ajavaim peaks olema soodus dramaatilisele loomingule. Eks sisalda ometi möödunud veerandsajand võitlusi ja heitlusi, missuguseid maailm enne pole näinud. Alates 1914. aastast lähevad sündmused peadpööritava kiirusega. Ja meie pole kõike seda vaid v a a d e l d a võinud. Olime esiti s u n n i t u d võitlema ja lõppeks tõmbasime o m a l t a h t e l m õõka. Oleme aidanud võõraid troone tõugata, oleme oma riigi rajanud. Kui see sündinud, ei ole meie ega rahvad meie ümber endist, sõjaelset rahulist elu elama võinud hakata. Ühiskondlik-politiline võitlus jätkub, majanduslik kitsikus suureneb, pinevus rahvakihtide vahel kõveneb. Aja tempo on kärsik, meeoleud värvikad, otsingud rahutud, dissonantsid kriiskavad. Endised usulised ja kõlblad ehitised on lagunemas, endine vaade kosmoselegi on Einstein'i teooria tagajärjel mitmeti puudulikuks osutunud.

Ühe sõnaga: põnev dramatism välis- ja sise-elus, närvliku inimese vaimliste ning hingeliste võimete kui ka tahtejõu ägedad pingutused — see kõik peaks küllalt tõuget, meeoleolu ja ainstikkku andma loominguks dramaatilises vormis.

Ometi, nagu ütlesin, kiratseb meie draamakirjanduse põld.

1930. aastal ilmus meil üldse 18 näidendit (eelmisel aastal 12). Peale selle neli lastenäidendit. Arv ei jäta palju soovida, küll aga kvaliteet.

Esimese koha nende hulgas väärib vaidlematult Arthur Adson'i kolmevaatuseline näidend „Lauluisa ja kirjaneitsi“. See teos on rajatud faktilistele andmetele kahe meie suurima lauliku Kreutzwaldi ja Koidula vastastikustest suhetest.

Teatavasti viljeldakse Euroopas juba mõnda aastat biograafiaid, küll teaduslikult, küll rahvalik-teaduslikult, küll ilukirjanduslikult. Meilgi on juba märgata seda laadi kirjanduse tekkimist.

Vist usuvad kirjanikud tõelisusest võetud kujude kaudu veenvamalt kõnelda võivat. Reaaleluga kokkupuutunud lugeja on usalduse kaotanud väljamõeldud sangarite vastu. Ta tahab teada, kuidas on ajaloolised isikud elanud, võidelnud ja kannatanud; ta otsib neist enesele kinnitust ja lohutust, otsib sarnasust enesega.

Emil Ludwig, tähtis saksa elulugude-kirjanik, näinud Ameerikas, kuidas üks liftipoiss tema „Napoleoni“ loeb.

„Huvitab teid see raamat?“ küsinud autor.

„Väga,“ vastanud poiss, „sest et ma selle mehe elust mõnda sarnasust enda iseloomuga leian.“

See vastus aitab palju seletada, miks eluloolise teose vastu huvi tuntakse. Otsitakse jooni, mis eneseski arvatakse olevat. Ja miks ei või liftipoisil ühist olla suure Napoleoniga? Viimast tõukas suur teohimu ja auahnus. Samad stiimulid tõukavad kõiki neid, kes Ameerikas miljardärideks ihkavad saada.

Veel huvitavam on vastus, mis andnud keegi merimees prantsuse kirjanikule André Maurois'le, Disraeli' eluloo autorile:

„Mis mulle Disraelis meeldib, on see, et ta mitte millegagi algas ja kõige kõrgemale kohale tõusis. Ja et ka mina mitte millegagi algasin, siis ütlen enesele, et ma võib-olla sama kaugemale võin jõuda.“

Mis on A. Adson öelda tahtnud, valides meie kirjandusloost kaks lemmik-kuju oma teose kandvaiks tegelasiks? Igatähes mitte vaid illustreerida kirjanduslugu või elustada meie mälestusi ilusast ärkamisajast.

Lauluisa ja Kirjaneitsi — need kaks kuju moodustasid tolle aja õilsama eliidi meie seltskonnas ja haritlaskonnas. Võiks arvata, et seda eliiti siis ka koheldi tema väärtuse ja tähtsuse järele, et selle poole jumaldades üles vaadati. Aga mitte midagi selle sarnast. Isegi kõige lähemad ei mõista neid, kõnelemata kaugemaist, kõnelemata rahvast. Koidula head kirjaoskust ja annet kasustab tema isa. Ekspluateerib tüdart nõnda, et loomakaitse seltsi liige, kellel inimlikud tunded rinnas, vahele peaks astuma. Ja see tütre kurnaja isa pole mitte mõni harimatu kingsepp või ihne ärimees, vaid tolle aja väljapaistvam rahvajuht, rahva õpetaja, rahva „isa“, tähtis kirjanik! Isa kurnab Koidulat ränga tööga, edevõde oma kergatsliku peigmehega n ä ä g u t a b teda. Võib ju olla, et Koidulal Tartus sarnaseid austajaid ja jumaldajaid oli, nagu tema pärastine mees dr. Michelson. Need võisid teda vahest kui noort naist hetki huvitada, mitte kui inimest ja laulikut. On seepärast arusaadav, miks Koidula suure inunuga kiindub Lauluisasse. See on ainuke inimene, kes hingelt tema sarnane, kes vaimselt sama kõrgel, kelle südames samuti „hääleke teisiti heliseb“. Nagu Kirjaneitsi Tartus, nii on Lauluisa Võrus — üksinda; sealsest seltskonnast kõrgemal, aga ühtlasi kaugemal, sellest mõistmata, sellel arstina kasustada ja isegi ekspluateerida. On arusaadav, miks Lauluisa nii kirglikult kiindub Kirjaneitsisse: see on talle tol ajal ainuke omasarnane. Need kaks, kelle südames „hääleke teisiti heliseb“, on nii-öelda deklasseeritud, vähemalt tunnevad

endid sellistena. Olles vaimselts kõrgemal seltskonnast kannatavad nad. Kannatavad mõistmatuse ja üksinduse, kannatavad ekspluateerimise pärast. Nagu enamasti delikaatsema ja subliimsema siseilmaga inimesed, on nad liiaks passiivsed, et madalamal seisvat seltskonda valitseda, endid ühiskondlikult täiuslikult maksma panna. See on meie ja teiste maade harilik intelligentsi saatus — olla välisilmas, tegelikus elus jõuetu. See on vaimlise eliidi saatus: kannatada ja olla üksi. Kui leidubki mõni teine omasarnane, siis on küllalt väliseid ja sisemisi tõkkeid lähinemist ja ühinemist takistamas.

See on Adsoni näidendi ideeline alus ja öeldis, arvata-vasti allteadlikult väljendust nõudnud ja väljendusele viinud.

Sellele põhimotiivile vastavalt on valitud momendid peategelaste elust: kõik niisugused, kus me neid näeme kannatajatena, üksildastena, õhkajatena. Paiguti on vahest peamotiiv liigagi alla kriipsutatud.

Minu arust ei oleks võinud Adsoni näidendit, kuigi see mõne arvustaja valju otsuse järel (v. P. Hamburgi „Ebaõnnestunud auhindamine“, E. Kirj. nr. 7, 1930) kannab „keskkooli õpilase suleharjutuse ilmet“, võistlusel ühele tasemele seada Karheiding'i „Õnne põrguga“, isegi mitte J. Mändmetsa „Ebajumalaga“. „Lauluisa ja Kirjaneitsi“ on siiski arenenud kirjandusliku inimese teos, kes suudab süveneda hingeellu, mõistab karakteriseerida; kellel on oma tihe, peen, kindel väljendusviis. See tundub igast reast, igast repliigist. Kui draama ei võinud see teos eriliselt õnnestuda. Esiteks sellepärast mitte, et Kreutzwaldi ja Koidula suhetes polnud tõelist dramaatilist elementi. Liia suur oli aastate vahe — nelikümmend —, et võiks areneda vastastikune ja võrdne kirelöösk. (Vist ei ole see Lauluisa suust vaid sõnakõlks, kui ta end nimetab mitmel puhul „vanaks kännuks“.) Liia passiivne on pealegi ta iseloom (tuletagem meelde tema buddistliku kalduvusega teisikut — Lembitut), et ta algaks võitlust ecmalt võluvalt vilkuva õnne eest ümbritseva maailma vastu, kuigi see maailm on talle kohutavalt võõras ja ebasõmpaalik. Liiga hea kasvatus on Kirjaneitsi, et tahta üle astuda viisakuse piirest. Liiga mõistlik ja tasakaalus on ta, hoolimata oma hõõguvast hingest, et suhtuda oma sõbrasse teisiti kui jumaldatud Lauluisasse. Liia passiivsed on mõlemad, et võidelda nende sisemiste elementidega, mis segavad ilusa läheda sõpruse kestmist.

Nii on dramatism selles näidendis juba peategelaste iseloomude tõttu võimatu. Teiseks ei peitu autoris kui vaikse, intsiimse luule viljelejas, Sänna trubaduuris, eeldusi draama loo-

miseks, milles oleksid jõuline aktsioon, hoogus tegevus ja võitlus.

Algusest peale on lugejal-vaatajal selge, et piirduakse vaid meeoludega, väiksete õhkamiste, kaeblemiste ja resignatsiooniga.

Adson on püüdnud oma peategelasi nimelt hingestada, seda „healekest“ meile kuuldavaks teha, mis Lauluisa ja Koidula hinges „teisiti heliseb“. Selleks on ta väga rohkesti ja vist liiga rohkesti kasustanud nende kirju ja luuletisi. Aina tsiteeritakse ja retsiteeritakse neid ja mõju lugejasse on selle tagajärjel paiguti liialt literatuurne.

Kreutzwaldi iseloomustus ei ole kõigiti õnnestunud. Meile on võõrastav, et filosoofilise kalduvusega Viru laulik ja Lembitu looja oma naisega, kes temast põrmugi aru ei saa, siiski laskub seletavaisse sõnelusisse (I ja III vaatuses). Veel võõrastavamad on meile stseenid patsientidega. Praegugi on patsiendil arsti vastu tema kabinetis küllalt respekti; palju enam oli seda küll vist väikese Võru elanikel aasta kuuekümne eest. Vaevalt kohtles tol ajal provintslane arsti nii ülbel, kui seda Adson on näidanud. Paremini on iseloomustatud Kirjaneitsi. Kui me oleme teda näinud ta kodus ja Võru külaskäigul, on meil selge, et kurblooline saatus on talle paratamatu.

Parim kogu teoses on kolmas vaatus. Siin on vastastikkusse seatud Võru tolle-aegne väikekodanlik-kadakasakslik seltskond meie vaimlise eliidis esindajatega. Kontrast on tragikoomiline. Teiseks on siin Lauluisa kohtumine Kirjaneitsiga, kogu näidendi kulminatsioonipunkt. Siin väljendub kummagi vaimukangelase vaimsus, inimlikkus ja ühtlasi nende võitlusvõimetus, millest tingitud nende sise-elu traagika.

Suure koha täidab näidendis Kreutzwaldi teenija Anne. See Võru lihtne piiga on esindatud liiga teadlikuna Lauluisa-Kirjaneitsi suhete hindamises kui ka patsientide kohtluses.

Isa Jannsen esindab näidendis väga kujukalt seda meie haritlast, kes seisib vaimsuse poolest astme allpool Koidulat ja Viru laulikut, aga hoolimata sellest või just selle tõttu võis etendada juhtivat osa.

Üksikud stseenid on liialt põgusad, vaatused liialt lühidad, et mõjuvusele pääseda teose lugemisel (iga vaatus on 20 väikest lehekülge). See on küll tagatiseks igavuse vastu, aga ei anna mahti kaasaelamise tõusuks.

Hoolimata neist ja muist puudusist on see ometi huvitav katse, esimene katse — anda meie kirjanduse ajaloost kirjanduslikke kujusid. Kui ka üldiselt see esimene katse pole kõigiti õnnestunud, siis on ometi dialoogis rohkesti üksikuid välgatavaid kiiri, mille valgusel me näeme romantilist ärka-

misaega, enamasti küll äripäevases proosas. On peenelt hingestatud üksikmomente.

Laval (nimelt „Estoonia“ laval) on see näidend kõvasti läbi löönud. Seda küll osalt meie tähtsamate ärkamisaja kujude tõttu, kui need kujud pealegi meie parimate näitlejate poolt elustatult lavale ilmuvad.

Kas suudame ükskõikseks või jahedaks jääda, kui need, kellest me nii palju kuulnud ja lugenud, keda me enestele kujutella püüdnud, ilmuvad elavatena meie ette, liiguvad, kõnelevad, ilutsevad, unistavad või vaikselt kannatavad.

Adsoni näidend sunnib meid kaasa elama ärkamisaja vaimlise eliidi kannatusile, nende üksindusele ja resignatsioonile. Me elame kaasa ja tunneme kaasa, aga me ei tee hädast voo- rust. Intelligenti ja eliidi nõrkus välisilmas ja siseilmas on tema ebavoorus.

Äsja surnud Jakob Mändmetsa „Ebajumal“, näidend kolmes vaatuses, sai läinud aasta võistlusel, nagu juba öeldud, samuti III auhinna. Minu arvates aga on Mändmetsa näidend Adsoni omast kujudelt kahvatum, dialoogis lamedam ja hingeelult märksa pinnapealsem. Autor on tundnud protesti põhimõtete puudumise vastu ajakirjanikkude peres, kuhu ta ise kuulus ja keda ta hästi tundis. Ta tahab hukka mõista sulemeeste müüdavuse ja katsub meile kujutada ajakirjanikku, kes ise viimaks sellest müüdavusest tüdineb, ennast põlgama hakkab ja revolvri järele haarab. Naisele on see ajakirjanik ebajumalaks. Ta usub oma mehe idealismi; selle usu kaotus on talle rängaks löögiks. Tõelisuses me sarnast traagikat ei näe ja Mändmets pole meile seda usutavaks suutnud teha. „Ebajumala“ tegelased on lihata ja vereta, olgu nad positiivsed või negatiivsed. Nad jäävad meie silme ees kahvatuiks skeemideks. Oma näidendites maa-elust on Mändmets suutnud inimesi kaugelt paremini hingestada ja motiveeritult teotsema panna.

Aksel Karheidingi „Õnne põrgu“, „satüüriline komöödia“, on pigemini kinolik grotesk, mis sisaldab jandilisi põgenemisi, tagaajamisi, paugutamisi ja muid Ameerika naljafilmi atribuute. Autoril ei puudu vaimu, küll aga puudub tal arusaamine neist elementaarseistki omadusist, mis teose kirjanduslikuks teevad. Ta võõrastab meid oma maitsearengu väärsuunaga. Kui kirjanduslikust teosest ei saa „Õnne põrgust“ kõnelda. Vanemuislased riskeerisid temaga laval õnne katsuda, aga tagajärjeta.

Et see näidend A. Adsoni „Lauluisa ja Kirjaneitsi“ kõrval võis auhinna saada, pealegi ühekõrguse, jääb mõistatuslikuks.

Suuremat tähelepanu kui „E b a j u m a l“ väärib J a k o b M ä n d m e t s a ajalooline näidend 4 järgus „M i k k K i v i“. Selles näidendis kirjeldatakse sündmusi, mis aset leidsid läinud aastasaja keskel Harjumaal Kiiu mõisas. J. Mändmets on neid sündmusi ajalooliste andmete põhjal võimalikult tõetruult pildistanud. Kõik tähtsamad tegelased on ajaloolised ja nende õigete nimedega nimetatud; sõnadki on neile suhu pandud, kui võimalik, otse kirjalikest ürikuist (näit. pastor Ahrens'i manitsuskõne peksuminejale Mikk Kivile). Autor on loobunud, niipalju kui võimalik, vabast loomingust, pidades Kiiu sündmust, nagu ta oli, küllalt dramaatiliselt mõjuvaks. Liigne kinnipidamine ajaloost on aga näidendi kuivaks jätnud. On luustik, aga iuudel puudub liha; on puu oksad, raod, aga puudub haljas lehestik.

Hoolimata sellest liigest ajaloolisest tõest (võib-olla isegi selle tõttu, sest Mändmetsal enesel puudus tugev dramaatiline närv) on „Mikk Kivi“ lavaliselt mõjukaim selle kirjaniku näidendeist. Autor on hoidunud Kivi ja ta meeoleu-osalisi heroiseerimast ja idealiseerimast, on olnud kõigi nende väljenduste edasiandmises tagasihoidlik, diskreetne ja usutav. Elamusi ja hingelisi võitlusi lastakse enam aimata kui kuuldavale tuua. Dialoogis on Mändmets siin küps, kuid kompositsioonis alistub ta, nagu öeldud, liialt ajaloole.

K. L a a g u s avaldas mõne aasta eest tragikomöödia „Doktor Moll“, mis oli õige kergekaaluline ja vähenõudlik. Nüüd on sama autor tulnud neljavaatuselise draamaga „L e i t n a n t V a s m e r“, mis tahab ainekõrguse poolest kõrvu seista kreeka klassikutega. Oidipus nais teadmatult oma ema, leitnant Vasmer armub oma poolõesse, enne kui sugulusest teab, ja abiellub temaga de facto. Enne vormlikku abiellumist saab ta sugulusest teada ja laseb enese maha, taga aetud hingepiinast. Et peategelane ka mingist saatuse „needusest“ kõneleb, siis võib arvata, et autoril Sophokles'e draama silme ees on seisnud. Kui see ka nii on olnud, ka suks pole see „Leitnant Vasmerile“ mitte tulnud. Meie aja inimene ei usu enam nõnda kui muinaskreeklane saatuse paratamatusse ega needusse, mis paratamatult hukatusse viib. Meie ootame, et leitnant Vasmer, kui sõjamees pealegi, saatuse ohvrina aina sentimentaalselt ei kaebleks ja segast hamletilist juttu ei ajaks, vaid võitleks, asja nii või teisiti lahendada katsuks. Aga seda ei sünni, ja meie ei saa kaasa tunda tema halisemisele ega kannatusile, millest ta end päästa ei katsu.

Peategelase jõuetuse ja saamatuse pärast ei saa areneda dramaatilist võitlust, teisedki tegelased on kammitsetud.

Peale selle vähendab lugeja huvi asjaolu, et autor enneaegu ja vajaduseta kõik suhted laseb ära jutustada ja tegelased teiste suu läbi iseloomustada. Dialoog on üldiselt pinna-pealne, hingeelu samuti.

Suurelt kavatsetud saatusedraama, mille kallal aastaid mõeldud, nagu eessõnast võib oletada, on kahvatu ja jätab lugeja leigeks. Ta ei oma suuremat kirjanduslikku väärtust ega lähe vist ka laval.

A. M ä l k on varemini kirjutanud mõne hea realistliku novelli ja mõne kinoliku hirmuromaan. Nüüd on ta tulnud neljavaatuselise draamaga „M o o d n e K a i n“. Selleks osutub nimelt jõhker sanitaarkapten Aleksander Mets, kes oma venna, filosoofi, patsifisti, kaunishinge mõrsja julmalt üle võtab. Vend tapab enese, sanitaarkapten eemaldub Kainina, murtud on peale selle veel mitme inimese eluõnn. Nii siis traagiline draama, kirjutatud sõjakoleduste ja tapatööliste julmuse taunimiseks; seda enam traagiline, et lähedal tagapõhjal sõda, haavatute, vigastatute ja surijate hulgad. Kui me lugedes siiski külmaks jääme, siis vist sellepärast, et „Moodne Kain“ on puhas mõistuse konstrueering ja tundub sellena igal leheküljel, hoolimata tundmuste ja elamuste piltlik-luulelisist, otse luulest nõretavast väljendusviisist. Seda oleks nagu liialt õpitud Wilde'ilt; müstilisi eelaimdusi aga Maeterlinck'ilt. Siin aga, kuivas mõistusetões ei ole see kõik omal kohal. Sanitaarkapten on tehtud südametuks Kainiks, meie ei usu tema ebainimsusse. Aga teisedki tegelased, hoolimata nende inimsusest, on liiga vähe inimlikud, et neile kaasa elada. Teiseks suurimaks puuduseks on autori kalduvus informeerida lugejat kõigist suhetest enneaegu, karakteriseerida tegelasi teiste suu läbi, enne kui nad ise saaksid oma iseloomuga esinduda. Oma esikdraamaga ei tõuse A. Mälk kõrgemale oma romaanide tasapinnast. Nagu neis viimaseis, püüab ta ka selles draamas lugejat hämmastada nimelt hirmu ja õudsuse kuhjamisega ja võluda luulelise sõnastusornamentikaga, aga meie ei saa talle kaasa elada.

A. T a m m a n n, „Vidriku paruni“ autor, tuli läinud aastal kolmevaatuselise näidendiga „V õ l g l a n e“, mille kaanelustiseks on veksel korporandi pea ja südamega. Neist esimest võiks midagi prepareerida. Aga Tammannil pole see õnnestunud. Peamine viga on üldstiilis: esimene pool on naljamäng à la „Mikumärdi“, lõpupool aga tõsine draama ähvarduste, pisarate, põlvituste ja muude draama atribuutidega. Korporandielu tühjuse, kergemeelsuse ja äparduste lavalettoomiseks sobivad viimased vähe. Intriigi on nõrk, et meid kaasa elamisele tõmmata (perepoeg on neli aastat linnas üliõpi-

lase-elu elanud, isa raha kulutanud, tema allkirja võltsinud ja laenab teenijatüdrukult võlgade katteks raha). Siin võiks päästa vaimukas dialoog. Aga Tammann ei suuda sädelda Raudsepa kombel, kuigi ta seda algupoolel on püüdnud teha.

Endel Loide'lt on varemini ilmunud „Lucifer — igaviku tragöödia 12 pildis“ ja „Jumala lilled — legend Eesti minevikust 6 pildis“. Peab imetlema autori viljakust ja energiat. Sest peale „Susanne“ pidid talt 1930. a. veel ilmuma: neli-pühiks — „Kain, tragöödia 5 pildis“; septembriks — „Ristimägi, legend 5 pildis“; „Kuningas Š — tragöödia 5 pildis“; „Tasuja — tragöödia 5 pildis“ ja jõuluks — „Vae victis — romaan kolmes raamatus“ (tänavu I raamat) ja „Muslim Ibn Obeid — laul armastusest 9 pildis“. See on ju „pjatiletka“ programm, mis taheti teostada ühe aastaga!

Jäi muidugi teostamata, nagu seda pjatiletkaga kergesti võib juhtuda. Ilmus vaid „Susanne“, näidend 9 pildis. Endel Loide võimed ei vasta kaugeltki tema pretensioonidele. Mitte selles pole suurim viga, et ta pole süvenenud tarvilikult ajajärku, kuhu projitseerinud sündmustiku ja tegelased, et tal õige palju ajaloolisi väärtusi on juhtunud (vt. H. Masing'i arvustus „E. Kirj.“ nr. 8, 1930. a.). Viga on selles, et kõik on jäänud vormituks, ilmetuks massiks. Ilmetuks on jäänud ilmatu hulk tegelasi, ilmetu on dialoog, ilmetud on üksikud pildid. Tegelased on nukud autori käes; neid ei liiguta sise-mised motiivid, vaid autori meelevald. Kogu see teos on autori tahte meelevaldne akt, mitte spontaanses loomistungis võrsunud ja kuju võtnud. Autor tahab meid veenda, et kohus on ülekohtune. Seda on ta küll mõnigi kord. Usume seda, aga pärast „Susanne“ lugemist mitte enam kui enne.

Voldemar Lember'ilt on ilmunud komöödia 4 vaatuses „Kaljurahu“. Lember on täiesti uus nimi, sellepärast loeme esimesi lehekülgi uudishimuga. Katsutakse närväärastada meie ametlikke komisjone ja nende kavatsusi, „Kärevere lugude“ ametlikke ja erakangelasi.

Aga autoril on kirjanduslik maitse veel täiesti arenemata ja dramaatilise teose ehitus võõras. See teos on sama vilets kui Kärevere sild. Autor mõistab väärnähtusi riivata ja heidab mõnikord vaimuka sädeme. Aga sellest veel ei jätku komöödia loomiseks.

J. Metu nimi pole meie näite-„kirjanduses“ sugugi uus. Talle kui näitlejale on lavatehnika tuttav, selle tõttu võib ta väledasti kirjutada näidendeid, mis maateatreis vastuvõtet leiavad. Kirjanduslikku väärtust neil pole. Ka mitte mullu ilmunud 4-vaatuselisel naljamängul „Miljonitõbi“ ega 4-vaatuselisel rahvamängul „Rädivere piimavedu“

mitte. Metual pole vaimusädet nagu Lemberil, küll aga sõnaline väledus. Maitset on ta pisut kõrgemal Lemberist, aga selle eest tühjem ja kergem.

Paremini kui Lember ja Metua on Mihkel Aitsam maa- ja provintsilava nõuetest aru saanud. Seda tõendab tema uus rahvatükk „Maakuld“. Tal ei ole jandilisi labasusi, nagu Lemberil, ega lausa tühjust, nagu vahest Metual. „Maakulla“ sündmustik on võetud okupatsiooni ja vabadussõja ajast, mis on autorile võimaldanud oma rahvatükki tugevasti patriotismiga läbi põimida. Selle tõttu on „Maakuld“ väga sobiv iseäranis riigipühadel etendamiseks, milleks ta autoril arvatavasti mõeldudki. Kirjanduslikke pretensioone Aitsamil ei näi olevat; tema rahvatükid taotleavad vaid lavalist menu.

Peale nende on E. Tammistu'lt ilmunud komöödia 3 aktis „Kolm võistlejat“, Karl Laurberg'ilt kahevaatuseline naljamäng „Lapualased“ (11. oopus sellelt autorilt!), Eduard Nukilt „Poisi pea“, pilkenali ühes vaatuses, Eduard Tasa'lt „Ema“ (elupilte), näidend 9 pildis, Elmar Käsperr'ilt „Elu kurbmäng“, kurbmäng neljas pildis, ja K. Kider'ilt ühistegevuse propaganda näidend „Ärimehed veri“.

Nende juures peatuda ei maksa.

Mulle on veel silma puutunud neli lastenäidendit läinud aastast, aga nende hindamine jäägu õpetajate asjaks. Kirjanduslikult nad midagi ei paku.

Nagu sellest loendist näha, kasvatab meie näitekirjanduse põld rohkesti kõrt, vähe teri.

Kui loete läbi A. Adsoni „Lauluisa ja Kirjaneitsi“, siis võite läinud aasta toodangust kõik muu rahuliku südamega kõrvale jätta.

Tähiseid, mis märgiksid meie näitekirjanduse edaspidist suunda, läinud aastal ei püstitatud.

Ed. Hubel.

Soome Kirjanduse Selts

1831—1931.

2

3. Ajalugu. Muinasteadus. Maateadus.

SKS-i töökavas ja algaastail ka tegelikkuses oli ajalool tähtis koht, kuni see ala 1885 seltsist lõplikult eraldati.

Alul avaldub ajalooline huvi (1841. a. alates) seltsi ajakirjas. Ajaloolised kirjutised on esimesis numbreis valda-

vuses. Oli ka loomulik, sest kõigi nende teaduste seas, mis seltsi alasse kuulusid, oli ajalool kestvam minevik, seega juurdunud traditsioonid ja mõiste ise tänapäevsest laiem. Pealegi olid seltsi juhtivad tegelased tookord ajaloo-uurijate perest. Avaldatakse mitte ainult uurimusi, vaid ka algmaterjale Soome ajaloost, näit. hulk rahulepingute tekste. Ajakirja I aastakäik avatakse kirjutisega: „Bidrag till Finska häfdatacknings historia“ (Lisandusi ajaloo-kirjutamise ajaloole).

1864 asutati Yrjö-Koskise algatusel seltsi juurde Ajalooline Osakond. Osakonna asutamise algab seltsi viljakam ajalooline tegevus. 1865 asub osakond koguma ajaloolist traditsiooni. Stipendiaat saadetakse Skandinaavia soomlaste juurde pooleks aastaks; talle makstakse 400 mk. kuus. — 1866 hakkas Aj. Osakond välja andma väiksemaid ajaloolisi uurimusi ja leide sisaldavat „Ajaloolist Arhiivi“, mida ilmus 4 köidet 1866, 68, 71 ja 74. — Uurimisülesandeist veel paar näidet: 1868 käidi Aj. Osakonna ülesandel Vatikani arhiivist soome ainekku otsimas. 1870—71 pildistab R. Th. Hausen seltsi stipendiaadina Lõuna-Soome kirikute muinsusesemeid.

Peale eespool-nimetatud kooli-ajalugude, ajakirja-artiklite ja „Aj. Arhiivi“ on selts vähe muud ajaloolist kirjastanud. Sija kuuluksid esiteks H. G. Porthan'i *Opera selecta* I—V, 1859—73, K. Grotenfelt'i toimetatud *Suomenkielisiä historiallisia asiakirjoja* 1913; siis sisaldavad kihelkonna-kirjeldused, mis ilmusid alul „Suomis“, esimene 1852, hiljemini eriraamatuina (*Pitäjänkertomuksia* I—VIII), rohkesti ajaloolist ainekku.

1874 asutatakse iseseisev Historiallinen Seura. SKS loovutab Aj. Osakonnale kogunenud dokumendid ja paberid uuele seltsile, annab 1885 ka seltsi arhiivis leiduvad ajaloolised käsikirjad ära Riigiarhiivile. Jooksvate ajalooliste küsimuste lahendamiseks jääb seltsi juurde edaspidigi Ajaloo Toimkond.

Märgime siinkohal seltsi teened ka raamatu-bibliograafia alal. Juba 1857 kirjastas ta teaduslikult põhjaliku (782 lk.) soomekeelsete raamatute nimestiku soome kirjanduse põhjendajast Agricola'st kuni 1856. 1878 ilmus juba teine säärane V. Vasenius'e koostatuna, sisaldades andmed 1542—1877. Sellele on hiljemini lastud järgneda kümme-kond lisavihku, esmalt Vasenius'e, siis Pakarise toimetatuina. — Meil puudub terviklik raamatu-bibliograafia veel tänapäev.

Olgu mööda minnes tähendatud, et SKS-is juba 1878 kavatseti konversatsioonileksikoni välja anda, mis aga raha-puudusel takistus.

Muinasteaduse alal pole selts palju teinud, kuigi see oli kavas. Juba 1867 loovutas ta oma vastavad kogud Ülikoolile. Ja 1870 tekkis iseseisev Muinasmälestiste Ühing. Kuid 1875 kirjastas selts ometi J. R. Aspelin'i kuulsa teose *Muinaistutkimuksen alkeita*.

Ka maateaduse alal, olgugi et see seltsi ülesandeis seisis, ei jõutud palju sooritada. Maateadusliku teose soetamisest kõneldi seltsis juba 1832. 1854 ja 1861 kirjastas selts paar kaarti ja 1865 õpperaamatu. Sellega piirdus kirjastustegevus maateaduse alal. — Kuid maateaduslikku ainekku sisaldavad rohkesti arvukad kihelkonna-kirjeldised ja „Suomi“. Viimases leidub rida teadlaste reisukirju. Ka statistilisi töid.

1870 tegi senaator Snellman ettepaneku toimetada täielik soome maateaduse-teos, põhjendades seda virguva rahvustundega, mis vajab rahva kõigi, nii vaimliste kui aineliste olude kujutust. Allikaurimisteks ja reisimisteks andis selts toimetaja K. F. Ignatius'ele 6000 mk. kasustada. Teose kirjastamine loovutati erakirjastajale. — Rahapuudus takistas maateaduslike kirjelduste toimetamist teiste maade kohta. — 1888 läks see töö-ala Maateaduslikule Seltsile.

4. Kirjandus ja kunstid.

SKS-is on, iseäranis varasemal ajal, sõna 'kirjandus' tarvitatud kõige laiemas tähenduses. Püüame siin noppida välja selle, mis SKS-i harrastusis oli ilukirjanduslikku.

30- ja 40-ndail aastail ei tehtud sel alal paljut. 1832 pakus küll major Lagervall Shakespeare'i *Macbeth*'i tõlget, polnud aga nõus seltsi parandustega ja kirjastas ise. 1836 kuulutati esimene kirjanduslik võistlustöö: Runeberg'i *Elgskytarne* tõlkimine, millest oli eespool juba kõnet. 1848 kirjastas selts rahvakirjanik Paavo Korhose luuletised, mis kujutavad ajasündmuse rahvaluule värsimõõdus. 1855 ja 1858 ilmusid „Suomis“ esimesed Homeros'e ja Vergilius'e tõlked (E. Lönnrot ja M. Costiander). 1856 leidub „Suomis“ esimesi katseid tõlkida Runeberg'i *Lipnik Stål'i lugusid*.

Kui 50-ndail aastail hakkas jutukirjandus leidma juba erakirjastajaid, asus selts eriti näidendite eest hoolitsema, silmas pidades soome kujunemas olevat teatriharrastust. Tõuke selleks andis anonüümse kinkija 150 rbl. Sel ainelisel alusel kuulutatud võistlus andis üllatava tulemuse — A. Kivi *Kullervo* 1860. Sama-aegselt asuti „Näitekirjastiku“ seeria väljaandmisele, mida ilmus neli köidet (1861, 62, 64 ja 67) ja mis sisaldas teoseid järgmisilt autoreilt: Schiller, Lessing,

Scribe, Körner, Sheridan, Holberg, Kneisel, Shakespeare, Kivi (*Kullervo, Jooksikud*).

Sel puhul on SKS-is mitmel puhul kõnelusi, kus avalduvad seltsi tegelaste kirjanduslikud seisukohad. Näidendite enamik oli naljamängud. Teise ande ilmumise puhul soovitas J. Krohn arvustuslaudkonna nimel tõlkida ka suuremaid ja üllamaid teoseid. Ajamaitse nõudvat küll jante, „aga niihästi soome keele harimisele kui ülepea on väärtuslikum, kui nähtaks, et soome keel kõlbab teatri alal kõrgemalegi kui labasevõitu jantideks“. — 1864 soovitatakse seltsile tühiste teoste tõlkimise asjata töö ärahooldmiseks asutada komitee, kes valiks välja häid näidendeid ning romaane ja annaks nad osavaile tõlkijaile soomestada. Ajamoment olevat soome rahvuse ja keele edenemisele eriti tähtis ja praeguse juhuse kasustamatajätmine oleks parandamatu kahju.

„Nüüd, mil soome keele oskust nõutakse kõigilt ametnikelt, mil soome keel on määratud ühesse osasse koolidesse õpetuskeeleks — nüüd on kohaseim silmapilk teha see ka perekonnakeeleks selliste soomekeelsete raamatute toimetamisega, mis võivad haritud lugeja nõudeid rahuldada.“

Mõeldakse nimelt häid romaane ning novelle ja kunstipäraseid loodusteaduslikke kujutisi. Selle tööga viiks selts soome asja tubli sammu edasi.

Nagu näha, ei rõhutata veel sugugi algupärase kunstkirjanduse sünni ja kirjandus rakendatakse alles rahvuslike eesmärkide teenistusse, võttes seda mitte iseväärtusena, vaid vahendina. Kuid samal koosolekul, kus eelmine esitati, avaldas prof. J. Forsman isikliku seisukohana juba järgmisi tähelepanevaid mõtteid:

Seni olevat näidendeid hinnatud tõlkekeele seisukohalt, sisu olevat vähem arvesse võetud. Nüüd, mil olevat osutunud, et soome keel kõlbab Schiller'i ja Lessing'i tõlkimiseks, nüüd tuleb rõhk asetada näidendite väärtusele ja pakkuda ainult meistriteoseid... Selts jätku n ä i d e n d i -kirjanduse hankimine ja harrastagu näidendi- k i r j a n d u s t kirjanduse enese pärast; tõlgitagu ainult seda, mille väärtus on üldiselt tunnustatud ja mis rikastab soome kirjandust.

Seega kaks vaatekohta: üks soovib kasustada ilukirjandust vahendina soome keelele tee valmistamiseks perekonda ja lavale, teine võtab seda omaette kultuuriväärtusena.

1865. a. peale toimis seltsi juures 5-liikmeline Luuletoimikond.

Peaasjalikult vist esimesest vaatekohast alustas selts 1869. katseks „Novellikirjastiku“, milleks selts määras 2000 mk. aastas. Seda toimetati nagu meie Looduse Kroonist Ro-

maani: ilmus kord kuus ja seda sai tellida nagu ajakirja; aastakäik maksis 12 mk. ja sisaldas umbes 50 poognat. Esimesena ilmus selles B. Björnson'i novell „Fiskerjenten“. Numbrite kaupa ilmunud teosed saadeti hiljemini ka eri raamatutena müügile. Tellijate vähesuse ja seltsi rahakitsikuse tõttu püsis väljaanne ainult 2 aastat. Ka Kivi *Seitse venda* avaldati esmakordselt ses seerias. Peale tema ilmus siin veel Calamnius'e ja Hahnsson'i algupärandeid ja Topelius'e, Björnson'i, Dickens'i ning Reuter'i tõlkeid.

Pärastpoole on selts ilukirjanduse kirjastamisel piirdunud juhtudega, kus on pakutud täisväärtuslikke tõlkeid klassilisist teoseist. Nii alustas ta 1879 *Hamlet'*iga Shakespeare'i draamade koguväljaande (36 draamat), millega jõuti lõpule 1913. Selle suurülesande sooritas elutööna kirjanik P. Cajander. Hiljemini kirjastati Molière'i *Õpetatud naised*, Racine'i *Phaidra*, Goethe' *Iphigenia Taurises* ja *Torqvato Tasso*, Lessing'i *Nathan Tark*, Longfellow' *Laul Hiawathast*, Schiller'i *Röövlid* ja *Wallenstein* jm.

Kuigi selts juba varakult toetas ka algupärase kunstluule sündi ja kosumist, mis oli 1860. a. paigu veel peaaegu olematu (eelmainituile lisaks oleksid veel nimetada Tuokko' näidend *Saul* 1868, Kivi *Valitud teosed* 1877—78 ja hiljemini ta *Kogutud teosed*), avaldus seltsi sihipeetud tegevus noil ajal mitte algupärase, vaid tõlkekirjanduse alal; klassilist väliskirjandust peeti nähtavasti oma kirjanduse põhjaks. 1870. a. alates asutati eeskujulikkude tõlgete eest eriline auhind, mille ülemmääraks oli 1000 mk. Auhinnatav tõlge pidi olema täppis, voolav, ilus ja veatu, teos tervikuna kui valatud. Koostati nimestik klassilisist teoseist kreeka, rooma, prantsuse, inglise, saksa, hispaania, rootsi ja taani kirjandusest. Pakumisi tuli aga kasinasti. Esimene oli Enlund'i tõlge Oehenschläger'i *Aksel ja Valborg'*ist, mis sai autasuks 600 mk. Läbikatsumine oli põhjalik: esmalt Luuletoimkond, siis Keeleteaduslik Osakond, lõppeks valiti 5-liikmeline komisjon lõppotsust tegema autasu suuruse kohta. — 1877 sai samast rahast auhinna 750 mk. P. Cajander Wecksell'i *Daniel Hjort'* eest ja 1883 A. Genetz *Hirveküttide* tõlke eest. — Väheste tulemuste tõttu lõpetati see auhindamine 1885.

SKS-i ilukirjanduslikust tegevusest jääb mulje, et see on sündinud targalt ja ettenägevalt. Ühtegi rahvuskirjandust ei saa luua ei millestki, see peab tugema maailmakirjanduse traditsioonidele ja saavutistele. Sel maal, kuhu on tõlgitud maailmakirjanduse meistriteoseid, ei saa kirjanduslik looming enam olla nii vähenõudlik kui seal, kuhu importeeritakse al-

les kolmanda järgu rahvakirjandust. Mida kõrgeväärtuslikum kirjanduslik sissevedu, seda kiirem noore rahva kirjanduskunstiline küpsmine. Kui meilgi oleks juba läinud sajandil olnud asutis, kes oleks hoolitsenud maailmakirjanduse valikteoste soetamise eest, ja kui ka meil keegi oleks sellise nõudlikkusega hinnanud tõlkeid, poleks meie kirjandus ega kirjanduslik keel tarvitsenud käesoleva sajandi alguseni jääda nii piinlikult virilaks ega stiilituks.

Klassiliste tõlkesoorituste kõrval on algupärast soome loomingut viimaseil aastakümneil edendatud abirahadega ja ergutusauhindadega ilmunud teoste eest. Esimese autasu — 500 mk. — sai 1881 M. Canth näidendi eest *Murdvargus. Kalevala* 50 a. juubeli puhul 1885 said auhindu: P. Päivärinta 1000 mk. ja M. Canth 500. Auhindamisi korraldi 1887, 88 ja 93. Viimasel korral said auhindu: P. Cajander 1000 mk. Shakespeare'i *Tormi* tõlkest, J. Aho 500 mk. *Uutest laastudest* ja M. Canth kiitust. Otsuse puhul avaldas üks auhindajaist, dr. V. Vasenius, protesti: kui tahetavat auhinnata teoseid, mis enim „tõstavad rahvuskirjanduse väärtust“, siis pidavat esikoha andma algupärasele loomisvõimele „ega lubama ruumi sellele arusaamisele, et rahvusliku kirjanduse väärtus kerkib eeskätt vormilise virtuooslikkuse läbi“. — Seltsi auhindamised on kestnud tänapäevani. — Üksnes 1887—1916 jagas selts algupärase kirjanduse eest auhindadeks 27 800, tõlgete eest 4500 ja reisistipendiumidena 1500 mk. — Ka t o e t u s i kirjanikele, eeskätt W. Söderström'i kapitalist, on selts jaganud vähemalt paar milj. senti. — Selts on ka muul teel kirjanikkude töötingimusi püüdnud parandada, näit. tingides neile riigilt pikema-ajalisi või eluaegseid p a i u k e i d. — 1918 esitas SKS J. Aho' Nobeli auhinna kandidaadiks, kuigi tulemuseta. — SKS-i algatatud on ka „Soome kirjanduse edendamisrahastiku“ mõte (1907), mis on teinud viljakat tööd ka ilukirjanduse alal.

Ilukirjanduse t e a d u s l i k uurimine seevastu pole leidnud SKS-i poolt silmapaistvamat harrastust. Ometi on SKS kirjastanud esimese soome kirjandusloo: J. Krohn'i *Suomalaisen kirjallisuuden vaiheet* 1897. Toimetistes on veel ilmunud E. Nervander'i elulooline uurimus *Fredr. Cygnaeus* 1907. Kirjandusuurimise abivahendi tähendus on teadagi raamatubibliograafilisil väljaandeil.

SKS-i teened m u u d e k u n s t i d e alal seisavad peamiselt kahe suurteose väljaandmises: 1892 jõuti lõpule Lübke' 2-osalise kunstiajaloo tõlke kirjastamisega, millesse kirjutas E. Aspelin soome kunsti käsitleva osa „Soome kunsti peajoo-

ned“, — esimene selletaoline soome keeles, ja 1906—10 ilmus samalt autorilt *Suomalaisen teatterin historia I—IV*.

Kokkuvõtteks: SKS on soetanud soome keelde silmapaistva määra hästi valitud ja nõudlikult soomestatud tõlkekirjandust, mis on pannud kindla põhja algupärasele loominguale. Auhindamisega ja kirjastamisega on ta soodustanud ja jõutanud algupärase kirjanduse sündi ning edenemist. Eriti on tal teeneid A. Kivi suhtes. Ka on ta püüdnud hoolitseda kirjanikkude töötamisvõimaluste eest, jagades neile toetusi ja olles neile eestkostjaks kõrgemal pool. Kirjandus- ja kunstiajaloo alal taas on selts kirjastanud mõned kapitaalised suurteosed.

5. Keel.

Küsimusse tulevad: a) tegelik keelekorraldus ja kirja-keele kujundamine, b) keeleainestiku kogumine ja uurimistöö.

Algusest peale pidas SKS end kutsutuks hoolitsema areneva kirjakeele puhtuse ja veatuse eest. Seltsil oli autoriteedi seisukoht ja talle saadeti algaastail, mil soome keel oli kujunematu, sageli käsikirju järelevaatamiseks.

Kõige pealt asus selts sõnaraamatute muretsemisele. Juba 1838 seati lähemaks ülesandeks soome-rootsi sõnastik. Siit on pärit E. Lönnrot'i hiljemini teostunud sõnaraamatu kavatus. Lönnrot algas tööga 1840. 1843 käis ta sel otstarbel soome murdeid (ka eesti keelt) uurimas. Kuid muud tööd võtsid aja ja töö teostus lükkus edasi. 1850 pani B. O. Schauman aluse soome-rootsi ja rootsi-soome sõnaraamatute rahastikule. Teine neist ilmus 1853. 1863 asus Lönnrot otsustavalt nüüd hoopis laiemaks kavatsetud soome-rootsi sõnaraamatu tööle. See hakkas vihkhaaval ilmuma 1866 ja jõudis lõpule 1880. See seltsi suursaavutus vastab meie pisut varem (1869) ilmunud Wiedemann'i *Eesti-saksa sõnaraamatule*, kuid on sellest sõnarikkam. Selle kuludki olid rekordilised: umbes 5 milj. senti. Vahepeal (1864) oli ilmunud Rothsten'i *Ladina-soome sõnaraamat*, 1868 erisõnastik Xenophon'i *Anabasis'*ele ja 1869 Aminoff'i eesti-soome sõnastik Kreutzwald'i *Ennemuistsetele juttudele*. 1873 valmis Godenhjelm'i saksa-soome, 1878 Meurman'i prantsuse-soome, 1883 Geitlin'i soome-ladina, 1888 Ervast'i soome-saksa, 1894 Meurman'i vene-soome, 1900 Cannelin-Hahnsson-Kallio-Paasose uus rootsi-soome, 1900 Yrjö-Koskise soome-prantsuse, 1903 Ringvall-Kijase soome-vene, 1904 Cannelin'i rootsi-soome, 1904 Swan-Granström'i inglise-soome, 1913 Kijase vene-soome, 1915 Hagfors'i prantsuse-soome,

1916 Godenhjelm'i saksa-soome sõnaraamat. — Lisaks on ilmunud rida erisõnastikke: 1863 Stjerncreutz'i *Meresõnastik*, 1866 Stråhlman'i *Kohtusõnastik*, 1903 Sonck'i *Kohtu- ja ametikeele sõnastik*, 1917 Kovero' *Rootsi-soome ärisõnastik*. Lõppeks sisaldavad „Suomi“ varemad aastakäigud rea oskussõnastikke või aineid neiks: 1848 süstemaatiline lindude nimestik (W. Nylander), 1850 ja 58 taimesõnastikke (H. A. Reinholm, E. Lönnrot), 1860 keemia sõnastik (J. Krohn), 1865 ametite ja ametiasutiste nimetusi (A. Ahlqvist), 1886 rahvateaduslik sõnastik (Heikel).

Peame hämmastuma selliste saavutiste ees! Pealegi pole SKS uuemal ajal enam üksi seda põldu harinud. Meil tuleb meie väheste ja puudulikkude sõnaraamatute juures võõrkeeli õppida teise võõrkeele vahendusel. Ainult vene keele sõnastikkudega oleme soomlasist ajaliselt ja arvuliselt, kuid mitte väärtuselt ees. Ka meie esimesed oskussõnastikud ulatuvad tagasi ainult umbes 1910. aastani.

Kuid mitte ainult üld- ja oskussõnastikud, vaid ka need õpperaamatud, mis selts toimetab, on, kui enamikus esikteosed, keelearenduse seisukohalt tähelepandavad. Need on kindlustanud või pannud põhja oskussõnule ajaloo, keeleõpetuse, maateaduse, matemaatika, õigusteaduse, keemia, taimeteaduse, ilmteaduse, geoloogia jm. aladel.

Selle kõrval on „Suomis“ algaastakümneil (kuni 1865) ja seltsi koosolekuil rohkesti kõnet tegelikest keeleküsimisist: keelerikastamisest, võõrnimede kirjutamisest, lauseõpetuse küsimusist jm.

1868 asutatakse Keeleteaduse Osakond, mille ülesandeks on soome keele (selle laiemas tähenduses, s. o. ühes arvatud ka liivi, eesti, vadja ja vepsa) seaduste selgitamine, murrete uurimine ja üldse võrdlev keeleteadus. Siit algab seltsi viljakam keeleline tegevus. Osakond koosnes keelelise eriharidusega isikuist professorite juhtimisel.

Kuivõrt eluliste ja teadlikkude mõtetega Soomes juba 1868 keelt arendatakse, seks mõned näited Keeleteaduse Osakonna protokollidest: Kirjakeele aluseks tulevat võtta „keel selle algupärasel kujul, s. o. seesugusena, nagu ta kõige puhtamalt avaldab lihtrahva mõtteviisi“. Too ürgsoomelise keelepruugi omapärasus andvat siis mõttele soomelise kuju.

„Igal keelel on isesugune iseloom, mis teeb ta just oma rahva erineva vaimu avaldajaks. Aga kui mingi rahva juhtivad mehed kohe oma kirjanduse alul tundliku katsesarvega ei taju seda oma rahva loomust, vaid hakkavad kirjakeelt valama võõrkeele kavva, siis ei võta see kirjandus kunagi rahvuslikku juurt.“

Ei tohtivat liialt kalduda „teisi keeli ahvima ega oma kõlavat keelt võõrsõnadega sõtkuma“. — Soome kirikukeel, s. o. vana kirjakeel, saanud orjalikust tõlkimisest palju kahju ja olevat täis viletsusi, s. o. rootsipärasusi. Viletsate tõlgete läbi raisatavat ja rikutavat veel nüüdki soome keelt. Ka algupärased teosed kubisevat võõrapärasusist.

„neis pole ülepea soome keele painet, ei oma keele omapäraseid käände, või lühidalt — pole seda soome vaimu mõtte- ega keelekuju, mis eraldab algupärase soomekeelse kirjutise muukeelsest.“

Just keele kasvuaas tulevat see puhas hoida muukeelsest umbrohust. Uuritagu rahva omapäraseid mõtteseadusi ja lause-ehitust, kogutagu rikkalikke kõnekäände, sõnamoodustisi, sünonüüme. Kõiki murdeid võetagu kirjakeele loomisel arvesse. Stiilikriteeriumiks olgu: „Kirjutagem vähe, kuid kirjutagem seda vähest õieti ja puhtalt, nagu rahvas ise mõtleb ja kõneleb.“

Need ja muud selletaolised mõtted on nii või teisiti olnud kogu soome kirjakeele-korralduse juhiseiks. See tunnistab ühtlasi keele teadlikust ja süsteemikindlast korraldamisest. — Meil aga murti piike 'hea ~ hää' pärast ja sõditi muude puhtvormiliste küsimuste ümber — formaalsed keelendid näivad meid üldse enam huvitanud olevat ja seda koguni viimase ajani. Stiili vaatekohalt on meil keelt arendatud alles „Noor-Eestist“ alates, eriti J. Aavik'u poolt. Ka keele alal pole meil olnud seda orgaanilist kasvu, mis Soomes, kus luulekeele põhjaks sai „Kalevala“ ja „Kanteletar'i“ keel, lihtkõnelisele stiilile taas muinasjuttude sõnastus (eriti mõjustanud on Rudbeck-Salmelaise kogu) ja kirjakeel üldse tuges elavale kõnekeelele. Meil puudus ka selline kirjanik kui A. Kivi, kes kasustas soome rahvakeelt kõrgemas kunstilises vormis ja kujundas nii tõeliselt lopsaka proosastiili.

Ülepea on SKS-i keeleharrastuste keskpunktis 1870. a. ümber kirjakeele ja keelestiili küsimused. Selts tunnistab keelekorralduse oma tähtsamaks ülesandeks. Nurisetakse puuduste üle ja otsitakse energiliselt pääsu. Kavatsusele võetakse „soome keele vara-ait“, sõnaraamat, „kus soome keele varad sõnade, lausendite, kõnekäändudega täpsalt oleksid esitatud“, kust siis soome keele iseloom selguks. Sünonüümika ja lauseõpetuse küsimused asetatakse tulipunkti. Täpsustatakse sõnamõisteid. Lauseõpetuse-seadustes selgusele jõudmiseks ergutatakse ajalehe kaudu sõna-sõnalt kirja panema muistendeid ja muid jutte, mil on ka tulemusi. Osakonnas on keelekorralduse- ja õigekeelsuse-küsimused alata kõne all.

Eriti on tähtis see tegevus, mis selts avaldas tõlgete keele taatlemisel. Siingi on vaatekoht mitte kitsalt filoloogiline, vaid stilistiline. Tõlkija ideaal pidi olema „valada kunstiteoseid, mida alati võiks imetella“. Tõlge pidi olema puhas keelevigadest ja kangekstegevast purismist, olema selge, ladus ja ilus.

„Esimene tingimus seega lai ja põhjalik soome keele oskus; terav silm, mis näit. taipab selle õiged seadused ja leiutab eri murrete hüved; täppis ja eksimatu ilumeel, sest seda vajatakse juba sõnade ja lausete valikul. Iga sõna ja lause olgu kaalutud, iga sõna kuju, käänne, asend, suhe hoolsasti läbi mõeldud — ei midagi juhuulist ega üle pea-kaela sepitsetut, kõik olgu arupärane ja ometi olgu kõik otsekui iseenesest voolanud, loodusallikast lähtunud, ei mingit kramplikkust ega valju pingutusega väljapigistamist. Tõlge vastaku täpsalt algteosele, ärgu mugandagu viimast kobamisi ega kaldugu sellest asjata kõrvale ümberütlemisega; ei tohi ka orjalikult selle küljes rippuda ega oma keele sõnadega võrrast keelt kirjutada. Eksimine on täiesti keelatud. Eksida ei tohi kogematagi. Niiviisi siis kõige muu lisaks algteose keele täielik oskus — selle sõnade üdi, sünonüümika, fraseoloogia, lause-ehitus, lühidalt — kogu selle iseärasus olgu täitsa selge, tõlkijale täielikult omane. Ülepea olgu tõlkijal teadmeid ja oskust; kergesti öeldud, kuid vaevaliselt saavutatav asi. — — — tõlge olgu sõnastusvahendite ehk stiili poolest midagi suurepärase, olgu kohane mustriks, kõlvaku eeskujuks.“

Nende nõuete keskminegi täitmine pidi mõjuma kirja-keelt ja kirjanduslikku stiili tõstvalt. Ja meil? Kas seati meil 1870 üldse mingeid nõudeid tõlkimisel? Kuni viimase ajani polnud läbi viidud isegi algkeelest tõlkimise nõuet. Tollal valitses meil alles võraste teoste mugandamise ja oma nime all väljaandmise ajajärk.

Kotikielen Seura asutamisega 1876 jäi keelekorralduse-töö peajasjalikult selle hooleks. Kuid veel 1879 kurdetakse SKS-is, et soome keeleõpetuse arendamine olevat söödis, ja otsustatakse Keeleteadusliku Osakonna ettepanekul kirjutada lauseõpetuslikke kirjatöid, uurida murrete lause-ehitust ning koguda seks laiemate asjahuviliste kaudu tekste. Siit edasi arenenud teadusliku töö tulemusi näeme hiljemini rohkesti „Suomi“ veergudel, kust nad tagasi mõjusid tegelikule keelekujunemisele.

Ka keeleainestiku kogumise ja uurimistöo algus ulatub alg-aastaisse. Kavatsatud murdeuurimisel ja sõnavara-kogumisel ei olnud esialgu palju tulemusi. 1836 kuulutati esimene teaduslik auhinna-teema soome keele „verbum mediumi“ seletamiseks, kuigi tulemuseta. 1846 lubati suurem auhind ajakohase soome keeleõpetuse eest. 1847 kutsuti üles soome murdeid teaduslikult uurima. Otsekoheseid tulemusi ei saavutatud, aga nende algatuste kaudsed tagajärjed tulid nähtavale hiljemini.

Alg-aastakümnete saavutised selguvad parimini „Suomist“. Juba 1841. a. alates leidub selles hääliku-, vormi-, tuletusõpetuselisi etüüde soome keele kohta. 1853 ilmub seal esimene murdeuurimus: N. Järvisse „Om några dialektgenheter i Satakunta“. Teine on J. A. Hahnsson'i 1866 ilmuma hakanud ja läbi 3 aastakäigu ulatuv „Vormiõpetuslik seletus Eurajoe, Lappi, Rauma, Pyhänmaa, Laitila ja Uusikirkko kihelkonna keelest“. Need on alles laia-alalised ja pealiskaudsed, pole veel kindlat meetodit.

Keeleteadusliku Osakonna asutamisega muutub ka seltsi teaduslik töö võrratult intensiivsemaks. Tegelikult keelekorralduse kõrval mõõndakse teaduslikule uurimusele ühevõrra tähtis koht. Vahepeal on võrdlev keeleteadus tublisti arenenud; selle meetodeid kavatakse nüüd rakendada. Hakatakse pea igal suvel saatma stipendiaate murdeuurimis-tööle, harilikult 1—2 isikut suve kohta, varustades neid mõnesajamargalise reisirahaga. Soome keele ja kirjanduse prof. A. Ahlqvist on murdekogumise juhiks ja 1870 valmistab ta esimesed üksikasjalikud juhtnõõrid kogujaile. Kogumistöö muutub ekstensiivsuse asemel intensiivsemaks. Murdekogumise kõrval kasvab aasta-aastalt murdeuurimuste arv seltsi ajakirjas. Need on enamasti häälikuloolised, ent õige rohkesti on ka lauseõpetuslikke ülevaateid, samuti kohta- ja isikuni-meede, vormiõpetuse, sünonüümika jm. uurimusi. 1870. a. järel muutuvad murdeuurimused ajakirjas otse valitsevaks. Neid on seal ilmunud umbes 50.

1880. a. ümber tekib murdekogumisse, nähtavasti elava rahvaluule-harrastuse ja iseseisva Kodukeele Seltsi asutamise tõttu, pikem seisak. Viimase seltsi võimalused on aga vähesed, ja 1890. a. järel asub SKS uuesti aktiivselt teaduslike kude keeleülesannete kallale. 1890 tõusetab nimelt E. N. Setälä küsimuse soome kirjanduse vanemate mälestusmärkide väljaandmisest. Selle *Monumenta lingvae Fennicae* I osa ilmus Setälä toimetusel 1893, sisaldades Agricola' *Käsiraamatu*. Pärastpoole on samas seerias ilmunud rida muid soome keele vanemaid terviktekste.

1896 tegi Setälä teise suureulatusliku algatuse: SKS võtku toimetada 1. rahvakeele, 2. vanema kirjakeele ja 3. praeguse (1860. a. alates) kirjakeele sõnaraamatud.

Asuti kohe rahvakeele sõnaraamatu eeltöödele. See pidi sisaldama kõik murded. Koostati eriline kogumissõnastik, kutsuti üles üliõpilasi, õpetajaid jt. sõnu saatma, saadeti soovijaile juhtnõõrid ja sõnasedelid, läkitati seltsi poolt ka stipendiaate. Saadetised tasuti kas rahas või raamatuis. Sel-

lest kujunes seltsi suurejoonelisemaid üritusi, mis talle hiljemini üle jõu kasvasid. 1899 oli seltsil 11 stipendiaati, 1900 13, enamasti üliõpilased. Koguti süstemaatiliselt üle maa. 1902 oli 8 stipendiaati ja oli registreeritud kokku 245 vabatahtlikku saatjat. Et selts põhimõtteliselt kõigile tasus, leidis huvilisi rohkesti. 1905. a. oli koos 340 000, 1916. a. 800 000 sedelit. Kuid seltsi varad olid seks vähesed, et kogumistööd energilisemalt ajada. Kuni 1916. a. oli selts kulutanud enam kui 60 000 mk. Sinnamaalse tempo juures oleks töö nõudnud aastakümneid. Seepärast asutati 1916 eriline „Soome keele sõnaraamatu osaühing“ 250 000 marga põhikapitaliga, kus SKS-il oli enamus. Kuid ilmasõja tõttu ja muil põhjusil ei suutnud seegi asutis tööd kiiremini toimetada. 1921. a. lõpuks oli sedelite arv tõusnud 1 miljonile, neist tööjuhtide eneste ofsusel ainult pooled teaduslikult kõlvulised, kuna aga teiselt poolt kõigi uuritavate murrete sõnavara arvati sisaldavat 2½ milj. sõna. Rahalangus hävitas osaühingu niigi väikesed kapitalid. 1924. a. algusest saadi Valitsuselt 10 aasta peale 200 000 mk. aastatoetist. 1925 lõpetati osaühing praktilisil põhjusil ja asutati asemele SKS-i juures ning majas töötav, mitme teadusliku ühingu toetatud „Sanakirjasäätiö“, mis jätkab kogumist nimetatud riigitoetise varal. — Eraldi koguti karjala keele sõnavara; neid sedeleid on praegu 245 000.

Ka vanema ja uuema kirjakeele sõnaraamatu jaoks on seltsil õige suured sõnakogud juba olemas. Viimase, n. n. praegus-soome sõnaraamatu jaoks määras riik 10 aastaks kokku 30 milj. senti abiraha.

Sama-aegselt on selts jätkanud ikka eristunumaiks ja meetodiliselt kindlamaiks muutuvate keeleliste uurimuste avaldamist ajakirjas. Mitmed neist on olnud väitekirjad. Kuna toimetiste sarjas on rahvaluule saavutanud valitseva kooha, kuulub see „Suomis“ vaidlematult keeleteadusele. Nii käivad need kaks seltsi pea-ala ka avalikus sõnas rinnakuti. Iseisva teosena on avaldatud E. N. Setälä' kuulus *Ühissoome häälikuajalugu* 1896.

Peamiselt tänu SKS-ile on soome kirjakeel jõutud arendada kõike lugupidamist teenivale küpsusele ja tõsta soome keeleteadus, mis on andnud selliseid mehi kui Ahlqvist, Genetz, Setälä, Wichmann, Ojansuu, Kettunen, Tunkelo, Rapola jt., indo-euroopa keeleteaduse tasemele. Kummalgi alal on meil Soomest esialgu ainult õppida.

6. Rahvaluule.

Rahvaluule on SKS-i suurimate saavutiste ala. Pea kõik, mis Soomes rahvaluule alal suurt on tehtud, on seotud SKS-i nimega.

Soome rahvaluule-teateid leidub nii kaua, kui soomekeelset kirjandust üldse on olemas: juba Agricola' *Psaltari* (1551) eessõna sisaldas teateid vanust jumalaist ja kangelasist. — 1702 ilmus juba kogu vanasõnu eri raamatuna. — Esimesist uurimustest mainigem Porthan'i teost *Dissertatio de poesi fennica* 1766—78. — 1883 ilmus Gananderilt I soome mõistatiste kogu ja 1789 meilgi mõjurikkaks saanud teos *Mythologia fennica*. — Herder'i äratused ja rootsi esimesed rahvaluule-väljaanded andsid 19. sajandi alul tõuget rohke-kaarvulise rahvaluuleharrastajate-põlve tõusuks soomlaste ridadest: Sjörgen, Poppius, Gottlund, Arvidsson. Gottlund andis välja esimese kogu soome rahvaluule 1818. Varsti tuleb uusi kogujaid: Becker ja eriti arst S. Topelius, samanimelise kuulsa kirjaniku isa. Viimane kogus ja andis 1822—31 välja 5 vihku rahvaluule, mis olid saadud Karjala poolt ja olid pikemad ning sisukamad kui senituntud läänesoome laulud. Tema leiutas seega Soome rikkamad laulupaigad.

Kõik see oli ometi võrdlemisi juhuslik ning kobamisi tehtud töö. Ent samal ajal astus tegevusse tulevane suurmees E. Lönnrot. Ta tegi esimese õnnestunud kogumisreisi 1828 ja avaldas selle tulemused 1829—31 neljas *Kantele* nimelises vihus. Viies vihk jäi ainelistel põhjustel kirjastamata. Nagu juba mainitud, olid just raskused nende vihkude väljaandmisel kaaspõhjuseks, mis sundisid mõtlema koondumisele. — 1831. a. peale on töö rahvaluule alal seotud SKS-i nimega.

Esimesil aastail seisiski seltsi tegevus peaaesjalikult Lönnrot'i rahvaluuleharrastuste toetamises. Lönnrot oli 1831—34 igal aastal kogumiskäike Kajaanist ida poole ette võtnud ja püüdis korraldada kogutud laule pidevaks tervikuks. 1833 valmis talt *Runokokous Väinämöisestää*, aga järgmise aasta korjamisel uusi aineid saanud, võis ta 1835. a. alul esitada SKS-ile, kes oli palunud talt kõik edaspidised rahvaluulekogud kirjastamiseks, käsikirja *Kalevala eli Karjalaisten Runoja Suomen vanhoista ajoista*, milles oli 32 laulu, umbes 12 000 rida. Sama aasta novembris oli *Kalevala* I trükk valmis. 1836 esitas Lönnrot seltsile üksikasjaliku kava rahvaluule korjamiseks lähemate aastakümnete jooksul. Selles olid ette nähtud kõik rahvaluule liigid. Isiklikuks kogumiseks sai L. 1835 ja 36 seltsilt kokku 1300 rbl. toetust. Üute, kuni 1839. a. kest-

nud korjamiste tulemuseks oli suurem osa neid jutustavaid ja lüürilisi laule, mis ilmusid 1840 kolmeosalises kogus *Kanteletar*. Sellega lõppes Lönnot'i isiklik kogumistö. 1836 oli ta muu seas saanud 5000 vanasõna ja 1200 mõistatist. Neid aluseks võttes andis ta seltsi kirjastusel välja 1842 kogu *Vanasõnu* ja 1844 *Mõistatisti*, mille seas leidis ka 135 eesti mõistatist. — Esimene eesti rahvalaulude kogu H. Neus'ilt ilmus 1850—52, I kogu vanasõnu V. J. Stein'ilt 1875, I kogu mõistatisti C. E. Mõtteleja'lt 1878.

Vahepeal tõusetati küsimus Kalevala tõlkimisest teistesse keeltesse. Usuti, et selle ilmumine ärataks tähelepanu. Et saksakeelset tõlget keeletundja puudusel raske oli saada, lepiti rootsikeelsega ja määrati seks otstarbeks 500-rublane auhind, mis peale ühekordset tulemuseta väljakuulutamist määrati 1841 võistluseta M. A. Castrén'ile.

Noil aastail oli Lönnot pea ainus, kuid selle eest usin koguja. Aga peagi tõusis talle agaraid õpilasi. Nii sai 1839 Castrén seltsilt 300 rbl. muinasusundlike ainet kogumiseks. Ta tõi rikkalikult loitse. 40-ndail aastail asub Lönnot'i õpilaste põlv rohkearvulisena tööle. 1845. a. alates saadab SKS jälle ja suuremal arvul rahvaluulekogujaid: 1845—48 on à 6 korrajat, 1850 — 3, 51 — 1, 52 — 2, 54 — 6, 56 — 1, 58 ja 59 à 4, 61 — 1. Stipendiumiks maksis selts harilikult 60 rbl. Raha saadi osalt üliõpilasosakonnilt, kes selleks korjandusi korraldasid. Hoo uuteks kogumisteks andis Euro-paeus, kes era-algatusel käis Karjalas ja tõi kaasa 1300 laulu. Temalt ongi suurem osa Kullervo laule. Ta kogutud laulude kogusumma on 2800, seega enam kui Lönnotil (2100).

Seltsi rahvaluule-väljaanded esimesil aastakümneil on ainult Lönnoti töövili. Kui 1847 *Kalevala* I trükk lõppes, asus L. uut trükki toimetama, kasustades vahepeal korjatud aines-tikku. See valmis 1849, sisaldades 50 laulu, ligi 23 000 värssi.

Ka rahvaviiside kogumisele pandi alus. Esimesed ilmu-sid juba *Kanteletar*'i lisas 1840, esimene eri raamat aga 1849: Reinholm'i *Suomen kansan laulantoja*.

Siis oli järg muinasjuttudel. E. Rudbeck-Salmelainen toi-metas 1852—66 4-osalise kogu *Suomen kansan satuja ja tarinoita*.

1860. a. paigu lõppes esimene kogumisjärk. Too oli tüü-piline kogumisaeg. Ainekust anti osa toorel või ümbertöö-tatud kujul välja, suurem osa jäi arhiividesse; uurimust oli esialgu ainult muinasusundi alal.

Vahepeal olid esile kerkinud asjaolud, mis sundisid väär-tust andma teisendmaterjalidele. Üheks põhjuseks oli see, et

välismaal oli kaheldud *Kalevala* rahvapärasuses. Juba 1866 tegi O. Donner ettepaneku *Kalevala* teisendid välja anda. 1872 uuendas ta oma ettepaneku, soovitades ühtlasi korjajaid saata Karjalasse, kust suurejooneline korjaja A. A. Borenius äsja omal algatusel oli väärtusliku saagi saanud. Seks määrati 1500 mk. ja saadigi uus korjamistöö liikvele. Teisendite kavatsatud väljaandesse otsustati võtta ka kohti *Kalevi-pojast*, mis värsivormis rahva suust saadud. — Korjamine ei moodustunud ometi kuigi suurejooneliseks ja vaibus vähehaaval. Ka suurt üldsust ei suudetud veel palju kaasa tõmmata.

1879—80 on teisendite asi jälle elavalt päevakorral. Asutakse neid kopeerima. Väljaande toimetajaiks valitakse J. Krohn ja A. A. Borenius. Tekib uusi kogumis-impulsse. Eriti saagirohkeks osutub Ingeri, kust V. Porkka toob 1883. a. 1760 laulu. Teisendite kopeerimine kestab veel 1883. K. Krohn saadetakse Eesti siinseid aineid kopeerima. Ometi ei saa väljaandest veelgi asja. Nähtavasti pole ainelist jõudu ega meetodilist selgust, kuidas asja toimetada. Ka ainek on lünklik.

Vahepeal oli tehtud kogumisalgatusi ka teises sihis. Rudbeck'i muinasjuttude 2. trüki väljaandmise puhul leidis toimetaja E. Aspelin vajaliseks uue muinasjuttude kogumise, ja see äratas korjamisinnu ka laiades hulkades. Üldse hakkavad 1880. a. paigu kohalised saadetised tihenema. Saatjateks on rahvakooliõpetajad, üliõpilased, õppurid, taluperemehed, tööliised. Kogumist ergutab tasu. Tulemus oli hea. Neil aastail tegi K. Krohn oma esimesed korjamisreisid; ta sai nii rohke saagi, et tõusis numbrirohkeusega korjajate esirinda. Ta spetsialiseerus muinasjuttude alal, terve kogumis- ja väljaandmistöö usaldati temale. Kogumine laienes vähehaaval muistendeilt muule rahvaluulele ja võttis ikka enam hoogu. Keel suruti tagaplaanile. Uued uurimismeetodid hakkasid tulemusi andma ja töötajate hulk kasvas. Luuletoimkonna juurde asutati eriline Rahvaluule Alatoimkond. K. Krohn tõusis kogu korjamistöö andekaks juhiks. Hurda eeskujul organiseeritud kohapealsete saatjate võrk tihenes. Ainuüksi 1888 saadi eraisikuilt 15 000 nr. rahvaluulet. Et viimastele juhtnööre anda, kirjastas selts juhised laulude (E. Aspelin), muistendite (K. Krohn) ja ebausude (O. A. F. Lönnbohm) kogumiseks. — Vanasõnade uue trüki mõte 1883 põhjustab sellegi ala hoolsama silmaspidamise korjamisel. — Muu kõrval arenes tulemuslikult ka laulude kogumine. Võeti ette veel uus käik Ingerisse: V. Alava viibis seal 1891, 92, 94, 97 ja hiljemini ning tõi üllatuseks kaasa tuhandeid numbreid. 1893. a. peale ulatus SKS-i

korjamistöö enam kui enne Eesti. — Kui kuni 1880. a. oli esinenud ainult 104 kogujanime, siis 1900 oli neid juba 544. Käsitust kogumise intensiivsusest neil aastail annab, kui nimetame, et 1880—1900 kogunes seltsile 183 000 nr. rahvaluulet, kogu eelmise aja jooksul kokku ainult 67 000. 1890 kulutas selts rahvaluulekorjamisele rahas ja raamatuis 4340 mk. — Kogumistöö on hoogsalt jätkunud ka 20. sajandil. Nimetame siit mõnd suurkorjajat. I kohta soome korjajate seas omab elukutseline vanavaramees Samuli Paulahärju, kes 1900. a. peale on järjekindlalt kogunud. Ta teadete arv (sõnaline vanavara + rahvateaduslik jm. aineistik) ulatub üle 100 000. Teine koht jääb vist prof. K. Krohn'ile. Kolmandat omab dr. V. Salminen, kes on 1903. ja 1920. a. vahel teinud rohkeid kogumisreise ja kelle saagi seas on 2900 laulu ja umbes 8000 muud teadet. Oma-aegne suurkorjaja E. Lönnrot on seega neljandale kohale surutud.

Sama-aegselt ja vähehaaval jätkus rahvaviiside kogumine. Nende laiaulatuslikum korjamine algas 1886 A. Almborg'i algatusest. Saadeti stipendiaate ja suudeti ka eraisikuid kaasa tõmmata. See kogumishoog ulatus mõne mõõnaga 20. sajandisse ja andis alles viimase alul suurima saagi. Tähtsamad korjajad olid I. Krohn, A. Launis ja O. Väisänen. 1915, mil korjamised oluliselt juba lõppenud olid, oli SKS-il kokku 15 800 viisi, neist 14 000 Soomest, 1400 Ingerist ja 400 Vene-Karjalast. Meie kogudes on 14 000 viisi, aga kui juurde arvata SKS-i eesti viisid, siis üle 16 000, seega suhteliselt 3 korda enam.

1922 oli SKS-il järgmisel määral vanavara: muistendeid 35 000, runosid ja loitsulaule 45 000, uuemaid rahvalaule 40 000, ebausupunkte 75 000, mängu- ja kombekirjeldisi 6 000, nutuvärsse 1 000, vanasõnu 160 000, mõistatise 45 000, viise 16 000, kokku umbes 425 000 numbrit. Hiljemini, 1926—28, pandi toime suurejooneline mängude kogumine, mis andis umbes 65 000 mängukirjeldist ja sama palju mängunimetusi. Viimane kogu on vist nii suhteliselt kui absoluutselt maailma suurim. — SKS-i sekretäri A. Anttila andmeil on vanavara numbriarv praegusel silmapilgul umbes 542 000+66 600 mängunimetust. — Võrdluseks meie arvud: E. Rahvaluule Arhiivi juhataja O. Looits'a umbkaudsete arvestuste järele on meil tagasihoidlikult võttes: rahvalaule 75 000, lastelaule üle 100 000, vanasõnu ja kõnekäände 70 000, mõistatise 55 000, muistendeid 30 000, ebausku jm. 80 000, viise 14 000, kokku umbes 430 000 numbrit, seega suhteliselt üle 100% enam.

Rahvaluule kõrval arenes r a h v a t e a d u s. Sekretär Rothsten'i ettepanekul saadeti 1880 uurijaid *Kalevala* pildistamiseks rahvateaduslikke aineid koguma, sest leiti, et kauemat aega päevakorras seisnud *Kalevala* pildistamine olevat seltsi seisukohalt mõeldav ainult rahvateaduslike jooniste lisamisega eepose tekstile. Saadeti Karjalasse „joonestaja ja temaga koos mees, kes on võimeline kirjalikult jutustama kõik, mis sel uurimisalal tähelepanavat. Joonestaja tehku joonestisi lihtrahva asulaist ja muist ehitisist, töö- ja majariistust, rõivaist jm. ning pilte loodusest, kus näha rahvas mitmesuguseis argi- ja pühapäevseis toiminguis, töös, pulmas jne.“ Samuti oli ülesandeks tuua kaasa päevapilte tüüpilisist maastikest ja muust. Nood esimesed saadikud olid A. O. Heikel ja A. Reinholm. Nende kogutud ainestik on olnudki aluseks hilisemaile *Kalevala seletuste* väljaandeile. — Üldise kogumise ajal valitses elav liikumine selgi alal. Silmapaistvamaiks kogujaiks olid siin J. K. Inha ja juba mainitud S. Paulaharju.

Rööbiti kogumistööga käis väljaandmis-töö. Varasemaist trükinguist oli juba kõnet. 1880 toimetab Lönnrot trükki suure kogu *Suomen kansan muinaisia loitsurunoja*. 1882 antakse välja *Kullervo runode* teisendid. 1886 hakkavad ilmuma K. Krohn'i toimetatud *Sooma muinasjutud*, mis trükitakse nii teaduslikul (teisenditega) kui rahvalikul (antoloogiana) kujul. Esimesena ilmuvad loomamuistendid ja 1892 kuninglikud muinasjutud. Rohkem osi ei ilmunud. 1898 alustatakse suur 4-osaline rahvaviiside väljaanne I. Krohn'i ja A. Lounis'e toimetusel, mis veel praegugi pole jõudnud lõpule. — 1890. a. peale on M. Varonen ja A. V. Rantasalo toimetanud 3 köidet *Suomen kansan muinaisia taikojä*. — Kõige suurejoonelisem aga on *Suomen kansan vanhoja runoja* väljaanne, juba 1870. a. paigu kavatsetud *Kalevala* teisendite muutunud ja laienenud teostis. Teos ilmub läänide kaupa, peale selle veel Ingeri ja Vene-Karjala, ja selle köidete arv tõuseb üle 20. Esimene köide ilmus 1908. Siis aga takistus ettevõtte pikemaks ajaks majanduslike raskuste taha. Alles 1915 võidi mitmete toetiste, üliõpilaskondade abi ja rohke ettetellimise (1916 oli 415 tellijat) tõttu võrdlemisi muretult suur-töö teostusele asuda. Kuid sõda ja rahakursi langus hävitasid suurema osa neist võimalusist. Hinnatõstu ja suremise tõttu loobus osa ettetellijaist. Hiljemini saadi toetisi Korde-lin'i kapitalilt ja riigilt (100 000 mk. aastas), siiski pole väljaandega viimati kavatsetud ajaks (1930) lõpule jõutud. Senini on ilmunud üle kümne köite. Väljaande tegelikeks toimetajaiks on prof. A. R. Niemi ja dots. V. Salminen. — *Se-*

tukeste laulude 3 vägevad köidet 1904—07 on meil küllalt hästi tuntud.

Rahvateaduse väljaandeist mainigem 6 köidet *Kansantieteellisia kertomuksia* 1890. a. alates. Siis Schwindt'i suurteos *Suomalaisia koristeita*, mis ilmus 1893. a. alates. Edasi Siirelius'e *Suomalaisten kalastus I—III*. Rahvaluulelist ja eriti rahvateaduslikku ainekku on ilmunud ka „Suomis“.

Teaduslikud uuringud, nagu osundatud, piirdusid vanade pärimuste tõttu esialgu mütoloogiliste küsimustega. Esimene seltsi kirjastatud rahvaluuleline kirjutis ilmus „Suomis“ 1844: G. Rein'i *Försök till utredande af Fornfinnarnes mythologi*. Üldiselt on teaduslikke küsiasetusi alul vähe. Mütoloogilist huvi tõendab ka O. Donner'i uurimus meie *Kalevipojast* 1866 *Kalevipoeg jumalaistarulliselta ja historialliselta kannalta*. Hilisema soome meetodi nähtavasti esimest rakenduskatset esindab J. Krohn'i kirjutis „Suomis“ 1872: *Eesti ja ülepea läänesoome ained Kalevalas*. Teatavasti arendasid J. & K. Krohn rahvaluule-uurimises n. n. maateadusliku ehk soome meetodi tänu rikkalikule teisenditehulgale, mis neil oli tarvitada. Too viljakaks osutunud meetod on soome rahvaluuleteaduse tähtsamaid saavutisi. Alles peale seda muutus rahvaluule uurimine Soomes haruldaselt elavaks, pani end teadusena ka ülikoolis maksma, leidis suure hulga andekaid esindajaid (peale Krohn'ide Niemi, Holmberg-Harva, Salminen, Mansikka, Aarne, Rantasalo, noorimaist Haavio jm.) ning muutis Soome juhtivaks maaks rahvaluule alal. — SKS-i kirjastusel ilmunud uurimusi nimetan mõned tähtsamad: J. Krohn'i *Suomen suvun pakanallinen jumalanpalvelus* 1894, M. Varose *Vainajainpalvelus muinaisilla Suomalaisilla*, A. R. Niemi' *Kalevalan kokoonpano*, J. & K. Krohn'i *Kantelettaren tutkimuksia I—II*, K. Krohn'i *Kalevalan runojen historia ja Suomalaisten runojen uskonto*. — „Suomis“: K. Krohn'i „Tutkimuksia suomalaisten kansansatujen alalta“ 1888 ja 89, K. A. Franssila' „Iso tammi“ 1900 jm.

SKS-i töö rahvaluule alal on olnud suurem ja viljakam kui ühelgi teisel alal. See on algusest peale olnud ta lemmikala, millega selts 100 aasta eest tööd alustas ja mis talle tänavusel juubeliaastal on veel lähedasem, sest et alade keskenduse tõttu on rahvaluule ühes keelega nihkunud otse tulipunkti.

Oleme niiviisi püüdnud heita põgusat ja vähiklikku pilku SKS-i tööpatta. Paljut seal nähtut pole olnud mahti nimevadagi, nii seltsi 45 000-kõitelist raamatukogu, ta kultuuri-loomilisi ja kirjandusloomilisi kogusid jpm. Ka on pidanud puudu

jääma ainelt üsna rikkalik SKS-i ja Eesti kokkupuudete kroonika, mis oli koostatud käesoleva kirjutise III osana, kuid millele ei leitud siin ruumi.

SKS-is on teinud tööd soome kõige paremad teaduslikud jõud. Seetõttu on selle kvaliteet kõrge. See töö on olnud pikemate aegade peale ette kavatsatud, seda on tehtud üksmeele ja objektiivsusega. SKS-i tegevust iseloomustab jõulisus ja pingsus. Areng ja tõus on pidev, ei tagasilangusi ega nõrku hetki kogu tegevuse jooksul. Sellekohased on ka saavutised.

16. III pühitses Soome Kirjanduse Selts 100 a. juubelit. Sel puhul ilmus eriline peoväljaanne, milles K. Krohn, V. Tarkiainen, K. Blomstedt, M. Haavio, N. Liakka jt. eri külgedelt kujutavad seltsi tegevust 100 a. jooksul. — Seks päevaks ilmus ka dr. A. Anttila kirjutatud *E. Lönnrofi eluloo* I osa ja prof. K. Krohni *Lüüriliste rahvalaulude uurimusi* I. — Kujur Väinö Aaltonen valmistas peo puhuks mälestusraha ja Valitsuse loaga anti välja SKS-i peopostmargid, mis on tarvitusel 1932. a. märtsini. — Nagu 50 aastat tagasi eestlaste saatkond käis Suomalaisen Kirjallisuuden Seura't austamas, nii korrati seda Eesti Kirjanduse Seltsi poolt tänavu.

August Palm.

Allikad ja kirjandus: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura' protokollid 1831—56 (käsikirjas). — Ametlikkude ja erakirjade kogu Suomalaisen Kirjallisuuden Seura' arhiivis. — *Finska Litteratursällskapetets förhandlingar* 1856—58 („Suomis“). — *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Keskustelemukset* 1858—1930 („Suomis“). — S. Elmgren: *Berättelse om Finska Litteratursällskapet i Helsingfors under de första 17 åren* („Suomi“ 1847, lk. 1—45). — E. G. Palmén: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran viisikymmenvuotinen toimi*, 1881. — E. A. T[unkelo]: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura* („Tietosanakirja“ IX, 1917, lk. 254—66 ja „Täydennysosa“ 1920—22, lk. 1154—56). — J. W. Juvelius: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura* („Oma Maa“ II, 1921, lk. 264—80). — A. R. Niemi: *Suomalaisen kansanrunouden keräys* („Oma Maa“ III, 1922, lk. 375—87). — N. Liakka: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831—1931* („Kansanvalistusseuran Kalenteri 1931“). — A. Anni: *Soome, maa, rahvas ja kultuur*, 1924. — Teadmeteoseina on lisaks kasustatud rida soome- ja eestikeelseid väljaandeid, nagu *Tietosanakirja, Suomi, maa, kansa, valtakunta*, Juvelius'e ja Kallio' kirjanduslood, *E. Biograafiline leksikon*, Rosenthal'i *Kulturbestrebungen* jmm. — Kirjalikke või suusõnalisi juhatusi ja teateid on andnud dr. ja pr. Haavio, dr. A. Anttila, mag. Haltsonen, dr. Loorits jm.

Soome keele osa eesti kirjakeele arendamisel.

2

Pilk soomest laenamise mõtte käiku Rosenplänter'i aegsest maarahvakeelest eesti riigikeeleni.

5.

Soome mõjud a. 1905—11, „Noor-Eesti“ keeleuudenduse alg-ajad. Joh. Aavik'u äratushüüd fennismele „Noor-Eesti“ I albumis. A. Jürgenstein'i arvamine sellest. Nooreestlaste (Aavik, V. Grünthal-Ridala, Suits, Tuglas) tolleaegsed fennismid. Grünthali põhimõtted soomest eesti keelde laenamise suhtes a. 1911 ja 1912.

Kahe kultuur- ja keelepoliitilise vaenliku leeri vastakuti seistes saabus Eestisse uus, XX sajand ja selle algusele peatselt järgnev Eesti Euroopasse ründamine uue, vahepeal tõusnud sugupõlve eestvedamisel. See „Noor-Eesti“ liikumisega algav eeskätt kirjanduskultuurilise süvenemise tung viib paratamatult ühtlasi välja keelekultuuriliste küsimuste juurde. Leitakse, et vana keelega ei jõua kuigi kaugemale, asutakse kärsikule ajale vastava uue hooga uuendama ja täiendama keelt ning jõutakse paratamatult mööda aastakümneid tallatud teerada soome keele kui meie keele täiendamisevahendi ning eeskujuks kõlbava sõsarkeele-sõsarmurde juurde. Ainult aeg on uus, teotsejad uued ja noored, deviisid uuele ajale kohastunud. Iseseisvat eesti kultuuri kandva kirjakeele kasuks ekspluatsiooni meie soome keelt, öeldakse. Need ajad ja hilisemad, mille juurde nüüd asume, on meile nii lähedal, et nende ajalooliseks vaatlemiseks puuduvad objektiivsed mõõdupuud. Aga ka soome keeleliste mõjude ulatus on „Noor-Eestist“ peale viimase 25 aasta jooksul nii laiuline, et käesolev kirjutis võib anda sellest vaid mõningaid visandlikke, juhulise iseloomuga ülevaatekatkeid, püüdes registree-rida tähispunktid ja suutes vahest sedagi vaevalt rahuldava täielikkusega.

Nii siis oleme „Noor-Eesti“ juures, kus meie jälgitavale keeleküsimusele kõige enam tähendavad nimed Joh. Aavik, V. Grünthal-Ridala, G. Suits, Fr. Tuglas. Juba selle liikumise eelvirvenduses — albumis „Kiired“ — näeme huvi Soome elu ja kirjanduse (NB soome tõlked!) vastu, kusjuures G. Suitsu kui nende albumite taga seisva noorterangi vaimlise juhi kirjutised (muidugi ka väljaspool „Kiiri“ ilmunud kirjutised ja tõlked), nagu kõigi ülemalgi nähtud vanemate

soomesõprade keeletarvitus, pole enam puhtad fennismidest. Ent niipea kui „Noor-Eesti“ ilmus värskeltristituna avalikusse oma esimese albumiga a. 1905, oli sel juba kaasas siitpeale eesti keele arengus mõjukaks isikteguriks saav Joh. Aavik oma keeleuendusega, milles nähtaval kohal seisib ja seisab soome keeleainete kasustamine eesti kirjakeele arendamisel. Selle esinemise tähtsuse tõttu eesti keele tulevikule toome siin pikema väljavõtte kirjutisest „Eesti kirjakeele täiendamise abinõudest I“, mis ilmus Aaviku sulest kõnealuses „Noor-Eesti“ lugalbumis (lk. 126—128):

„Pääle üleüldiste võõraste sõnade on meil veel palju loomulikumat hallikas, kust me seda suurema õigusega uusi sõnu võime ammutada. See on soomekeel. Seda hallikat on omal ajal kasuga tarvitatud, nagu seda soomekeelest võetud sõnad huvitama, toimetaja, asjaajaja, tavalik, edasi jätkama j. t. näitavad. Üleüldse aga on seda hallikat vähesel määral tarvitatud, mis pääasjalikult sellest tuleb, et eestlaste seas väga vähe soomekeele mõistjaid on. Ainult viimasel ajal näib huvitus soomekeele ja kirjanduse kohta elavamaks saavat, iseäranis õppiva nooresoo seas. Teiselt poolt aga on mõnedes, ei tea, mil põhjusel, teatud vastumeelsus kõige Soome asja vastu tekkinud, just nagu oleks neid soomekeel ja kirjandus juba kaelani ära tüütanud, kuna ometi Soome kirjandust võrdlemisi alles väga vähe on eestlastele pakutud ja „Soome sild“ alles ehitamata on. — — — — —

Soomekeelest sõnade laenamine ei tohiks ühegi eestlase meelest seadusevastane olla. Soomekeel on ju meie keelega nii sugulane, et talt laenatud sõnad eestikeeles sugugi võõrastavalt ei kõla, vaid ennem nagu mõne murraku sõnad näivad olema. See on luu meie luust ja liha meie lihast. — — — — —

Sõnad, mis soomekeelest eestikeelde vastu võtta tulevad, võivad kahesugused olla: 1) niisugused, mis eestlastele nii hästi juure kui sõna kaju ja tähenduse poolest omased ja arusaadavad on, nagu: asianajaja, sukupolvi, veturi, pettymys. Neid sõnu võib ilma millegi mõtlemiseta ja kahtlemiseta vastu võtta; 2) niisugused, mis oma kaju ehk tähenduse tõttu kohe arusaadavad ei ole, nagu, näit., epäkohta, käsittä (concevoir, auffassen), käsitys (conception, Auffassung). Viimase kategooria sõnade vastuvõtmine sünnitab raskust, sest et nad eestlasele mitte kohe arusaadavad ei ole. Kuid kui nad üleüldiselt tarvitusele tuleksid, saaks viimati igauks neist aru, nagu sõna huvitama lugu seda näitab.

Need on ainult mõned näitused sõnadest, mida sünniks vastu võtta. Tulevikus läheks aga selles tükkis põhjalik ja süstemaatlik uurimine ette võtta ja nende sõnade nimekirja kokku seadida ning avaldada, mida tarvilikuks ja kasulikuks arvatakse soomekeelest vastu võtta. Muidugi ei ole neid sõnu võimalik ühe korraga eestikeelde paisata, vaid vähehaaval, aga kindla plaani järele tarvitusele võtta. Kõige parem abinõu selle kordasaatmiseks on, et soomekeele õppimine eestlaste seas ikka enam ja enam maad võtaks, sest mida keelt inimene oskab, säält on ta kalduv sõnu laenama.“

Anton Jürgenstein suhtub oma kirjutises „Noor-Eesti“ üle „Eesti Kulturas“ I (a. 1911), lk. 111, õige kiitvalt sellesse äsjatsiteeritud artiklisse, pidades seda siiski tähiseks, millest alates olevat eesti keeles alanud võõrsõnade-uputus. „Noor-Eesti“ I albumis olevat

„tüse keeleteaduseline töö J. Aaviku poolt paika leidnud: „Eesti kirjakeele täiendamise abinõudest“. Siin juhatatakse abinõud kätte, kuidas meie veel väikest sõnatagavara rikastada ja keele paenduvust tõsta: keeletäiendamine keele enese põhjal lõppude ja murrete abil ja võõrakeelsete sõnade tarvituselevõtmine.“ — — — — —

„Kahjuks algab sellest mõistlikust artiklist saadik suure osa „Noor-Eesti“ kirjanikkude juures üleliigne võõraste sõnade ja tsitaatide tarvitamine pääle, mis mõne kõhnema juures otse ajutiseks haiguseks muutub.“

„Võõraste sõnade“ all on Jürgenstein ja teised „Noor-Eesti“ algatatud keeleuueenduse vastased mõelnud ka soome laensõnu. Tegelikult on aga „Noor-Eesti“ I soome mõjudest puhtam kui mitme meie vanema põlve fennofiili kirjutised; leiame seal vaid näit. *S u i t s u l* (lk. 169) *käsituse* (sm. *käsitys*), *G r ü n t h a l* räägib (lk. 207) *sala kahjust, mis rinda täitis* (vrd. sm. *kaiho* = igatsus), tal esineb ka (seals.) *Olemused* (aga see on juba Grenzsteini poolt soovitatud!), *R. L e s t a l* (lk. 209) *pettumuse* (sm. *pettymys*) ja teraval otsimisel kohtame vahest veel mõne soome sõnaeraku, mis juhuliselt aga juba vareminigi võib kuskil esinenud olla. Suuremat julgust soome sõnade kasustamisel on nooreestlasil juba „Noor-Eesti“ II albumis, nii *A a v i k u l* Aino Kalda „Vana Oru surma“ tõlkes: (lk. 152) *irvihambad* ‘irvitajad’, (153, küll kindlasti juba varemini — vist dr. P. Hellat’i „Tervise õpetuses“ — laenatud sm. sõna) *lihaksed*, (154) *algjõulikku* (vrd. sm. *alkuvoimainen* = ürgjõuline), (155) *otsa pääl* ‘otsaesisel’, (156) *mõisa pääehitus* ‘härber’ (sm. *päärakennus*), (159) *soonevedus* ‘soonekrambis’, *G r ü n t h a l*’il varjunimelisis Haljangu Lembitu päevaraamatukatkendeis sealsamas (113) *terita meele* (sm. *teroita mieleen*), *jumalist* ‘jumalikku’ (sm. *jumalinen*), (115) *kaugemeelist* (sm. *kaukomieli[nen]*), *heldunud meelevärinal* (sm. *heltynyt*), NB ka soomelis-arhailised *h*-juhud (112) *härkavatest*, (114) *hümistada*. Kuid viimane kirjutis ongi juba avaldatud toimetuse lisamärkusega „Ortograafia ja ortoloogia toimetuse poolt muutmata“ — nii siis vabandab toimetuse publiku ees Grünthalí keeleomapärasuste, vist ka fennismide pärast. „Noor-Eesti“ juht G. *S u i t s* pole ju kunagi olnud aktiivne fennismide propageerija eesti keeles, tema „Elu tules“ leidub vaid mõningaid juhulisemaid soomepärasusi (*masendas* — riimi nõudel, või [ühtlasi eestimurdeline] *ots* ‘otsaesine’ kahemõtteliseks kippuvas värsireas

tuhat sügistormi hoogu üle selle otsa sõitnud) ja ka oma hili-
semas luuletistekogus „Tuulemaa“, mille ilmumise ajal olid
mõned ta rühmakaaslased haaratud juba tugevast fennismi-
palavikust, jääb Suits kaunis külmaks fennismide vastu (NB
siiski ülemaine : *Ei tea, kas kihk see maine, ülemaine; kahju*
[sm. *kaiho*]: *Nii kaugenevad nagu pettumuste kahjud; meel*
'soov' ¹⁾: *Eesriiet akna eest meel hilju päästa ja . . . tal meel kui*
elada ja meel kui surra; ühtuma: Ju kased mähes, kaks üh-
tund suud; lisaks veel hüve, maapaolane jt., mis vist küll
juba vareminigi on esinenud). Kuid Jürgensteini etteheiteist
nooreestlaste keelele võib siiski aru saada, kui jälgida vii-
mast 1910. aasta paigu. Suurimaks fennismide harrastajaks
Eestis oli tol ajal kindlasti Grünthal, kelle luuletistekogu
„Villem Grünthali laulud“ (1908) lõpul leiduv sõnastik an-
nab mitme seal esineva soome laenu seletused: *ahav* (tuul),
sukeldama, ulgumeri, ülev 'kõrge (hingeliselt)', *vaid* 'ainult'
(moodustatud sm. *vain* eeskujul), *valdama* 'võimatama, või-
must võtma'. Nooreestlaste keeletarvituses kõnesoleval ajal
liikuvatest fennismidest võime saada mingi kujutluse nende
häälekandja „Noor-Eesti“ ajakirja (1910—11) põhjal. Ees-
rinnas sammub siin ses suhtes jällegi Grünthal: (m. k. artik-
lis lk. 288) *ülituseks, käsitletakse*, (289) *ebatõelisi, üllata-*
vamid, (290) *tõeasjade* 'faktide' (vrd. sm. *tosiasia*), (NB soome-
pärase partitiivi tarvitus konstruktsioonis) *osa raamatut*
(pro *raamatust*), *Henrik Lätlane* (sm. *Henrik Lättiläinen* =
Läti Hendrik), (NB soomepärase, praeguseski eesti keeles vi-
salt hingitsev konstruktsioon lauseis — lk. 288) *Ei või mitte*
rõõmu avaldamata olla ja (lk. 291) *ei või tunnistamata olla*;
värsitõlkes (lk. 50) kohtame *süleldavat* (vrd. sm. *syleillä*),
(lk. 366) *kodukate* 'koduste' (vrd. sm. *kodikas* eeskuju).
Kuid ka Suitsu pikemais kirjutisis leidub üllatavalt palju
soome laenusid ja soome keele eeskujul moodustatud keelen-
deid: (lk. 2) *kunsti edustajatega*, (3) *kirjanduse alged* (sm.
alkeet), (571) *põlvenes* (vrd. sm. *polveutua*), (*mis enam kui*
pool aastasada) *käsitab*, (574) *ainekirjutuses* 'kirjandis, kir-
töö(de)s', (578) *keelmatu* 'salgamatu, eitamatu' (sm. *kieltä-*
mätön), *sugupõlv*, (579) *tasapind*, (579) *jäljendaja* (vrd.
sm. *jäljittelijä*), (583) *saavutasivad*, (584) *üksmeelne, sü-*
veneda (vrd. sm. *syventyä*), (586) *Tullakse tunnistama* 'ha-
katakse t.', (588) *naisasi* 'naisküsimus', NB lõppeks ka täiesti
soomepärase essiivitarvitus (lk. 569) *suuremana rahvusli-*
kuna kaotusena. A a v i k - R a n d v e r e keeles muidugi ei
puudu fennismid: (lk. 231) *edusid* 'paremusi', *vastab*...

1) Seda leiame aga ka näit. eesti Piibli I trükis.

meeleolu (NB partitiivi tarvitamist), (114) *edustab*, (115) *on käsitatud*, (117) *salapärase*, (636) *teretunud* (vrd. sm. *tervetullut*), *ühejaksulisemat*. T u g l a s'e suhet soome laenelementidesse osutavad näited tema kirjutisist (lk. 6) *mägede piirded* (vrd. *piirteet*), *ilme* (vanem laen), (7) *teravapiirdelisi* (*kroonikaid*), (9, *et minu huuled valusaks*) *tuleksivad* 'saaksid', (9) *sinerdavavat* 'sinendavat' (sm. *sinertävä*), (lk. 488) *kaunistelemine* (*ja enesepettus*), (lk. 538, V. Kilpi' tõlge) *patupunerdavate* (vrd. sm. *punertava*), (539) *suletud* (*sulgema* küll ka eesti murdeis), (540) *valetuna* 'valatuna' (ka murdeline). Toimetuse poolt (?) tõlgitud A i n o K a l d a kirjutisest samast „Noor-Eesti“ ajakirjast märgitagu veel ilmsete fennismidena: (lk. 396) *avaldusemood* 'avalduisvorm', *liikele* 'liikvele', (397) *esik* 'esimene laps', *tõsiasjade*, (398) *eramaa* 'tühimaa', *lõpuline* 'lõplik' (sm. *lopullinen*), (399) *tõelisest* 'reaalsest' (sm. *todellinen*).

Käsiteldavast ajast on meil olemas ka nooreestlaste endi ridadest „Noor-Eesti“ keeleliste püüete hinnang, ms. ka meid huvitavate fennismide küsimuses, nimelt V. G r ü n t h a l'i artiklis „Eesti kirjakeele arenemine“ „Eesti Kulturas“ I (1911), mis muidugi isegi on silmapaistev oma soomepärase sõnasutusega (*ebalootus*, *ebamäärane*, *rühikas*, *pahe*, *algpool*, *kiieline* 'rutuline', *mööndama*, *ebakoht*, *eristama*, *ilmne*, *rüht*, *moodud* 'vormid', *ebaeduline* 'kahjulik', *maalane* 'maamees', *ebaterve*). Siin leidub kõigepealt pooldavaid märkmeid ka eesti keele fennismide ajaloost, nõnda (lk. 283):

„Mõne asja poolest on Hermannil õnnelikgi mõte olnud, kuigi see tegelikult pahasti tõeks on tehtud. Nii on ta esimeste seas, kes sugulaste keeltega tegemist tehes, vanu algupäraseid sõnu, laenu-dena Soome keelest, püüab meie hilisemate Saksa laensõnade asemele keelde tuua. Hermann on ka tõepoolest esimene purist.....

(lk. 286) Nagu öeldud, ei ole Hermann enese tõesti labase mõtete väljendusega kirjakeelele muud anda suutnud kui mõned laensõnad, mis hää instinktiga Soome keelest saadi, nii *huvitava*, *algupärane*, *aade* ja veel mõned muud.“

Selle kõrval võiks huvi pakkuda Grünthali sõnavõtt Grenzsteini keelelise tegevuse kohta, millel ei puudu tähendus, nagu ülemal nägime, ka soome laensõnade levitamisel (m. k. lk. 287—288):

„Ta on selleks kogu sõnastikugi välja andnud, millest küll suurema osa täiesti nurjaläinuks võib lugeda; ainult mõned harvad on tõesti kõlvulistena tarvitusele tulnud.“

Kirjutise lõpposas (lk. 299) tuleb viimaks kõne alla ka Aaviku fennismideharrastus:

„J. Aavik oli keele rikastamiseks mitte üksi võõrakeeliste sõnade abil, vaid Soome laensõnade ja omade uute sõnadega terve kava üles seadud (sic!), olgugi, et selles mõttes midagi iseäranis uut ei olnud. Aga ei või kahelda, et sellel ometi tõesti laialeulatavat mõju on olnud.“

Ja edasi kuuleme juba „Noor-Eesti“ soomehuvilisist keeleharrastusist üldisemalt (lk. 300—301):

„... teisi niisama tarvilikka mõisteid võidi omandada laenude kaudu meile nii lähesest Soome keelest. Mis Hermann ja Grenzstein paari sõnaga nagu imestades olid teinud, sai nüüd palju laialisema ala, iseäranis Soome keele tundmise laialilagunemise tõttu nooremas sugupõlves. Sõnu ei toodud, nagu nüüd ka loomulik, enam üksikult, vaid hulgakaupana, ja suur osa neist on juba kirjakeele ühiseks omanduseks saanud. Võõraste sõnade tasakaaluks on pärast „Postimeesgi“ mitmed Soome pärased uued sünnitused ka ise loonud või vastu võtnud. — — — — — Alles pärastpoole hakkas murde sõnastiku kaas-vool võõraste sõnade vooluga kõrvu edasi tungima. Soome keelest saadud laensõnad käisid mõlemate vooludega ühes.“

Grünthali põhimõttelist fennismidesõbralikkust saame jälgida ka ta teises vähe hilisemas selleteemalises kirjutises, nimelt Joh. Aaviku tõlke arvustises (J. Aho „Üksi“ puhul) „E. Kirj.“ 1912, lk. 373—383, millest järgnegu siin väljavõte (lk. 374):

„Ja julgen kinnitada, et kõigist mõistmatustest, väärkäsitustest hoolimata, ainus õige tee seda uuendust (s. o. eesti keeleuuendust; J. Mg.) tõeks teha, see on, et see meile nii sugulase keelena tunduva Soome keele abil toime pannakse, oma keele varadest juba kõnelemata, mille tarvitusele võtmine on iseenesest aru saadav. Ja seda püüdu võime rõõmuga laiemas kavas, kui kunagi enne, tähele panna kõnesolevas J. Aaviku tehtud Juhani Aho eestistuses.“

6.

A. 1912—17, Aaviku ja Grünthal-Ridala keeleuuenduse võidukäik. Aaviku radikaalsed põhimõtted ja uued laenuettepanekud 1912. Nende mõju nooreestlaste keeletarvituses.

Niisugused teoreetilised seisukohad olid muidugi soome laenudele eestis kõige soodustavamad. Ja üha soodsamaks hakkas minema õhkkond Eestis soome keelelisile mõjustusile. A. 1912 on siin pöördelise tähtsusega, sest sellest algab Joh. Aaviku eriti intensiivne tegevus eesti keele igakülgse uuendamise, ühtlasi ka soome elementidega täiendamise ja parandamise alal. Silmapaistvaimaks viimases suhtes on A. kirjutis „Soome sõnad Eesti keeles“ „Eesti Kirjanduses“ 1912 (VII), lk. 5—30, mis ms. sisaldab jällegi väärtuslikke märkmeid eesti keele fennismide ajaloost (lk. 10 Hurda, Veske, Her-

manni, Grenzsteini tegevusest sel alal, lk. 30 loendatakse tähtsamad hilisemal ajal, eriti XX sajandil, keelde tulnud soome laenud ¹⁾) ja märgib soome laenude eestisse tungimise nähtusi kui eesti keelearengu tõusuperioodide loomulikke kaaslasti XIX sajandi seitsmekümnendaist aastaist peale. Edasi (lk. 11) kirjeldatakse käesoleva sajandi alguse noorte huvi soome kirjanduse (A h o) vastu ja rühmkonna noorte ülikooliõpinguid ning sellega kaasas käivaid soome keele harrastusi, mis said hiljemini määravaks „Noor-Eesti“ keelelisele maitsele (lk. 13):

„Nii on seda Soome keele mõju viimastel aastatel iseäranis „Noor-Eesti“ ja nimelt ainuüksi „Noor-Eesti“ rühmisse kuuluvate meeste sulesünnitustes märgata. Iseäranis silmapaistev on see V. Grünthali keeles.“

Edasi peatutakse Grünthali keele iseloomulikemal fennismel, kusjuures praeguses keeles üldiseks saanud tuntud lauselühendusliku *lume sadades, aegade kuludes* tüübi läbiminekuvõimalustes, mille tarvitamise algatajaks on olnud Gr., Aavik veel kõvasti kahtleb. Peatudes veel (lk. 15) seniseil sm. leksikaalseil ja tuletuslikel mõjustusil (NB *uma*-refleksiivid ²⁾) nagu *anduma, laskuma, pettuma*; sõnade tuletamine eesliite *eba-* ja järelsõna *-pärane* abil, nagu sõnus *omapärane, raskepärane*, eriti rohkesti jällegi Grünthalil) ning üles seades häälikulised, tuletuslikud jm. nõuded eestisse laenatavate soome sõnade suhtes esitab Aavik alfabeetilises järjekorras pika nimestiku eesti keeles tarvitamiseks soovitatavaid soome sõnu (puhtaid laene 85, lk. 16—25). Viimaste hulgas on rida vanemaid laene (*aade, ilme, huvi* jne.), osa tol ajal üksikute kirjanikkude juurde teed leidnud (*anduma, edustama, ülev, tõlgitsema* [vrd. sm. *tulkitsemaan*], *vilgas* jne.), aga eriti suur hulk ettepanija Aaviku enda poolt isiklikult soovitatavaid laensõnu (*avardama, edu, ennatama* 'ette jõudma', *turv, vaihtuma, veetlema* jne.), millest kõigist suur osa kuulub tänapäe-

¹⁾ Ühtlasi katsutakse seal määrata eri laenude autorid — G. Suits: *ala*(?), *edustama, esinema, hääldama, jäljendama, käsitama, lähtekoht, rühm, saavutama, üllatama*; V. Grünthal: *hääbuma, ilmne, küllane, eeldama* jne., eriti pikk loend; Joh. Aavik: *anastama, edu, ennustama, erak, hajameelne, haihtuma, harrastama, hurrutama, lakkama, saabuma, sugupõlv, täsmaline* jne.; M. J. Eisen: *kogemus, mööndama*; Fr. Tuglas: *masendama*; O. Kallas: *ilme, isekas*; M. Martna: *mugav*. Loendis on mõningaid ebatäp-
susi. Eri autorite individuaalseile fennismele on tähelepanu juhitud ka m. k. lk. 15: Grünthal — *ühearuuline* 'üheväärne'; Tuglas — *suurpürdeline, päripõhjaline* 'põhjalik', *päämäär* 'siht'.

²⁾ Nende soovitamiseks on välja astunud ka H. Põld „E. Kirj.“ 1910, lk. 444.

val eesti keele üldvarra, ilma et teaksime nende laenupäritolu muidu, kui hakkaksime „uurima“ nende „ajalugu“. Ettepanija arvates on juba ennakult aimata suurt vastuseisu neile soovidele ja ta hüüab kurjaennustavalt lõppeks (lk. 27):

„Seda on liig! Hüüavad mitmed. Nii palju uusi sõnu on palju! Rahustagu nad endid: see on alles algus.“

Ja nii see oligi, sellele järgnes hiljemini hoopis suurejoonelisem soome keele elementide, mitte ainult leksikaalsete, vaid ka vormi- ja tuletusõpiliste, tulv eestisse. Ja motiiviks oli siin: „Meie keelele oleks sellest määratu kasu“ (Aavik, m. k. lk. 305) — ei enam selliseid hõimutundepalanguid, nagu eelmisel sajandil, vaid reaalne soome keele ekspluateerimise püüd iseseisvat kultuuri kandma kutsutud eesti keele õitsenguks.

Veel sama aasta (1912) „E. Kirjanduses“ lk. 451—484 soovitab Aavik artiklis „Keele kaunima kõlavuse poole“ mõningaid eriti radikaalseid „rohte“ eesti keele ilu tõstmiseks soome keelest; nõnda algatab ta juba oma hiljemini aktiivseks tõusnud *o*-küsimuse (lk. 463):

„...kas tohiks nüüsguseid sõnu Soome keelest muutmata kujul laenata, kus kaugemal esimest silpi näit. o häälik ehk mingi kaashäälik esineb (*sulo, lumota, ihailen*). Tahaksin omalt poolt peaaegu jaatavalt selle pääle kosta... Kui o (kaugemal esimest silpi) meid ladinakeelses laensõnas ei haava, miks peaks ta siis neis Soome sõnades vastumeelsust äratama? Olgu viimased meile ka kui võõrad sõnad harukordadel lubatud.“

Edasi järgneb (lk. 30) eesti keelele eriti teretulnuks osutunud nominatiivsete ja lühenduslikkude sõnaliitmiste ettepanek soome eeskujul (*kirjutuslaud, loomisvõime, elamisõigus*), allatiivi *Ile*-lõpu soovitamine „nagu see Soome keeles on ja nagu mõnes paigas meiegi rahvas kõneleb“ (lk. 466), ettepanek asendada *a e*-ga passiivvormides nagu *kirjutetakse, armastetav* jne., sest „Nii on ka Soome keeles (kirjoitetaan, kannatettava, parannettu), mis nagu igas tükis, nii ka siin paremini eufonia nõudeid täidab“ (lk. 467). *i*-mineviku propageerimisel (lk. 470 *kirjutin* jne.) ja lühema *ta*-infinitiivi soovitamisel (lk. 479 *kirjuta* pro *kirjutada*) apelleeritakse taas soome keelele, ja ka muidu on tunda kaudset soome keele kaasarääkivust keeleparandusettepanekuis (näit. *i*-mitmuse elustamise soovitamisel, lk. 475—477). Loomulikult esineb leksikaalseid soome laenuidiseid kirjutises eneses terve rida (*ponnistus, annus, pooldama, suhe, võrratu* jm., vt. erilist uudissõnade loendit lk. 484).

Näeme, kuidas soome laenude küsimus puhtleksikaalsest eesti keele rikastamise küsimusest avardeb noil aegadel kogu

keele-ehitust (vormi- ja tuletus- ning isegi lauseõpetust) haaravaks keeleuuendusküsimuseks. Lausekorra-revolutsiooni signaalina mainitagu siin veel eriti Aaviku kirjutist „Kõige suurem germanismus“ („E. Kirj.“ 1912, lk. 353—369). Arusaadav, et see nooreestiline keeleline liikumine ametlikke keelekantse rünnates leidis endale kajastuse ka „Noor-Eesti“ enese järjekorralises IV albumiski (1912), kus Aaviku kirjutises „Tuleviku eesti keel“ (lk. 170—179, mille toimetus jällegi „osalt nõus olles avaldab... autori enese vastutusel“) küll pole nii palju asjalisi ettepanekuid ja fakte kui äsjatsiteeritud „E. Kirjanduses“, kuid seda enam keeleluulet. Võtame sellestki olulise katkendi (lk. 174), mis puudutab soome laenelemente:

„Ja nõnda kavatseme hulga uusi sõnu keele tuua ja tarvitusele võtta. Need sõnad moodustame osalt juba olevist tüvedest, osalt ammutame murdeist, osalt laename Soome keelest. Ja õiguse poolest ei peagi me viimast mikski võõraks keeleks, vaid pigemini mõneks rikkamaks ja enam haritud murdeks, mille edenemine võib meile eeskujuks olla. Ja me mõtleme ta lopsakast sõnasalvest täite kama-lutega sõnu ammuta. Me eksploateerime Soome keelt samuti nagu seda Romaani keeled Ladina ja Rootsi keel Saksa keelega on teinud.“

Sealsamas puudutatakse veel mitmes kohas soome keele appivõtu mõtet tuleviku eesti keele arendamisel, nii lk. 173:

„... me ravitseme ta (s. o. eesti keele; J. Mg.) verevaesust mur-rete kosutava mahlaga ja mõnede tervete fennismidega,“

või lk. 176, kus tarvilikeks uuendusiks peetakse

„...lauselühendused Soome keele, või õigemini meie enese rahvakeele eeskujul, sihikindlam täisobjekti tarvitamine, ... ning pääasjalikult rikkam leksikon, milles hulk uusi Soome laenusid ja enne tarvitamata rahvamurde sõnu silma torkavad.“

Järgmises (V) „Noor-Eesti“ albumis (1915) väärtustab Aavik oma kirjutises „Eesti stiili arenemisjärgud“ nooreestilise keeleuuenduse stilistilisi püüdeid, riivates selles fennismidegi osa (lk. 227):

„Oma reformatoorsis püüdeis ka rahvuslikku omapärasust taotades, kasutumaid võõrapärasusi välja ajades (näit. saksikut sõnajärjestust), kongeniaalseid fennisme laenates, toetab keeleuuendus ka omapärase rahvusliku stiili kujunemist...“

Fennismide võidurünnak soomeorientatsiooniliste nooreestlaste teoseis, tõlkeis ja kirjutises võttis noil aegadel loomulikult üha hoogu. Jälgitagu näit. „Üksi“ tõlget Aavikult (mille keele kohta on pikemalt sõna võtnud Grünthal ülemal-tsiteeritud arvustises „E. Kirj.“ 1912) või omal ajal sensatsioonilist ja soomepärasuselt, aga ka üldse võõrapärasuselt rekordset Grünthali sule alt tulnud D'Annunzio „Süütu“ tõl-

get (a. 1913), nende ¹⁾ ja isegi G. Suitsu ²⁾ kirjutisi „Noor-Eestis“ IV ja V (1915), „Eesti Kirjanduse“ sama-aegseis aastakäikudes ja mujal. Nii murdus XX sajandi teise aastakümne alul senine ahtake soomepärasuste eestisse tungimise rada avaraks maanteeks.

7.

Keeleuuenduse vastaste seisukoht fennismide küsimuses: J. Jõgever, Joh. V. Veski, H. Pöld, K. Leetberg. „Keelelise Kuu-kirja“ ankeedivastused: P. Pöld, M. J. Eisen, V. Ernits.

Ent sel teel võidukalt ratsutajaile oli vastutulijaidki, kes peatasid teelisi ja pärisid, kuhu sõit läheb. Arusaadavalt ei leidnud säärane soome keelega sõbrustamine ja seejuures oma emakeelele adresseeritud sageli käredate komplimentide kuulmine kõigis eesti keele harijais heakskiitmist. ³⁾ Tuli arvustavaidki hääli, mis käisid keeleuuenduse kohta üldiselt ja ühtlasi ka meid seekord huvitava „keelesoomestamise“ vastu eriliselt. Tuli vanemast kirjanikkonnast E. Wilde oma teravalt parodeeriva Grünthali-jäljendusega „Uuel teel“ (ilmunud „Virulase“ lisas 1908 „Kirjandus ja teadus“ nr. 4 [47] lk. 25—30, hiljemini a. 1914 raamatus „Muiged“), milles said *ülev, üllatav, sala-, algu- ja omapärane* jne. kõige muu keeleuuendusliku kõrval armutud vitsad; tuli A. Jürgenstein („E. Kirjanduses“ „Keele- ja meelearanduslikud vested“, vrd. juba ülemal „Eesti Kultura“ I mai-

1) Aavikul näiteks leiame fennismidena „Noor-Eesti“ alb. IV lk. 177 *paheksumise*, 180 *lakanud, ei veedelnud*, 181 *ebatervelisi* 'tervisevastaseid', 183 *heitlus olemasolust* (pro *olemasolu eest*), 184 *mehekas* 'mehine', *ihailles, puutel* 'puudusel', sama alb. V 216 *kogunase* 'terve', 217 *vaihtub* 'vahetub', 225 *puutelist* jne. Sama fennismiderohkusega kohtume Grünthali kirjutisis, näit. „E. Kirj.“ 1912, kus pikemale artiklile „Eesti rahvaluule“ järgneb lk. 517 pika rea fennisme sisaldav (*korvama, viljelema, ülimalgasus* 'pealiskaudsus' jne.) uudissõnastik; eriti mainitagu ta luuletistekogu aastast 1914 „Kauged rannad“, mille lõpul „Märkustes“ seletatakse eri sõnastikus ms. paar-kümmend sm. laensõna (*alang, ulgumaining, hurmama, loiske, julm, neste, sõdur, harras, kone* 'masin' jm.).

2) Suitsu suhteliselt puristlikust keelest mainitagu fennisminäiteina „Noor-Eesti“ V lk. 9 *teaduseharjutajate, aitamatult* 'paratamatult', 11 *parvlesid*, 12 *rühmitustesse*.

3) Keeleuuenduse juht Aavik peab mitmel puhul tagasi tõrjuma eesti keele liigse „soomestamise“ etteheiteid, näit. brošüüris „Mis on keeleuuendus?“ (1916) lk. 31: „Sellepärast on etteheide, nagu tahaksid keeleuuendajad keelt ainult Soome sõnadega rikastada, ... ülekohtune kahtlustus.“

nitud kirjutist), A. H a n s e n - T a m m s a a r e ¹⁾ „Tallinna Kajas“ 1915 (hiljemini eribrošüürina „Keelest ja luulest“), M a r t a R e i c h e n b a c h „Päevalehes“ 1915, K. A. H i n d r e y „Postimehes“ ja loomulikult ka — keelemehed, esma-joones J. J õ g e v e r ja J o h. V. V e s k i. Eesti keele loomulik arenemistee paistis olevat hädaohus, ähvardas keele kil- lustumine kaheks, „vanaks“ ja „uuendetuks“; suurt võõraste soome keele-elementide tulva temasse võidi seletada kui keele enese kehvusetunnistust. Saabus kibedate keeleliste polee- mikate aeg, mida muidugi siin, kus on vaatlusel vaid eesti kee- leuuenduse üks tahk, pole õigust kogu ulatuses jälgida, kuid millest siiski ka hoopis mööda minna ei tohi. Vaatleme üld- joontes seda, mis oli teise keelise maitse ja erinevate veenete esindaja'il tolleaegsete eesti keelemeeste peres, eriti autori- teetsemal, Jõgeveril ja Veskil, öelda eesti keele fennismide kohta. Nema'dki pooldasid eesti keele rikastamist ja täien- damist, kuid mitte nii maruhoolist, ja nimelt keelerikastamist keele enda varasalvedest, mitte soome keelest, mis neile tun- dus v õ õ r a s k e e l, mitte e e s t i k e e l e lähedane m u r r e, nagu „Noor-Eesti“ keeleuuenduslasile.

Võtame näiteid tüüpilisemaist Jõgeveri seisukoha-avaldu- sist. Peame nende kommenteerimiseks tähendama, et J. sar- kastlik arvustus ei võtnud keeleuuendust niigi tõsise nähtu- sena, et oleks ennast palju vaevanud a s j a l i k u poleemi- kaga; tavaliselt tarvitas ta üleolevalt ironiseerivat tooni ning sofistlikku mõtete pahupidipööramise meetodit. A. 1912 puh- kenud keeleuuenduslikule tegevusele reageeriti teisitimõtlevalt poolt suure ägedusega ja peagi. Aaviku artikli „Keele kau- nima kõlavuse poole“ (mis „E. Kirj.“ äratrükina ilmus ka eri- brošüürina) puhul ja selles domineeriva esteetiliselt seisu- kohalt keele uuendamise mõtte vastu kirjutab Jõgever pikemas sõnavõtus „E. Kirj.“ 1913, lk. 242, ms. järgmist, kus ta kõi- gis Aaviku keelekaunistamispüüdeis leiab ainult alateadlikku või varjatud mõjuavaldust soome keelelt:

„Kui me üksikult juhtumised ligema läbivaatamise alla võtame, kus s ja t Eestis hr. Aaviku arvates inetumad on, siis tungib meil

1) Tammsaare näit. pole — vastuoksa keeleuuenduslasile ja mõ- nele oma „Noor-Eesti“ rühmakaaslasile — sugugi vaimustunud soome k. ilust (Keelest ja luulest, lk. 45—46): „Ma tunnen soomlasi vähe, aga nende keele ja kunsteoste järele otsustades leidub nendes palju venivat, pikaldast, aeglast ja lapselikku, peaaegu lapsikut, nende keeles sõidetakse nagu „leppse reega“.“ Grünthali fennismide- armastusest arvab ta (seals. lk. 47): „G.-Ridala armastab murde- sõnu ja luuletamise eel loeb ta nähtavasti ikka nende tagavara läbi ning tuletab mõnusamad Soome keelest meelde.“

iseenest otsekohe vastus keele peale: Need on pea ainult juhtumised, kus s ja t Soome keeles puuduvad. Meile saab nüüd hr. Aaviku püha viha nende häälikute vastu arusaadavaks. Ta on harjunud neid sõnu Soome keeles ilma s ja t:ta hääletama ja temale tuleb see vastik ette neid samu sõnu Eesti keeles s ja t:ga hääletada. Kõige imelisem aga on järgmine asi, mis ühtlasi näitab, kui vähese järeelkaalumisega hr. Aavik oma otsused on teinud ja kui vähe ta selle üle järele mõtelnud on, miks need häälikud temale vastikud näivad olevat: Ta ei näi ise sugugi aimavat, et ta oma keele iluduse Soomest on pärinud, et tal need keelekujud inetumad tunduvad, mis Soomes puuduvad. Vähemalt ei näi ta kuski selle peale tähendavat, et ta Soome keelt iluduse eeskujuks peab. Ta ei ole nähtavaste nii kaugele asja läbi mõtelnud.“

Kas Jõgever pole küllalt tähelepanelikult lugenud Aaviku kirjutisi või oma tavalisele polemiseerimistaktikale vastavalt katsub ta oma vastase mõtteid enesele kasulikus valguses paista lasta: Aavik on ju, nagu ülemalgi nägime, küllalt mitmel puhul rõhutanud, et talle soome keel on eesti „haritum murre“, mis „paremini eufonia nõudeid täidab“ (E. Kirj. 1912, lk. 46—47, vt. ka Aaviku enda vastumärkmeid seals. 1913, lk. 424). Kuid J. ei piirdu paljalt nende arvustuslike märkmetega, vaid avaldab pikema eriartikli „Õigekeelsus ja õigekiri“ veel sama aasta „E. Kirj.“ lk. 289—303, mis teoreetiliselt põhineb üksikasjuni Setälä kirjatööl „Über die Sprachrichtigkeit“ (FUF IV) ja mille terav ots on muidugi jälle sihitud keeleuuenduse ja soome laenude üliküllastuse vastu eestis. Esmalt (lk. 289—290) kordab ta oma äsjakäsiteldud mõtteid Aaviku keeleilunõuete kohta:

„Ta ei ole mingit objektiivilist mõõdupuud kätte näidanud, mis ära ütleks, kas teatav keelekuju ilus või inetu on. Ta on oma ülesande liig kergeks pidanud: on lihtsalt Soome keele kujud võtnud, nendega Eesti omasid võrrelnud ja neil juhtumistel, kus Eesti keele kujud Soome omadest lahku lähevad, Eesti omad inetumateks nimetanud. See oleks ikkagi mingisugune objektiiviline mõõdupuu, aga ka seda ei ole ta julgenud otsekohe soovitada, vaid seda võime ainult järeldada, — — — — —

(lk. 290) „Kaudselt asendub ka hr. Aavik sellele seisukohale (s. t. et loetagu „võimalikult palju suurte kirjanikkude töösid nende algkeeles, see on minu arvates ainuke abinõuu, mis ilusat keelt kätte õpetab“; J. Mg.), kui ta, ilma et isegi seda tähele oleks pannud, Soome keele iluduse eeskujuks seab. Ma paneksin eeskujudeks, kui me neid juba Soomest peaksime otsima, mitte Soome keele, vaid Juhani Aho ja Kalevala nende Soome algkeeles.“

Peale seda keele ja stiili mõiste ebaõnnestunud segiajamist, millele ka Aavik tähelepanu juhtis oma vastukirjutises, järgneb J. sama kirjutise lõpposas (lk. 300) siiski ka tema seisukoht soome laenude suhtes üldse, mis kõigist kahtlusist hoolimata jaatab parajal määdul keelde toodavaid fennisme:

„Laenamise juures sugulastest keeltest võib meil ainult Soome keel kõne alla tulla. Setälä tõenduse järele on Soome keele ühe Eesti sõna (õigem Eesti sõna järele moodustatud sõna) kantapoika kannupoiss vastuvõtmist soovitatud, aga ka see ainukene laen Eesti keelest on vastuvõtmata jäetud. Selle vastu on meil viimastel aastatel Eesti keelt Soome sõnade, kõnekäändude, lauseehitusega tüdimuseni üleuputatud, nõnda et väga mitmed kauaaegsed tegelased kirjanduse põllul juba valmis on vastikuse tundel sulge käest ära viskama, kuna uus keel sellele vastu nagu lööb, mida nemad on harjunud Eesti keeleks pidama. Mõistlikul kombel laenamise vastu Soome keelest ei ole mul midagi ütelda“ (harvendus minu; J. Mg.).

Jõgeveri polemiseerimisviisi ja keeleuuendusele ning kaudselt seega ka fennismidele suhtumise kujukaimaks näiteks on ta sõnavõtt Grünthal-Ridala „Süütu“i tõlke puhul sama (1913) aasta „E. Kirj.“ lk. 462—465, kus ta muidugi jälle väga vähe esitab faktilist vaidlusmaterjali, küll aga ironiliselt tähendab:

„...kas tema keel siiski liig sagedasti Eesti kirjakeelt meele ei tuletata, sagedamine, kui uue keele loojatel armas, seda jätame nende eneste otsustada... Meie „uuest keelest“ tohime meie Eesti keele igatahes niisama hästi uusi sõnu laenata, kui igast teisestki keelest, muidugi, kui nad meile sündsad on. ...seda mööda leidub uues keeles, nagu lhk. 341 nimetatud, Araabia, Kreeka, Inglise, Itaalia, Ladina, Prantsuse, Romaani ja „kunstlikult moodustatud uussõnade“ seas ka suur hulk Eesti keeli sõnu, igatahes palju rohkem kui Läti Hendriku ladinakeelses kroonikas.“

Tõele maad andes peab J. aga 1913. a. keelelises ülevaates „Eesti keeleteadus“ E. Kirj. Seltsi VI aastaraamatus (ilm. 1914) lk. 123 tunnustama, Aaviku ja Ridala tõlkeid laites, keeleuuendusele vastuvõtlikkust keeletarvitajais:

„Vististe osalt need tegelised katsed uues keeles on seda võrt tähelepanemist äratanud, et kuna tänini keeleuuendajate ettepanekud laialdast vastuvõtmist leidsid ja ainult mõni arglik hääl tähendada julges, et vanemad kirjanikud noorte keele kiire eduga sammu ei jõua pidada, möödaläinud aastal juba õige käredaid vastuvaidlusi Eesti keele kaitseks uuendajate vastu kuulus.“

Jõgeveri ja tema mõtteosaliste energilisest vastuseisemisest keeleuuendusele saame hästi aru, kui uuesti meelde tuletame eesti niikuinii väetikese kirjakeele kaheks killustumise kolli, kui loeme näit. Jõgeveri kategooriliselt tõrjuvat kirjutist „Mis me tahame“ E. Kirj. 1915, lk. 20—24, mis iseloomustab (lk. 21) uue „loodava kirjakeele“ aluseid järgmiselt:

„Lause-ehitus laenatakse venestatud Karjalast, Soome sõnad moonutatakse ümber nõnda, et eestlane neid välja ütelda oskaks ja seatakse „loodava kirjakeele“ aluseks.“

Ja vastavalt muidugi eesti kultuuriarengu huvides (lk. 21) on mõistetav kategoorilisus:

„Sellest järgneb, et ... uue kirjakeele loomise mõtte igal pool, kus see esile tikub, tagasi tõrjume, olgu see „loodav kirjakeel“ nii ilus, kindel ja korralik kui tahes.“

Fennismeale ähvardavaks kujuneb aga eriti järgnev mõttekild (m. k. lk. 22—23):

„Siingi (s. o. laenamisel) läheme meie põhjalikult lahku uue keele loojatest, kes kirjakeelest kõik sõnad, mis neil ühel või teisel põhjusel ei meeldi, välja tahaksivad heita ja murretest, kõige sagedamine aga Soome keelest teised asemele tuua. Meie tõrjume loobuma, pigemine, ühing, Leedu keelest (sic!) laenatud nauding tagasi, sest et meil sellekohased omad sõnad lahkuma, ennemine, ühisus, varandus (sic: *nauding* = *varandus!*) juba olemas on.“

Kõnesoleva keeleuuendusii li arvustajaist keelemehist peame eriti peatuma peale Jõgeveri veel J. H. V. Veski'l, kelle sulest on pärit juba hoopis asjalikum ja kaalutum Aavik-Grünthali keeleuuenduse arvustus artiklis „Eesti kirjakeele edasiarendamise-teekest“, album „Voog“ I, lk. 99—120. Siin pole koht sõeluda Veski rohkete faktilist vaidlusmaterjali; küllalt on, kui selgitame V. suhte fennismidele. Tema põhitees (lk. 100): „Kõik Eesti keele pea-asjaliseks edasiarendamiseks tarvisminevad sugemed, kavad ja seadused peituvad meie keeles eneses, ...“ tingib juba ka ta kriitilise suhtumise soome mõjudesse. Sellepärast suhtubki V. arvustavalt keeleuuendajate poolt propageeritavale soomepärasele nominatiivsele sõnadeliitmisele (m. k. lk. 102—103), soome eeskujul karitiivsete *tu*-adjektiivide järjekindlale tarvitamisele *ta*-lõpulistele asemel (lk. 108), samuti *tu*(*ma*)-refleksiivide tungimisele põliste *ne*-liste asemele (lk. 110). Uudissõnade puhul näeme juba puudutatavat soome mõjustisi põhimõtteliseltki (lk. 110—111):

„... on viimastel aastatel mõned keelemehed meie keelt hoolega kultiveerima — edasi arendama ja rikastama hakanud, oma ammutusekohaks peale hulga Euroopa rahvusvaheliste sõnade nimelt Soome keele rikkalikku ning korraldatud salve valides. Rahvusvahelisi sõnu keelesse juurde tuues tormasivad meie keele „euroopastajad“ eslotsa küll liialdusesse, ... kuid pärastpoole on nad oma liialdamisest enam-vähem kainenunud, ses tükis nõnda siis toetamisvääri lise parajuse roobastesse kaldunud. Kuid Soome keele aineid meie keelesse põimides ei ole need keelemehed endile mitte täiesti õiget teed leidnud“ (minu harvend.; J. Mg.).

Mõõduka soome keelest laenamise vastu, näeme, pole ka Veski. Kuid vaadeldes eesti ja soome sõsarkeelte tundu vaid vahesid, jõuab V. veendele, et soome sõnu ei või laenata eesti keelele häälikuliselt kohandamata (nagu *haihtuma*) ega ole soovitav soomest laenata eesti omade teisetähenduseliste sõna-

dega häälikuliselt segunema kippuvaid sõnu (näit. *mööndama* — *mõõndama*, lk. 112) ei ka laenata soomest sõnu, mille samatüvelisil eesti vasteil on hoopis erinev tähendus (*keskustelemine*, *kogema* — vrd. eesti *kesk*, *kogemata*). Viimasel korral näeb V. soome laenudes hädaohtu eesti keele iseseisvusele (lk. 113):

„Kuhu säherdune mõistete segamine, kui ta maksvusele peaks pääsma, pikapeale viib, on selge: meie sõnade tähenduses võtab Baabeli segadus maad ja Eesti keel nihutatakse tema iseolemise kõigutamise teel viimaks mingiks iseseisvuseeta soomelaadiliseks keeleseguks. Sõnatähenduste ümberristimistega on meil mõned keelemehed kahjuks juba kaunis palju õnnetuid katseid teinud.“

Soome laenude hüpertroofilise tarvitamise peapõhjuseks peab V. asjaomase keeletarvitaja võõrdumist omast keelest, mis Soome haridusega nooreestlasile ju ei tarvitseks tunnuda eriliselt raske etteheitena (lk. 114—115):

„Ehk kui meie keelest üleüldiselt tuttavaid ja tarbekohaseid sõnu: omanik, iseäranis, lahkuminev ehk isesugune, asuma, vahekord jne. välja tahetakse tõrjuda ja nende asemele Soome sõnu püütakse seada, nagu: omistaja, eriti, eriline, asetsema, suhted, siis ei saa seda muuga seletada, kui et viimaste sõnakujude tarvitaja meie keelest ära on võõrdunud ning Soome mõju vangi sattunud. — — — — —

Nad (s. o. tarbetud fennismid; J. Mg.) satuvad keelesse tihti ainult sel põhjusel, et tooja, kes Eesti sõnakõladest ning -vormidest teiste keelte segaval mõjul ära on võõrdunud, iseäranis rohkeste aga Soome kõladega ning sõnakujudega on vilunud, viimased kõrvale esteetilisemad leiab olevat, kusjuures aga ära unustatakse silmas pidamast, kas säherdused uudissõnad meile kohased on, meie keele aluseid ei kõiguta ega vassi.“

Et selle fennismidepooldajate eesti keelest võõrdumisega asi siiski nii hull pole olnud — kuigi tera tõtt vahest on ka V. äsjaseis sõnus —, seda võime vahest sellestki järeldada, et V. poolt kõne alla võetud sõnust (*kuuluma*, *korvama*, *kiinduma*, *süvenema*, *omama* jt.) valdav osa on hiljemini tarvitusele võetud ka nende eestlaste poolt, kellele oma keelest võõrdumist pole põhjust ette heita, ja on varsti ainult „uurimise“ varal veel põlisest eesti sõnavarast eraldatavad. V. arvustab samas kirjutises ka soomepärasest lauseriformi kui „võõra eeskujuga vangi“ sattumist (m. k. lk. 116) ja tuleb idealiseeritava soome lausekorra suhtes vähe võõristavaile tulemusile, et selles olevat tegu „nähtavaste küll Karjala kaudu Soome ulatunud Vene mõjuga“ (mõte, mida — nagu nägime eespool — pärast on korranud ka Jõgever), kuid lõpptulemus on siiski ka (lk. 117) soome lause-eeskujude suhtes jaatav:

„Mõnesuguste Soome konstruktsioonide laenamist tuleks üleüldiselt soovitatavaks pidada, kuid see sündigu ikkagi üksnes neis pii-

rides, kus meie mõtteavalduse-laad nende läbi stiili kahjuks asjata keeruliseks ega segaseks ei muutu; ...“

Arvustavaid mõtteid keeleuunduse kohta üldiselt, eriliselt fennisme puudutamata, avaldab Veski ka oma ülevaates „Eesti keele arenemisest 1914“ E. Kirj. Seltsi III aastaraamatus (ilm. 1915), samuti ka ajakirjas „Keeleline Kuukiri“ (1914—16) lk. 95, kust ms. jällegi ilmneb ta kriitiline suhtumine fennismele:

„Meie keele praegused revolutsioonimeelsed uuendajad arvavad sellega juba palju tähtsat korda saatnud olevat, kui nad Soome keelest sõnu juure toovad ehk meie keelt mõnes tükis Soome keele reeglite alla painutavad ja paiguti analoogianõudega liialdustesse lähevad.“

Peale Jõgeveri ja Veski väärib toleaeegseist keelelisist küsimisist sõnavõtjaist erilist tähelepanu Harald Põld, keeleuenduslaste ettepanekuid asjalikult ja heatahtlikult kogutulatuses kritiseeriva kirjutisega „Keeleline kirjastik nr. 1—8“ „E. Kirj.“ 1915, lk. 307—311, kust saame ülevaate kõigist tähtsamaist päevakorral olevaist keeleuendusist ja millest selgub ka kirjutaja seisukoht fennismideküsimumes. Põld on õigekeeleküsimumis rahvakeelsuslane; sellepärast leiavad temalt heakskiidu vaid mõningad (peamiselt) soome eeskujul baseeruvad uuendused (lühema mitmuse osastava reform ja nominatiivne sõnaliitmine, lausekorrareform, lauselühendused nagu *asja nii olles*; vt. m. k. lk. 308—309), kuna suurem osa viimaseist tema arvates on kas „ilmaegsed“ või „täitsa kõrvale heidetavad“ (mitmusetüüp *jutustavis*, iminevik nagu *ütlin*, lühendatud infinitiivitüüp *kirjuta*, soovitatav uuenduslik *keelde pro keelte*, *kirjutetakse pro kirjutatakse*, *tu*-adjektiivid nagu *nägematu* ja eriti soovitatav *nd-lõpuline* soomepärase partitiiv tüübist *hooletund* resp. *hooletond*, liigsed soome sõnalaened, superlatiiv, *o* elustamine järgsüles). Põllu põhimõttelist tagasihoidlikku, kuigi mitte hoopis eitavat suhtumist fennismidele osutab seegi, et ta tarvilikuks peab täiesti „kõrvale heita“ eesti keelest „Soome sõnad seal, kus omadega täiesti läbi saab“ (lk. 310, näit. *nautima*, *nauting*, *lakkama*, *ponnistus*, *suhe* „ja palju teisi“), eriti aga tema arvamine (seals.) *tu*-lõpuliste verbaaladjektiivide kohta:

„...*tu*-lised tuletused on Eesti keele soomestamine, iseäranis veel kui omastava *tund* ka tarvitusele peaks võetama. Kas peab see Soome silla loomiseks kaasa aitama? Mis tehakse Soome keele poolt selle heaks?“

Viimase *tund-lõpu* kohta tähendatakse samal lk. veelgi, et kui see tarvitusele tuleks,

„siis ei võidaks meie keel selle läbi muud, kui et ta Soome keelele läheneks. Kas seda aga on tarvis?“

Näeme, et Põld ei poolda soome laenelemente eestis mitte Soome silla ehitamise, vaid ainult eesti keele arendamise huvides; selle tõenduseks tsiteeritagu ka tema arvamust „Keelelises Kuukirjas“ (1916) lk. 134:

„Hoida tuleb ainult selle eest, et liiga maad ei antaks võõraste keelte mõjudele ja mõõdukad oldaks Soome eeskujude tarvitamisel.“

Käsiteldaval ajal on vanemaist keelemeestest keeleuuduse puhul eriti sümpatiseerivas toonis sõna võtnud veel nime-tamisiväärselt K. L e e t b e r g E. Kirj. Seltsi aastaraamatus VIII, lk. 83—87 ja IX, lk. 84—88 (ilm. a. 1916, 1917, viimas-es lk. 86—87 koguni lühendatud *nd*-list ja *tet*-list partitsii-bilõppu põhimõtteliselt pooldades), nii et tal ilmsesti keele-uuduse programmis sisalduvate fennismidegi vastu midagi pole, kuigi ta äärmuslikkude soomepärase uuendusettepanek-ute suhtes arvab (aastaraam. VIII, lk. 86), et

„...ka Aaviku viimased ettepanekud tõesti juba väljastpoolt lubatud piiri on võetud“.

Äsja Veskest ja Põllust kõneldes mainisime nende sõna-võtte „Keelelises Kuukirjas“. Selles lühikest aega (1914—16) elutsenud ja ainult kuues vihus ilmunud keeleuuduse häälekandjas oli korraldatud ankeet eesti keele arendamise kohta, kus peale Veski ja H. Põllu võtsid sõna veel mitmed keeleküsimusist huvitatud. Mitmed neist ei puudutanud üldse fennismideküsimust (H i n d r e y, Ed. H u b e l), arvustavalt näikse suhtuvat neisse P e e t e r P õ l d (m. k. lk. 91: „kee-leuudus... lubab liiga kergesti võõrsilt laenata...“), osa sõnavõtjaid aga pooldab täielikult fennisme, nõnda iseene-sestmõistetavalt (m. k. lk. 93) V. G r ü n t h a l ja oma soo-mesöbralikkusega meile juba tuntud M. J. E i s e n (lk. 87):

„Keele arenemist tuleb edendada murdesõnadega ja sellekohaste sobivate laenudega Soome keelest,“

samuti (seals.) V. E r n i t s:

„Kõiki abinõusid peaks tarvitama keeleuudendus ...murrakuid, Soome keelt...“

Kaudu soome keelest laenamise arvustavalt suhtuvate seisukohavõtude oleme nii siis lõppeks jälle väljas fennisme pooldavate häälte juures. Üldkokkuvõttes peame konstatee-rima, et isegi kõnealusel ajajärgul, mil soome mõjud olid meie keelele kõige pealetikkuvad, ei ole me a b s o l u u t s e l t e i t a v a t suhtumist neisse kohanud, vähemalt mitte autori-teetsete keelearendajate ridades.

Fennismide levimise eeldused ja teostumine 1912—17. Fennismide kõlapind neil aegadel. Soome mõjud iseseisvusaegse, eriti tänapäeva eesti keeles.

Oleme näinud, kuidas a. 1912 paigu pandi veerema soome mõjustiste laviin eesti keeles, kuidas selle pooldajad teda kaitsesid ja vastased tema vastu sõdisid. Põhimõtteliselt polnud ükski eesti keele arendamise suhtes autoriteetne ringkond fennismide vastu, ja sellepärast oli neil vaba tee eesti keelde. Ettevaatlik ja arvustav suhtumine fennismesse keelealalhoidlaste poolt oli kokkuvõtteks osalt kasukski eesti keelele: kui kõikjal oleks kuulnud vaid elaguhüüdeid fennismele, ei tea, kui kaugele soome keele rüppe meid keeleuuendus siis oleks juhtinud. Tagasihoidlikkusele keele „soomestamise“ suhtes manitses hõimusillameelseid ka see, et soomlased vastukaaluks midagi ette ei võtnud oma keele eestile lähendamiseks.

Soomepärasuste nagu muudegi keeleuuenduste publikusse istutamisel osutasid keeleuuendajad igatahes agarust ja leidlikkust: lühikest aega oli neil selleks koguni oma häälekandja „Keeleline Kuukiri“, mis juba eespoolgi paaril puhul oli kõne all (peale muu esitas Joh. Aavik selles mitu „kimpu uusi sõnu“ värskete fennismi-ettepanekutega), avaldati propagandakirjutisi ja soomepäraseid tõlkeid ning — mis kõige olulisem — 1914. aastast peale ilmus „Keeleline kirjastik“ uuendatud keele levitamiseks. Keeleuuenduse ja seega kaudselt ka fennismide edu oli kindlustatud eriti veel sellega, et haritud õppiv noorsugu suhtus sellesse sümpaatiaga. Märgitagu (eriti V. Ernitsa eestvõttel) uuendusliku keele mõjulepääsu „Üliõpilaste Lehes“ (vt. näit. seal keeleuuendust pooldavaid kirjutisi: „Ü. L.“ 1914, lk. 29—31, V. Ernits'alt, K. Reita v'i kirj. „Põlevast küsimusest“ seals. 1915, lk. 125—132, H. Visnapuu kirj. „Vastne aeg, vastne vaim“ seals. lk. 206—208), Eesti Üliõpilaste Seltsi väljaandeis („Sirvilaudades“ 1915. aastast peale ja IX albumis a. 1915, kus eriti täheldatav on V. Ernitsa soomepärasusist läbiimbunud kirjutis „Rahvusfilosoofilisest ilmavaatest“) ning ka revolutsiooniaegses „Noorsoo Rahvuslikus Liidus“. Edasi järgneb juba revolutsioon ja selle järele kirjanduses „Siuru“ liikumine oma uute kirjanduslike teede otsingutega (märkitagu silmapaistvana keeleuuenduse poolduskirjutisena „Siuru“ osalise Tuglase „Võhiku mõtteid“, hiljemini ilmunud „Kirjanduslikus päevaraamatus“ 1921 lk.

152—176), mis jõudsid välja uuele keelele. Selle aja puhul keeleuuendusest kõnelda tähendab ühtlasi kõnelda fennismidest eestis, sest teatavate soome elementide levitamine eesti keeles oli, nagu ülemal oleme näinud, kõigi muude reformipüüete kõrval tähtsaks osaks keeleuuenduse programmis. Ja nii on see jäänud tänini. Joh. Aaviku nimega ühendatav keeleuuendus pooldab ja levitab täninigi erilise innuga fennisme eesti keele rikastusvahendena.

Ent revolutsiooniga ja sellele järgneva Eesti iseseisvumisega algab meie ja meie keele tänapäev. Seda veel kuidagi ajaloolises perspektiivis vaadelda pole kerge, kuigi ka siin fennismide tungimine eestisse on jätkunud, ja koguni laiemal alusel kui varemini. Soome keele oskus on Eesti ülikoolis eesti keele teadusliku õppimise ja uurimise kaudu endisega võrreldes määratult levinud, soome kirjanduse tõlked arvult paisunud, soome õpetlased Tartu ülikooli algaastail on kandnud loengute ja (lekt. Joh. V. Veski juhatusel toimunud) oskussõnastikutöödest osavõtmise kaudu rohkesti soome keele sugemeid meie kõrgema hariduse keelde, otsene isiklik läbikäimine Soomega üliõpilaskonnas, sportlaskonnas (NB sealsed viimase aja laenud *edurivi*, *edumaa*, *tasavägine*, *hävima* 'kaotama' jm., mida kohtame igapäevases ajakirjanduseski!), karsklaskonnas (nende kaudu näit. on tulnud meile *huviohtu* lõbuõhtut tõrjuma), viimasel ajal i s e g i (viimaks ometi) kirjanikkonnas ja muis ringkonnis on paisutanud viimaseaegsete soome juhuslaenude, aga ka püsima jäänud laenelementide hulga nii suureks, et need väärivad omaette vaatlemist ja sõelumist. Muidugi ei tohi kõige rutu juures nimetamata jätta A a v i k u „Uute sõnade sõnastikku“ (1. trükk a. 1919, 2. tr. a. 1921 poole võrra kasvanuna) kui soome uudissõnade teenusrikkaimat propageerijat ja sama autori rohkearvulisi teoseid, brošüüre ning spetsiaalkirjutisi, milles kõigis ka soome mõjude küsimus on aktiivselt päevakorral („Õ küsimus“, „Kas Ü või Y? Y!“, „Keeleuuenduse äärmised võimalused“, kirjutis „Soome-Eesti hõimlus ja keeleuuendus“ „Soome-Eesti hõimualbumis“ I lk. 22—34 jne.). V. G r ü n t h a l i kogu viimaseaegne kirjanduslik toodang (olgu see siis näit. kas tema „Tuules ja tormis“ 1927 või teoreetiline „Eesti kirjanduse ajalugu koolidele“ I—II, 1924—25) on üha kasvavalt ja muu eesti keelega võrreldes otse segavalt soomepärase. Samuti maksavad Soomega kokku puutunud nooremad kirjanikud — Tuglasest ja Suitsust rääkimata — oma mõjudematti. R. Janno „Metsmees“ näit. osutab soome mõjustisi (*kannatab* 'maksab', *silmarabatuseks*

'silmapilguks' — vrd. sm. *silmänräpäys*, *arvlen*, *ühtäkki* 'korraga'), samuti ta Pahlbergi-följetonid võtavad lustakuse lisamiseks mõnikord sekka fennisme (*kapsäkk* 'sumadan' jt.). Parimadki soome keelest tõlkijad (näit. Tuglas ja nooremaist Aug. Anni) kannavad oma sulega meile edasi soome keelseemneid. Sihiliku ja teadliku keelerikastamispuüde kõrval, nagu varasemategi aegade tõlkeis, on selles kõiges mõnikord alateadlikku ja ebaõnnestunudki soomepäratsemist, mille keel ise oma tervete instinktide varal enesest maha varistab, nagu seda on sündinud aastakümnete jooksul vareminki soomepärase ebakeelenditega. Soome tõlgete liigse soomestamise vastu on eriti teravalt häält tõstnud A. Palm „E. Kirj.“ 1930 lk. 393, kus L. Jaakson'i sooritatud T. Pakkala teose tõlke keeles loendatakse rohke arv fennisme: „loendamata kümneid poolvindunud soome sõnu, mida keeleliste salakaubitsejate (sic!) poolt juba varemalt on katsutud keelde sokutada“, sealsamas lk. 238 leiab A. P. H. Visnapuu sulest tulnud J. Turgenevi „Aadlipesa“ tõlkes jällegi irriteerivalt palju fennisme: „Imelikult segavalt mõjub soome mõju Visnapuu sõnavaras: *palama*, *ponnistama*, *aavistama*, *püsahtuma*, *ehutama*, *toivutama*.“ Kui tragikoomiline lugu on aga meil siiski tänapäev soome keelt oskava eestlase, nagu Aug. Palmi, emakeeletarvituse purismiga soome mõjude suhtes, näitab seegi, et käre arvustaja, ise ei saa teha etteheiteid, tarvitamata sealsamas näit. sõnu *pädevus* ja *mõõdusuhted* (vrd. sm. *mittasuhteet*) ja tema enda tehtud soome tõlked pole sugugi vabad fennismidest. Mis siis veel ette heita tõlkijale-filoloogile, kui „Olionis“ filoloogiale ja soome keele uurimusele kauge geograafiateadlane Edg. Kant oma stiililt päris ehtsas Vahemere-äärses reisukirjeldises (vt. „Olion“ 1930, nr. 6) väga eestipärases ümbruses tarvitab sõnu *viherdav*, *pürgima*, *hoomama*, *kuiskama* jt. Ja hiljuti võis lugeda lehes nimetu autori kirjutises *rahusobimusest* (s. o. rahulepingust) ning Tuglaselt *ajapikka* (s. o. pika-peale, vrd. sm. *ajan pitkään*). Ei, praegusel ajal ei tarvitata soomepärasest keelt enam mitte ainult „Uute sõnade sõnastiku“ või „E. Õigekirjutuse-sõnaraamatu“ järele, vaid näikse, nagu tooks iga Soomes matkaja enesega mõne fennismi reismälestuseks kaasa. Kui hoog nii edasi lisandub, siis hakatakse soomepärasust eesti keeles pidama viimaks *keeleveaks* (mida seni pea kunagi pole tehtud) — siis vahest eesti keelel on õigus hakata tõrjuma fennisme, ja võib-olla teebki ta seda kunagi tulevikus, kui soome laenude toomise motiiviks jääb eesti keele rikastamine ega selleks saa ainuüksi eesti keele soomele lähendamine. Täni igatahes selleks põhjust pole

olnud, sest soome laenelemendid on otse vastupidi osutunud meie keele esmajärguliseks p a r a n d u s aineks.

9.

Kokkuvõttemärkmeid soome mõjudest eesti kirjakeeles.

Lõppeks rääkides soome mõjudest eestis ei saa mööda lühida ülevaatliku kokkuvõtte tegemisest. Seejuures peab mees pidama, et paljud soomepärasused on eesti keelde tulnud mitte niivõrt otse soome laenudena kui eesti keele arhaismena, ja et soome keel kui arhaistlikum sõsarkeel need on säilitanud, siis on eesti keele ajalooliselt vanemate kujude maksmapanekul paratamatult soome keel saanud eeskujuks. Teiselt poolt on mitmed fennismena eesti kirjakeelde tunginud uuenduslikud keelendid ja vormid olemas ka eesti murdeis (eriti soomepäraseis Viru rannamurdeis, osalt ka lõunaeestis) või koguni vanas kirjakeeleski, aga et keeleuudajatele seisis soome keel tavalisest lähemal kui eesti murded, siis tuleb neil kordadel, nagu ka keeleuudajad ise on tõendanud, ikkagi esmajoones konstateerida soomepoolseid mõjustusi, kuigi nad pärast tagantjäreli on osutunud lihtsalt eesti omiks murdepärasusiks. Seda eelöeldut meelestades võime teha järgneva kokkuvõtte silmapaistvamaist soome mõjustusist eesti kirjakeeles. Kõige pealt kuulub siia, kui arvestada ka tuletussõnad ja tähenduslaenud (nagu *paika pidama* = tõe vastu, tõi olemas), sadadesse ulatuv *leksikaalse laenude* hulk (*aare, aine, algupärane, hetk, neste, seik, suhe, suund, sünk* jne.), millest meil õige paljud esinesid eelolevas arutelus. Vormiõpetuse alal põlvnevad soomest või võlgnevad vähemalt tänu soome keelele: *i*-mitmus (*inimesile* jne.), eriti NB teatavil juhtudel esinev *ei*-mitmus (*pudeleid, pileteid, pileteisse* jne.) ning osaliselt soome eeskujudel põhjenevad lühemad mitm. osastavad (*isi, osi, kavu, uni, jõgi; öid, töid*); uuenduslikud illatiivkujud nagu *õhe, jähe*, eriti puhtsoomelised mitm. illatiivid nagu *küsimussi, kässi, vessi, tõihi, soihi, maihi* 'maadesse' (viimased küll veel alles väheleotuslikus ettepanekuastmes); instruktivkäände elustamine (*lahtisi silmi, palja päi*); prolatiivkäände elustamine (*meritse, maitse*); *lle*-lõpuline allatiiv (kaasrõhulises silbis: *kõrgelle, jumalalle*; siin eriti on soome mõju vaid kaudne, enam räägivad selles kaasa eesti murded); peamiselt luulekeeles võimalik *i*-minevik (*kirjutin*, on ette pandud koguni *avalduin* — hoopis ebaeestilised diftongkujud); mitm. delised omastavad nagu *keelde, meelde, juurde* (muidugi ka keel-

del, keeldest jne.; ettepanek on jäänud esialgu vaid individuaalsesse keeletarvitusse). Tuletuse alal on soome mõjud ja eeskujud olnud eriti viljakad: *uma*-refleksiivid ja *nduma*-refleksiivid (*anduma, pakunduma*); frekventatiivverbide rohke tarvituselevõtt (*naeraskelma, kujutlema* — *skele-, letuletuslõpud*); *hta*-momentaansuffiks (*hirnahtama* jne.); *ma*-tuletusliku verbaalnoomeni tarvitamisala laienemine (*saamaks* 'et saada' — vrd. sm. *saadakseni* jne.; *löömal* 'lüües', sm. *lyömällä*; uuendusettepanek veel värske ja vähe pinda leidnud); nominaaltuletuslõppude *-ur, -stu* (mõlemad küll ka eesti murdeis kaunis levinud), *-lm* (*kujutelm*), *-lu* (*arutelu*), *-ine* (*öine, maine* jne. — ka eesti murdeis), *-tar* (*kuningatar*), sõnaliite *-kund* (*üliõpilaskund*; tänini vähe pinda leidnud), *-tu*-suffiksi (*päätü, surematu* pro *-ta*) ja nominatiivliitumuste (*aedlinn, rongkäik* jne.) produktiivseks tegemine, NB ka adverbilõpu *-sti* tarvitamist arvsõnades (*neljasti* 'neli korda'). Eraldi märgitagu superlatiivi tarvituselevõttu (*suurim, valgeim*). Järgsilpide *o* elustamine Aaviku ja Grünthali kavatsuste järele pidi toimuma täiesti soome eeskujul (vt. „O sõnastik“ 1916, „O kysimus“ 1919), kuid on nüüd juba teostumatuna siirdunud keeleuuenduse ajalukku. Lauseõpetuse alal on soome eeskujud eriti tunduvad, nimelt *lausekorras* (predikaadi nihutamisel lauselõpust ettepoole, pea- ja määrussõna asendivahekorras jne.), lauselühendusis (*lume sadades kõndisin teel*), täis- ja osaobjekti vahekordade reguleerimisel ning germaanipärase osaobjektidiktatuuri kõrvaldamisel eestist, partsiaalse predikaaditäite elustamisel (*ta on meie aja kuulsaimaid teadlasi*), partsiaalse subjekti tarvitusele toomisel (eriti pealkirjades ja sildel — „*Muljeid Soome reisult*“), germaanipärase postpositsioonide kultiveerimise asendamisel käändetarvitusega (*lauale* pro *laua peale*), aagensgenitiivi ulatuslikum taastamine eesti keeletarvitusse (*nende kirjutatud* pro *nende poolt kirjutatud*). Lõppeks ei saa muidugi mainimata jätta soomepoolset tõuget meie praegusele n. n. Ahrens'i kirjaviisile üleminekul; võiks vahest osalt soome mõjust sõltuvaks pidada ka *v* tähe tarvituselevõtmist *w* asemele, ning tänini päevakorral püsiv *y* soovimine *ii* asendajaks on otse soome keele dikteeritud. Seega oleks loendatud olulisim osa sellest, milles soome keel kas otse või kaudsemalt (eesti murrete kõrval kaastegurina) on mõjustanud või nüüdismomendilgi püüab mõjustada eesti kirjakeelt. Mainimata üksikasjad veel juurde arvanud, saame igatahes pildi, mis soome mõju eesti keele arenemisel täisväärtuslikuks kultuurkeeleks näitab heledas ning positiivses valguses. See, mida aimas juba Rosenplänter, mida uskus ärkamis-

aeg (Kreutzwald, Hurt, Jakobson) ning milles olid veendunud ja juba töölegi rakendunud läinud sajandi 80-ndate ja 90-ndate aastate keelemehed kui ka avalikud tegelased (Hermann, Grenzstein, Eisen, J. Tilk, O. Kallas j. t.), on ulatuslikult teostunud „Noor-Eesti“ kee-
lemeeste Aaviku ja Grünthali algatusel, eriti 1911.—12. aastaist alates: soome keel on saanud viljakaks teguriks meie eesti kirjakeele arengu teel.

10.

Eesti keele „soomestamine“ kui eesti kultuuri sisemine küsimus. Soomlaste osavõtt sellest, eriti L. Kettuse õigekeelsuslik tegevus. Eesti laenelemendid soome kirjakeeles.

Soome elementide võidukäik eesti keeles on olnud täiel määral viimase sisemine küsimus. Siin pole olnud väliseid aktiivseid ataake soome keele ega selle harijate poolt ega eredalt märgatavat soomepoolset osavõttu eesti keele arendamisest, vaid mis on sündinud, see on sündinud eesti keele enda sisemisest tarbest ja eesti keeletarvitajate ning -harijate endi algatusest ja vaetud soovist, rikastada ja parandada oma emakeelt kõigi muude pakunduvate võimaluste kõrval ka soome keele kui arhailisema ning puhtama sõsarkeele või kirjakeelena enam arenenud sõsarmurde varal. Siiski on olnud üksikuid segandumisi soomlastegi poolt neisse eesti kultuuri sisemistesse asjadesse: juba Rosenplänter'i „Beiträgedes“ on soomlane Arvidsson üles tõstnud eesti kirjaviisi reformi küsimuse (vt. ülemaal lk. 90); võiks oletada, et Elias Lönnrot'il on olnud mõju soome kirjaviisi eestis maksmapaneku suhtes (vt. ülemaal lk. 92); teatavat mõju ja järellaineid on olnud ka soome õpetlase Genetz'i eesti ja soome kirjakeele lähendamist taotleval ettepanekuil (vt. lk. 107), huvi ja arusaamist eesti kirjakeele arengu suhtes on hiljemini veel (1910. a. paigu) osutanud eesti murrete uurija soome dr. H. Ojansuu. Kuid erandliku ja püsiva väärtusega mõju eesti kirjakeele arengule ja fennismide levimisele eesti keeles on olnud prof. Lauri Kettusel. K. on juba varakult osutanud erilist huvi meie kirjakeele vastu, olles ms. „Keelelise Kuukirja“ kaastööliseks ja kirjutades heatahtliku soomekeelse ülevaate eesti keeleuudendusest „Viron kirjakielen uudistus“ väljaandes Suomalainen Suomi I (1916), lk. 94—107, hiljemini võttis ta agaralt osa eesti õigekeelsusküsimuste määramisest Tartu ülikooli professorina (1919—1924). Kettuse teos „Arvustavad märkused keeleuudendusnõuete puhul“ (1920) on oma

üldise heatahtlikkusega keeleuendusele ja loomulikult ka fennismele eestis (vt. m. t. lk. 70—73) tunduvalt kaasa mõjunud keeleuenduse saavutiste võimulepääsemiseks, pealegi kuna E. Kirjanduse Seltsi keeleteoimkonna autoriteetse liikmena ja Akad. Emakeele Seltsi asutajana-esimehena K. isiklikult avaldas suurt mõju nende organisatsioonide keelelisile otsuseile ning viimaste ajakirjus „E. Kirjanduses“ ja „Eesti Keeles“ võttis mitmel puhul sõna fennismide toetamiseks. Eriti eesti lause-ehituse soomele lähendamise alal on K-I tähtsaid teeneid teose kaudu „Lauseliikmed eesti keeles“ (ilm. 1924).

See on kõik nimetamisväärne, mis soome poolt on tehtud eesti keele lähendamiseks soome keelele. On loomulikult õigus küsida: mis on sealtpoolt tehtud keelesilla ehitamiseks vastupidises suunas, s. o. soome keele lähendamiseks eestile sinna eesti elementide kodundamise teel? On ju meiepoolsed keelesilla ehitajad Jakob Hurdast peale (vt. lk. 99) laiades massides äratanud sümpaatiat soome laenelementide vastu selle lohutusega, et soomlased teevad samuti nagu meiegi, s. o. oma keele arendamiseks laenavad meilt. Tõeliselt ei ole eesti laenude küsimus soome keeles tõsiselt üldse mitte pävakorralgi olnud, kui mitte arvestada neid mõningaid võimalikke (paljudel juhtudel aga ka küsitavaid) eesti laene, mis on soome kirjakeelde tunginud juba enne selle teadliku kultiveerimise algust vahest ehk vanemate soome sõnaraamatute vahendusel (nagu *puuseppä* jt., millest vt. O j a n s u u, Suomen kielen tutkimuksen työmaalta I, lk. 125—126), vanemate soome lingvistide-luuletajate (eriti A u g. A h l q v i s t'i, J. K r o h n'i ja G e n e t z'i) keeletarvituses leiduvaid subjektiivseid estitsisme (vt. m. k. 127—132) või mõnd eesti keelele lähemist soovivat peokõnet (nii ülemal kõne all olnud Genetz'i kõne a. 1881, J o o s. J. M i k k o l a kõne a. 1909 — vt. m. k. lk. 133). Tõsiselt on eesti ja soome kirjakeele ühendamist kaalunud A u g. A h l q v i s t ja E. L ö n n r o t oma kirjavahtuses a. 1848 (vt. E. A. S a a r i m a a, „Virittäjä“ 1910, lk. 131—133), kuid, eriti Lönnroti pessimistlikult sellesse mõttese suhtudes, on nad jõudnud eitavaile lõpptulemusile. Tagajärjeta on seda küsimust arutanud ka soomlane C. G. S w a n ja ungarlane P. H u n f a l v y, vt. Kirjallinen Kuukauslehti 1869, lk. 256, ja Ojansuu, m. t. lk. 132, alamärk. 2. Viimase kümne aasta jooksul on eesti laensõnade soovituks (*uuria, suvehtia* 'suvitada' j. t.) Soomes sõna võtnud noorema põlve keeleteadlane dr. A a r n i P e n t t i l ä, kuid suurema tagajärjeta. Tartus Eesti iseseisvusajal ametis olnud soome professorid (eriti K e t t u n e n ja A. M. T a l l g r e n) on hiljemini oma emakeelseis kirjutisis mõni-

kord ilmsesti tahtlikult tarvitanud eestipärasusi, kuid suurema mõjuta oma ümbrusele, kus estitsisme peetakse keeleveaks. Ainokald viimaseaegses eestiainelises toodangus näikse vilksatavat mõni võimalik eestipärasus, ja päris viimasel ajal kõneldakse koguni ühest hoopis kindlast eestist soome kirjakeelde tungivast sõnast *lavastaa* 'lavastada'. Eesti laenude küsimus soomes on muidugi hoopis eri probleem, siinkohal kõrvaline, sellepärast piirdumegi nende pealiskaudsete märkustega. Igatahes on tõsiasi, et kõige põhjalikumgi uurimine selle probleemi lahtiharutamisel ei leia laiu ainevaldu. Imestamiseks ega soomlaste loiduses süüdistamiseks pole põhjust: ajal, mil soome kirjakeel oma peajoontes lõpliku kuju omandas, XIX sajandi algupoolel ja kolmandal veerandil, oli eesti kirjakeel veel nii arenematu, et ei suutnud oma eeskujudega imponeerida. Ja miks hilisemal soome keele arendamisel eesti keele abi pole otsitud, küllap selgi on oma põhjused, kuid nende edasiarutamine viiks meid kaugele välja käesoleva kirjutise raamidest, millel on aeg juba kord lõpule jõuda.

Lk. 224 tsiteeritud G. Suitsu „Tuulemaa“ fennismid on pärit selle a. 1906—1913 luulet sisaldava kogu teisest, a. 1920 ilmunud täiendatud trükist.

(Lõpp,)

Julius Mägiste.

Kirjanduslik ülevaade.

Kanteletar. I osa: Soome rahva kangelaslugusid, ballaade ja legende. Tõlkind ja sissejuhatand August Anni. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus Tartus 1930. 370 lk., hind 5 kr. 50 s.

Selle-pealkirjalise raamatuga on Eesti Kirjanduse Selts alustanud ühe oma ulatuslikumaid ja nimelt pooldatavamaid väljaannete-see-riaid — Maailmakirjanduse Valimikud. Valimikud koostatakse üksikute rahvaste kaupa. Nende väärtus ja tarvilikkus on — peaaegu juba ette oletatavasti — väljaspool kahtlust: püütakse saada head valikut maailmakirjanduse parimast, ja kõige pealt sellest parimast, mis on aktuaalne meile ja tänapäevale.

Ent: on siis too seeria esiandes pakutav soome rahvalaul, mis surnud või suremas rahvas endaski, mille on paberile päästnud mõned läinud sajandi fennomaanid, folkloristid, „muuseumihed“ — on siis tol materjalil midagi öelda meie ajale? Küsimus, mis kerkib paljudel selle raamatu ees; millevõrra meelitab kena kaas, sellevõrra peletab paljusid sisu tundmatus. „Soome rahva kangelaslood?“ „Rahvalaul?“ Siinpool Soome lahte leidub viimasegi küsimuse ees kapituleerujaid küll märksa kõrgem protsents kui teispoole. See vahe ei olene mitte üksi soomlaste isamaa-meelsusest ja muuseumiharrastusest, vaid teiselt poolt ka meil mõtteviisist, mida kipub juba liiga sagedasti kuulma umbes järgmises sõnastuses: Eesti Soomest euroopalisem! Aga kõrvale jättes niihästi selle uus-eestlaste uhkustuse,

mis on hädaohus kõlada eneseiroonianana, kui ka vennasrahva põhimõttelise pieteetsuse kõige oma ja vana vastu — küsitagu asja kunstilis-kirjanduslikku väärtust.

Siin langeb kaitsjailt vastuseid üsna ränki, seda rängemaid, mida kergem on küsija-kallaletungija „vaimline bagaaž“ ehk kaitsesoomustis. Esimene lask on enam pealiskaudu hirmutav, kõlab nii: Soome kui ka Eesti pääsesid maailmakirjandusse, ja nad püsivad seal praeguseni — üks „Kalevalaga“, teine „Kalevipojaga“, rahvalaululiste kangelaslugudega. Teine vastus: Soome ühe suurima poeedi Leino parimaks luulekoguks peetakse „Helkalaule“ (on ilmunud eesti keeles A. Anni tõlgituna); see pole midagi muud kui rahva lauldud värsslugude vaimu ja vormi edasiviljeldis ja puhtamaksarendis. Kolmandaks: kujutelles endale kultuurivõimelist soomlast ja kultuurivõimelist eestlast on raske oletada, et nad ei tunneks huvi nende kultuuri-, eriliselt kirjanduse-algete vastu, mida on nende rahvad kunagi välja kujundanud. Kogu maailmas on üldiseks huvialaks endiste kultuuride uurimine, inimsoo nooruspäevade esilemanamine Mesopotaamia ja Yucatani varemeist, India ja Hiina mitmetuhandaastast raamatuist. Seda aja huvi ei hoia üleval mitte niivõrt teaduslik uudishimu kui üldsuse janu kõigi algelisemate, ülenägelikumate, looduselähedasemate vormide ning süsteemide järgi kultuuris. Vahest võiks öelda: et suuta üle näha ja valitseda praeguse tsivilisatsiooni tehnikut, organiseerida teda, tarbekorral lihtsustada tulevikuks, selleks tehakse eelharjutusi, rekonstrueeritakse ning õpitakse primitiivsemat. Ja paralleelselt: mida tunneb valgetõuline üldsus oma linnade ja mingi monumentaalse Kaldea Ur'i võrdlusele, seda tunneb vaimuini-mene, tulles muistsete, ent ürgvärskete luulete — veda hümnide, Iliase või Karjala värsside juurest praegusaja kirjandusse. Tema tundustekompleksi võiks väljendada vahest nii: „Mida võiksime luua meie oma kogemusega, kui oleks endisaegade kindlust ja naiivsust!“

Euroopa noorenemistahet, mis väljendub liikumisis sportimisest kuni igasuguse eksootika kultuseni, puudutab ka eestikeelse „Kanteletari“ koostaja A. Anni raamatu pikemas eessõnas. Ta viitab, et eurooplasele (küll siis tingimata eestlaselegi!) ei tohiks ükskõikne olla soome ürgkunsti „haruldane elulähedus, ta peaaegu ainulaadne funktsionaalsus, millega ta on osanud luulendada kogu oma loomismiljöö elu“. Teiste sõnadega: sel luulel on kindel vaatekoht elule — temas paistab kõik ühtlases esteetilises valgustuses kui ka eetilises hinduses; on saavutatud teatav stiiliklassika. Mee- litab miski, mil sarnasust vanade kultuuride avastusega. Ja selle kõrval: „hügieeniline looduslikkus“, „just nüüd-vajaline demokraatlik inimsus“. Jälgides kollektiivse rahvalauliku erga- ja hellatundmuslikku psüühi teeb Anni järeldusi runorahva ja runo enda põhi-iseloomu kohta: see olevat mõlemal õieti vähe vitaalne, elutingimuste raskuse all vanalikult passiivseks ja pessimistlikuks kujunenud. Runost kuulduv küll kõige pealt „kõrve kohinat, ja uudisasuniku või jahirahva hääli“ (Sissejuhatus, lk. 19), aga samas jääb ta elutunne ometi impressionistlik-passiivseks, ja koguni maailmamurelik, masenduslik on ta sagedasti (vt. Kanteletare hing, Looming I 1931, lk. 78). — Ei saa salata, et aine seesugune iseloomustus tõlkijalt on teatava lüürilise ühekülgsuse tagajärg vaatlusel-tajumisel; vähemalt eestikeelse „Kanteletar“ I-se, kangelaslugude kogu kohta oleks ta veidi sobimatu, kuigi ta tabaks enam Lõnnroti „Kanteletari“ üldilmet (jällegi aga mitte „Kalevalat“). Igal juhul — eurooplane ja lõppeks tõega — ka eestlane, vajades praegu küll

midagi muud passiivsuse, impressionistlikkuse ja masenduse asemel, naudivad seda luulet ta muude, sugugi mitte kõrvalisemate, vaid veelgi hoopis substantsiaalsemate omaduste pärast. Need on sisus: haruldane looduseintiimsus — loodusehõng — ja laanelaniku hingeelu väljendus, mis siiratundmuseline, aga mis alati jääb kargeks ja põhjamaiselt puhtaks, lihtsalt jutustavaks ja lihtsalt hindavaks.

Vormis aga: kindel, puhtavärviline kujutus — stilisatsioon („karm maaliikkus“ — Kallela maalid!) ja — värsimuusika. Viimane omadus teeb selle luule rea üheks arenenumaid ja tundelisemaid värsivorme üldse. Filmiliselt jooksvat kujutuslinti, kitsast, ent sugestiivset, saadab häälikuinstrumentatsiooni hörk fluktueerimine kindeltakti ornamentaalselt monotoonses käigus, sõna- ja lauserõhu tantsiv põimlus värsirõhuga: see annab võlu, mida metsaelanikud pidasid võimeliseks sünnitama nõidusi ja imetegusid — ja mida tajub see moodne inimene, kel on närvi primitiivsuse ja monotoonsuse meelise maagia jaoks. Moodne inimene ilma sellise närvita on aga ajakohatu!

Ent lühidalt, kaugeate kaitsekõnedeta: see kirjeldatud „eksootiline“ rahvalaul on niihästi soome kui eesti pärisvara aegadest saadik, ühetaoline mõlemal. Ainult: põhja pool on enam kaldunud laulust välja arendama eepilist joont, jutustust, dramaatikatki; lõunas, eestis on peenenenud rahvavärsi lüüriline tundelisus. Tippsaavutisi, milleni see kahe rahva ühine luuletõug üldse on jõudnud eepilise pooluse küljel, tahab pakkuda A. Anni valitud ja tõlgitud kogu. Nii asja väärtus ajas ning ruumis ja põhjendus, miks maailmakirjanduse valimikku alustatakse metsarahva lauludest, mis meile nii lähedased.

Valik on tehtud kirjandus-esteetiline, mitte teaduslikult esindav. „Parimast tahetud võtta parim“ — nii öeldakse eessõnas. Mitte ainult üksiklood pole valitud hulga seast, vaid ka üksiklaulus endas on puhastatud reastut üleliigsemast, tarbekorral jälle põimitud ühte värse mitmest loost — teisendist, selles jälgides aina rahvalaulukute endi kui ka suurskaldi Lönnroti eeskuju (Eessõna, lk. 8). Teguviisi tagajärjeks on, et see, kes läheb Anni tõlgitud raamatust otsima klassilist Lönnroti „Kanteletari“, pettub, pigemini ehmu tublisti. Tõepoolest, poole osa valimiku I-se lehekülalist võtavad enda alla „Kalevalas“ leiduvate, seal ühtesulatatud kangelaslugude lühendid, teisendid ja ümbervalatised (millest mõnele küll ebamääraseid vasteid ka soome „Kanteletaris“). Otse „Päris-Kanteletarist“ tõlgitud — sedagi lühendustega — on ainult nn. „Argielu ballaadid“, osa „Rüütliballaade“ ning ajalooilte ja legendid — kokku vaevalt kolmandik materjali ulatusest. Aga: et tervet „Kanteletari“ tõlkida niikui nii polnud mõtet, et võeti endale ülesanne esitada valik jutustavaid laule, siis loomulikult pidi vastavaid rahvaluuletisi otsima ka mujalt. Ainult laseb vaielda, kas seejuures kogu pealkirjaks oli tarvis võtta Lönnroti raamatu nimi; see naiselik kõla — „Kanteletar“ — on isegi sobimatu nende karmide värssjutustiste iseloomustuseks. Kui juba julgelt, siis ka uue nimeni!

Tõlkija on mitmei oma tõlkimiskombega suurendanud inkongruentsi raamatu pealkirja ja tema luulelise sisu vahel; ta on puhastanud laule napirealisemaiks, resoluutsemaiks ja mehelikumaiks, kui nad seda on soome „Kanteletari“ võrdlemisi rohkevärsilisis ja impressio-nistlikes variandes. Selleks teeb ta lühendusi (kui ka mõningaid lisan-dusi) kõikjal ise; kohati tarvitab ta allikaks Lönnroti lühikest 1835. a. „Alku-Kalevalat“ ja veel sagedamini K. Krohn'i rekonstrueeritud laule aastast 1930: „Suomen muinaisrunoja“. Kuigi igaüks ei tarvitse

usaldada Krohn'i teaduslikku meetodit (loominguline psühholoogia tundub rääkivat ta eeldustele vastu!), siis ometi on põhjust arvestada ta „aluslaule“ nende esteetilise väärtuse pärast, millele juhib raamatu eessõnas tähelepanu ka teadusemees ise. Krohn'i muinasrunod nimelt on lähenemas samale stiilile, mille lõi Leino oma rahvavärsilisis luuletisis „Helkalaules“. Sellele kahest suunast ühte sihtivale tendentsile toetub Anni — tõlgib Krohni laule, muid lühendab, ja reljeefistab-värvib vahelekiilundite abil, kui kustki variandest leiab vastavaid mosaiiklindi-tükke.

Kirjeldataud talitusviis Annil üldiselt õnnestub (ainult üksikkohis on isegi lapsusi — teatava gradatsiooniaseme väljajätte tõttu inkongruents kahe nimetuse vahel samas pildis: kivi asemel järsku oja, lk. 376). Lugude sündmusekäik on saanud loomulikumaks ja sirgemaks. Üksiti: „Ilmarise teenustööd“ on koostatud mitmelt poolt, aga saavutatud mõju lühiduses; Sammo röövimise lugu on suurelt osalt lühendatud „Kalevalast“ osavalt (küll ühe soome eeskujuga järgi). Hästi on samuti kombineeritud „Kalevalast“, „Alku-Kalevalast“, Krohnilt — „Kasest kannel“, „Lemminkäise Pohjola retk“, „Saare neid“. Legendid ja loitsud on pärit ühtlasemaist allikaist.

Nii siis — kompositsioonis-konstruksioonis üsna suur vabadus ja osav julgus. Ent vaevalt läheb see, kel on „hammas veres“ soome rahvalaulu või spetsiifiliselt „Kalevala“ peale, siitki värsistust otsima just tegevusekujutuslikke, kompositsioonilisi voorusi või finesse (mida seal igatahes ei puudu, samuti kui omapärast dramaaikat: loetagu „Elina surm“). Ta tahab kõige pealt nautida värssi ennast, laskuda või tõusta sugestiooni, mis tuleneb selle värsistu häälikulisest ja pildilisest vooluserütmist, suurt küsimata laulualgustest või -lõppudest. Üksikridade ja paralleelvärssi-rühmade kaupa edeneb siin lugemine, mille kestel on iga detail täiesti tajutav; peab siis ka tõlkimine üksikreas ja pisidetailiski püsima hoolikas ning osav. Selle luule tõlkijat tuntakse kõige pealt ainurea õnnestumisest, silbiti mikrokoobitsemisest!

Ümberpanijale avaneb siin kaks vastandvõimalust originaali mõjukuse edasiandmisel. Sugulasrahva laulu tõlkijal on võrdlemisi kerge tõlget kontakti viia, teda vormida originaali „stiililise variandi“ — oma rahvalaulu — võtetega; samuti teda lähedale tuua oma rahva psüühile, isegi ajavaimule, lühidalt — teda kodundada. Geiselt poolt — oleks kerge ka võimalikult säilitada originaali välisuse ja sisemuse peenigi varjundeid, viia lugeja just välja kodunt, „tuttavlikku eksootikasse“. Igatahes eesti poolel võib leeluvärssi keel väga lähedale painduda arhailisemale soome runomurdele.

Küsimuse, kas tõlkida runot aina eestikeelseks või ka eestiliseks, lahendab A. Anni teisiti kui näiteks Ridala. Kuna viimane on tõlkeis teinud päris arhailist, mingi haruldase murdena kõlavat värsistut, hoidub Anni kuldsele keskteele (kui Ridala vastandpoolseks võtta Eisenit!) — ja sellest veidi enam eesti poolele. Siit pärineb tõlke kohatisi üksikomadusi, mis vähemalt nende ridade kirjutaja isiklikule maitsele tunduvad miinustena: originaali looduslik ehtsuse-ühtlus kaldub mitmeti murenema hallimaks ja vähem selgeks tuttavlikkuseks. Aga nota bene! ka eheduseotsija ei või ühelgi juhul olla pettunud Anni tõlke üldiseloomust; ainult erandhuvilisel nauhtjal võivad teravnenud nõudlikkus ja neis asjus vältimatu individuaalsus vastu tõrkuda teatavaile muutusile, mis on toonud eestistus asjasse. Kõige pealt siis räägitagu heast.

A. Anni ei ole „Kanteletari“ eestipärastust, kodundamist, mis muide küll kantud ka kirjanduspedagoogilisist ja koguni rahvuspedagoogilisist motiivist, alustanud mitte ilma eeldusteta „ümberleelutamise“ kunstiks. Kohad, nagu torm Sammo röövimise merematkal, Väinämöise kandlemängu mõju, lahingu kirjeldus, näitavad tõlkija võimet tundmuselavamate piltide edasiandmiseks, paisutamisekski; sedasama taotleb sage mõjukamate motiivide laenamine eri teisendeist. Aga veel enam tunnistab üksikpildikeste sage ümberkujundus, värsivormist tingitud uuestiloomine eestistaja tõelist luuletajataset. Aino suplemise stseenis on „Kalevala“ reast „Heitti... Kenkänsä vesikivelle“ saanud konkreetne pilt erilise peenusega: „kingad koos vesikiville“. Paadi lähenemist merelt tehakse nägelikuks sõnadega: „hakka, paati, paisumaie“. Maarjal kadus Jeesus sülest: „lapsuke labajalulta“ („Lapsi lannepuoliltasi“). Tarvitatakse iseseisvalt häid võrdlusi: „valgeida vallisida“ lainete kohta; epiteete: „sadakaari“, „palju-aerune“ paadi kohta (otse homeroslikult!); Ilmarinen on „taguja ülitugeva (takoja iänikuinen), võetakse „raua kangeje kädeje“, rinalapsest öeldakse: „riitsikalle“.

Üldse — aina lisatakse tundmust. „Sõudis üle surma salme, viis üle v a l u jõesta“ kõlab seal, kus originaalis Toone-tüdruk Väinämöist lihtsalt „yli salmen saattelevi, joen poikki päästelevi“. Pilt Väinämöise mängu kuulavaist naistest — „ne kaikki käsi posella“ — tehakse ümber: „kõigil käi b käsi pösella“ — nutmise äratähendamiseks. Noorik „uupuvi unen sylehen“ on Annil „uinu, illu, öö-unelle“. Sama loo dramaatilisel kõrguskohal: „tulipattu, kao talusta“ — „seina veeressa väri es“, milliseid vasteid ei näi olevat „Päris-Kanteletari“ originaalis.

Paaris kohas on efektistamistendents viinud omapärastele sisulistelegi muutustele: kui piiskopp Henrik läheb Hämet ristima, siis pannakse rekke „rasked raamatud ninasse, kirjad kergemad pärasse“, mida originaalist ainult vaevu võib välja lugeda. Teisal, laulus „Viru ori ja härra“ (pro „ori ja isand“) öeldakse omast käest: „Olin kord Virussa orja / ja paimen paruni maalla“ (originaalis „pajarin“; samas nimetatakse laulu kuulajaid „isandad-emandad“ asemel härradeks-prouadeks).

Ei saa öelda, et need modernistused ja rökkavamakstegemised, nagu viimane, mõjuksid sümpaatselt. Ütleb ju küll tõlkija ise eessõnas, et „keegi ei saa päris välja omast ajast“. Kas aga aja maitset, veel vähem meeolusid maksab kontrabandida rahvalaulu kergestirikutavasse naiivsusse, selle üle võib vaielda. Vähemalt on järjekindlast — kuigi võrdlemisi harvast — tundmussõnade poetamisest tõlkesse tulenenud veidi närvitsevat ja ebadiskreetset varjundit neis värsistuis, mis mõjuvad alguskujul just oma looduslikult puhta tagasihoidlikkusega. (Anni esiletõstetud runomeele-puhtus — vt. Looming I, 1931, lk. 82 — ei sisaldu ju mitte laulude ainestik; näiteks jutustatakse seal tihti seksuaaleksimusi ja -seikadest; too sünnib aga nii karges sõnastuses, et ei saa tekkida mingit läpatusõhustikku.) — Kui veel „vedasid verevi silmi“ on tore karakteristika, siis (Maarja) „nuuksus nuttuda verista“ kaldub efektileiutiseks. Pohjola emanda vihastumise stseenist on read „Pursahas punane sappi / Kahte poole lõugaluuda“ kõrvalallikast üksikult välja otsitud ega ole neid üldse oodata pala pea-eeskujus, Kalevala-loos (mis muide vahest küll Lönnroti puhastatud). Väljend nagu „pursahas“ kuulub seeriasse Annil eriti soositud „kodundussõnu“, mis kõik püüavad kõlada robustselt. Seesama sõna värsis „purskas itkema pahasti“

(itse itkullen apentui), siis kollektsoon, nagu „kärtsateliid“, „plärsutin“, „plartsunud“, „paterdas“, „püherdas“ — päris lemmiksõnana (mõnikord küll alliteratsiooni pärast). Et tõlkija on müraromantikale üldse tundeline, siis juhtub tal tavalisemate „vingumaie“ ja „vihi-semaie“ sekka isegi nii imelikke väljendisi, nagu: „Juba klähvis koera suuri“; „saba oli, klähvis kolme sülda“ (hane kohta); mari „kõpsas huulille kenille“ — seda õnnestunud uuspiltide-kõlade kõrval, nagu „kahises hõbeda kaski“, „punapaati pahverdeleb“ (sõita).

Enam kui mõned ebaõnnestunud „häälistsused“ ja kui tundmuseffekti paisutamine neis juustavais laules häirib stiililist ühtlust mõnikord esiletorkav lauseline lähenemine tänapäeva ütlusviisile. Iseendast väga lihtne rida „Mängisid vanad ja noored“ (lk. 117) on võõras ja rabav oma ümbruses. Runostiil (ja meiegi rahvalaul) nimelt ei tarvita siledesõnu, peaaegu sugugi või tarvitab neid erilisil kohil, üldse võimalikult hoidub pisisõnust, nagu on konjunktsioonid ja pro-nomenid. Eriti harva võib kohata runos kahtlust märkivaid väikesõnu, -gi-liiteid jne. Anni aga tõlgib, et saaks ütlusviisi kodusemaks: „Vannu kuid sinagi vanded“ (Sie itse valasi vanno). „Ei enam seda vist saagi“ (En tuota enmäpi saane). Kuidas seesuguse pehmus ja murendus mõjub runolise ütluse otse hooletu endastmõistetavuse asemel, seda illustreerib kas või kõrvutus: vene on

ei kivilla, ei haolla,	ja	ei kivellä, ei haolla:
vaid on haui õlgadella.		vene on hauin hartioilla...
(lk. 115).		(„Kalevala“ 40, 118).

Soomeline lause oleks siin kodune ja hea eestigi värsis. Muil pisisõnade tarvitamise juhtudel on ju tihti tegu raskustega värsipikuse täitmisel — ka lihtsalt eesti keele sõnalise lühemuse pärast. Sellest asjaolust saavad enam-vähem mõistetavaks need nõrgendused, mis on pidanud eestistusel kannatama soome värsistu rütm. Soome selge, hästi skandeeruv rida: „Kahta, kolmea parempi“ kõlab: „korda kolmgi ehk parembi“ (kuigi siin oleks võimalik saavutada originaali sõnajaotust!). Lihtne „On seppä omalla maalla“ järsku: „Kuid on sepp omalla maalla“ — küll ainult „kodundamis“-tarbest — ja nii edasi. Juhtu „Ilmariselle sepolle“ oleks raskem säilitada; Anni: „Sepa Ilmari omaksi“. Viimane paralleel näitab, kuidas originaali pikasõnalised, toredalt vibutavad skansioonijuhud tõlkes murenevad, loiunevad. Säilinud on selletaolist vähe; ja millegi pärast annab tõlkija iseendast hearütmilise juhu „kaoksin kalamereje“ ülekoormatud esipoollega: „kaoksin gi kalamereje“. Edasi: ka originaali lihtsamad, ometi selged sõnajaotuse-juhud hääbuvad liiga tihti; sünnib rütmilisi kohmakusi, nagu „ve'en kalvolle veäikse“ asemel: „veepinda end vedasi“.

Aga üldiselt, kuigi on vähenenud rütmist kindlusesarm, jälgib ta vormiliselt kõikjal „klassilisi“ värsiseadusi, ilma et siin oleks monotoonistatud. Skandeeritavate — kolmesilbilisi sõnu sisaldavate — ridade protsent säilib tõlkes; seegi jätab korralikkuse- ja ehtsusemuljet, võrreldes kas või meie vanema Kalevala-eestistusega, kus eriliselt tuima tõugu trohheus kipub lämmatama kõike. Anni tarvitab värsistu elustuseks õnnelikult ka mõningaid eesti leelu võtteid; nii rütmikiirendust lõigu alul: „ei olnud, ei olnud varsad valla“; teine eesti laulu erijoon — kõlalt samataoliste realõppude kuhjamine — aitab mõnikord kahanada soome alati nõtkelt liikuva värsistu kvaliteeti (lk. 339).

Oleks veelgi pisi-etteheiteid tõlkijale teha — ikka samalt „Kalevala“-lugeja seisukohalt. Diftongijaotuse vastu eri värsijalule ollakse

veidi tuim, kuigi selle seiga peenus on üks soome värvi võlusid. Kirjutatakse „kuldasuilla kääkseillasa“, kus oleks lihtsam kui ka kõlavam „kuldasuilla kääkse-illa“; tarvitatakse „seda kõik e-lu ma itken“ pro skansioonis kõlalises „e-a ma itken“; jaotatakse seal, kus see ei sobi: „kes pole noorena na-inud“. Teatava lugupidamatusega assonantsist esineb „kõrvalle kanamunida“ seal, kus soomegi värsis on juttu „karpio'st“ jne. Teiseks: keeles oleks võidud näiteks mitmuse osastavat (ja muidki käändeid) tarvitada mitte diftongilises, vaid i-lises kujus (nagu on valdavalt murdeiski ja leelus), mis oleks toonud ka puhtvormilisi paremusi: „väraville vaskivoore“ pro nüüdne „väravaille“; üldse oleksid sagedam i-mitmus ja i-minevik asja parandanud — „hoolissani“ pro kohmakas „hooltessani“ jne.

Ent need pedanditsused ei too arvustusele loorbereid ega vähenda tööteinu ja vaevanäinu omi. „Kanteletar“ I-se puhul võib küll küsida, kas tal on kohane pealkiri, kas ei oleks siiski pidanud hoiduma üksikluuletiste ümbertegemisest ja reati kustutamisest; võib oma jagu taunida eestistamisindu sisu ja vormi nimel, üldse keelelist ajakohastamist (mille tulemuseks on kohti nagu: „nõnda siit ohusta hoidus“, „peaaegu paljaana“), näidata „kreutzwaldismele“ nagu: „mere vood videvikusta“, „käharpääde kaunidades“, „lööke pihta pauguteli“ ja „mängimista märkamaie“, aga kõigest sellest ei saa olulise arvustust. Võib olla, et detailipeenendus ainult magustaks tõlget ja kaoks see tugev meeldivus, mis tuleneb tema karedajoonelisusest. Ei saa jätta tunnustamata, et on tehtud tarvilik ja asendamatu töö sel määral hästi, et ei tarvitseta arvestada võistlust. „Helkalaulude“ eestistusel eriti õnnelikku kätt näidanule jääb ainult soovida edu töö jätkamiseks: kuulukse „Kanteletar“ II, lüürika-osa, juba valmivat. Ja „Kalevalagi“ kallale tahetakse asuda.

H. Paukson.

„Kanteletari“ tõlke nimetuse asjus.

(Märkmeid eelavaldatu puhul.)

Et eestikeelse „Kanteletari“ pealkiri kuulub olevat ära „ehmatanud“ veel mõne teisegi lugeja, on nähtavasti vajalik, et tema valikut põhjendatakse pisut lähemalt. Toimetaja (ning kirjastaja) on lähtunud seisukohalt, et „Kanteletar“ on nimetus kõige pealt esindavale soome muinasrunode kogule (nii siis umb. nagu Hurdagi „Vana Kannel“ või „Setukeste laulud“), mitte mingile jagamatule tervikteosele, nagu näit. „Kalevala“. Nagu me mingile oma rahvaluule valimikule välismaal vaevalt keelaksime „Vana kandle“ ilusat nime, nii ei tundunud meile võõrastav tarvitada ka Soome oma (seda enam, et teose käsikirjaga tutvudes ta nimetuse kohta vähimatki märkust ei teinud Soome enda parimad asjatundjad). Muidugi oleks olnud täpsem panna tõlke pealkirjaks „Valik E. Lönnroti Kanteletarist ja muist soome rahvalauludest, vanasõnadest jne.“ — aga luuletistekogude pealkirjult ei nõuta ju veel, tänu taevale, teaduslikku täpsust. Igatahes on Lönnroti teos olnud meie valimiku tähtsaim alus. Seal on olulised vasted nii hästi kui kõigele tõlgitud eepikale, maha arvatud mõni lehekülg loitse ja muidugi sangarilood, mida Lönnrot üldse välja ei andnud nende rahvapärase stiilis. Ja teose järgmisse, lüürikaossa on isegi kolm neljandikku palasid võetud „Päris-Kanteletarist“. Nii on viimast püütud kasutada võrdlemisi tühjendavalt, valides ta teisendite hulgast kõik, mis luulena üldse väärib eestistust, vähemalt praegustes kirjastuseoludes. Miks mitte siis võtta kaasa ka ta pealkiri,

seda enam, et see on ka sisuliselt nii sobiv (n a i s e k s on luulehaldjas ehk muusa ju kujuteldud kas või Homeroose ja Tyrtaiose puhul!). Ning miks mitte ka Eestis tutvustada soome runomaailma selle kogunime all, mis nii ülemaailmselt t u n t u d ?

Miks peaks eelarvusteta lugejal olema sellegi vastu, kui ta (ühes vastava allikaosutusega) p e a l e n e n d e „Päris-Kanteletare“ laulude leiab teoses ka sangarilugusid ja loitse? Oluliselt k u u l u v a d j u needki siia, sest nad on antud r a h v a p ä r a s e s, lühidas ballaadi-stiilis, mitte Lönnsroti „Kalevala“ laias eeposestiilis! Nad ei ole n. n. „lühendised“ „Kalevalast“, nagu näib ehk pealiskaudsele vaatata, vaid peaaegu ehtsad rahvavormid, mida ainult on täien-datud — osalt Lönnsroti, osalt tõlkija poolt — värssidega muist rahvateisendeist. Seejuures on viimastega enamasti a s e n d a t u d alusteisendi luulevaesemad värssid, mitte liidetud kõiki kohaseid teisend-detaile, nagu „Kalevalas“. Just see ballaadi ja eepose stiili vahe on, millest siin küsimus; see peaks olema ometi selge igale luuletundjale! Ainult neli lühikest pala (Aino surm j. t.) on tõlgitud otse „Kalevalast“ sealses sõnastuses. Kuid nii paljukese näiteid pidi ometi tooma ka Lönnsroti kui „suurima runolauliku“ enda u u s -loomingust?!

On natuke hämmastav, kuidas ikka veel küllalt ei mõisteta ka sellise „ümbertegeva“ värssiasenduse esteetiliselt ja õieti folkloristlikkugi tähendust. Siin ju ei ole tegemist „üksikluuletistega“ individuaalse kirjaluule mõttes, vaid hulga teisenditega, millest oli vaja v a l i d a, valida p a r i m niihästi sisuliselt kui vormiliselt, säilitades ometi stiililine ühtlus! See printsiip otse nõudis ka mõningate liigsete, tegelikult enamasti hilisliidetud paralleelvärsside väljajätmist, eriti Lönnsroti kogus, kus nende kuhjamine on sageli ebarahvalik. Tõlkija „ümbereetegemise“ ja lühenduste ulatust näib sinne arvustis (kui ka varem prof. Eisen'i oma „Postimehes“) pidavat tegelikust suuremaks vist ka seetõttu, et kumbki neist on tarvitanud võrdlemiseks „Kanteletare“ kolmandat trükki, mille mitmed laulud v ä g a t u g e v a s t i erinevad tõlkealuseks olnud alg- ja kõigist hilisemaistki trükkidest.

Muis asjus ei tahaks ma hakata vaidlema niikuinii heatahtliku arvustajaga. Vaated ja maitsed eri väljendite hindamises võivad olla erisugused ja tõlkija omad ei pretendeeri ainumaksvusele. Tahaks ainult hoiatada liiga kindlaist väiteist selle kohta, mida on ja mida „ei ole üldse oodata“ soome muinasluules („Kalevalat“ siin ju ei tahetudki anda). Just arvustaja laidetud näide, „pursahas pupane sappi“ kogu oma jõulises efektiivsuses leidub täpsalt ka rahvaluules (Krohni näidatud algvormiski), samuti on seal määratul hulgal igasuguseid muid deskriptiivseid loodushäälte järgi „häälightsi“, muidugi mõista ka eepikas. Edasi — paneb imestama, kuidas arvustaja peab „rütmitiliseks kohmakuseks“ värssi: „veepinda end vedasi“, mille esijalg, hääldatuna „ve'e pinda“, ei erine värssimõõduliselt põrmugi soome vastest ja mille sarnaseid võib tuua eesti rahvaluulest lõpmatuseni. Müstiliselt tundub põhjendatud, et rõhulibistus „elu!“ on ebakõlaline, „ea!“ mitte, jne. Kuid need on pisiasjad. Kõige olulisem ja tõlkijagi poolt juba ette mõõndud desiteratum on eesti keele lühemusest ja kulunusest tulev väikesõnade hulk ja teatav uueaegsus värssi täitmises. Oleks olnud kindlasti kergem „kodunduse“ asemel tarvitada enam otseseid soomepärasusi, nagu näib soovivat arvustaja. Aga, aga — kahjuks peab väljaandja ometi enam arvestama muud publikut, kes seniste kogemuste järgi nõuab tõlkelt kõige

pealt arusaadavust. Loodame, et vahest tulevikus soome ja meie enda rahvalaulu keele suurem tundmaõppimine järk-järgult võimaldab ka runo tõlkeis säilitada n e n d e keele aroomi ikka enam.

A. Anni.

Mait Metsanurk: Kogutud teosed VII: Valge pilv. Romaan. Teine trükk. Noor-Eesti kirjastus Tartus 1930. 287 lk. Hind br. 4 kr.; paberköites 4 kr. 75.; iluköites 5 kr. 50 s.

Metsanurga kogutud teostele on jõudsasti lisa tulnud. Sedapuhku on trükitavaks saanud jällegi väljaspool järjekorda seisev, müügilt lõppenud teos. „Valge pilv“ kuulub Metsanurga viimase aja toodangu hulka. Autor kirjutas selle lepingu järele 1925. aasta suvel jaokaupa „Postimehe“ joone alla, kust see romaan siis ka otse raamatuks trükiti. Metsanurk pole küllalt väleda sule ega kindla stiili- ja kompositsiooni-meelega, et luua improviseerides, nagu tegi seda omal ajal Eduard Wilde. Ta maadlused vormiga varasemais teoseis olid selles kindlaks tõendiseks, mida kinnitab omakorda ka „Valge pilv“, mis oli stiilitumaid teoseid meie viimaseaegses väärtuslikumas kirjanduses. Teose lõpule jõudes oli ka autor ise samal arusaamisel, kui ta järeلسõnas vabandavalt lausub: „Tema kompositsiooniliselt ja stiililiselt põhjalikuks väljatöötuseks puudus võimalus. Autor on tema puudustes täiesti teadlik ja loodab neid kõrvaldada niipalju, kui see tagant järele võimalik on, 2. trükis, kui selle järele kord tarvidus peaks olema“ („Valge pilv“ 1. tr., lk. 296). Teose aktuaalse sisu tõttu tuli see „tarvidus“ pea, ja viie aasta möödumise järele on saadaval juba teose teine, parandatud trükk.

1. trükk oma stiililise saamatuse ja kolmakusega lubab aga huvitava pilgu heita autori loomisprotsessi ning valgustab seda väga huvitavast küljest. Töö on see, mis annab meile kunstiväärtuslikke suurteoseid, mitte üksnes jumalik säde ega improvisatsioon.

Tüseda töö järele on saanud „Valge pilv“ loetavaks, stiilsemaks ja kompositsioon kindlamaks, loogilisemaks, sirgjoonelisemaks. Kohendamine ja stiiliviilimine on teose puhastanud asjatust liigihast ning koormavast ballastist.

Sündmustik, põhi-idee ja tegelased on jäänud üldiselt samadeks. See on sama Erala külakroonika ilmasõja ja revolutsiooni esimesil päevil, valgustatud pisi-inimeste mõtete ja tegude läbi.

Rohkesti on tehtud kärpimisi ja vähe nende asemele uut toodud. Seega on teos kokku kuivanud tähtede arvult umbes $\frac{1}{6}$ võrra.

Uues trükis on küll 30 peatükki esimese trüki 20 asemel, kuid seega pole tegevustikku juurde toodud, vaid seda on normeeritud kompositsiooni ja ühtluse seisukohalt. Peatükki on püütud koondada psühholoogiliselt terviklik, katkematu sündmus. Sellest seisukohast on autor peatükkide liigituse teinud sootuks uue: liites, lahutades ja poolitades nii, kuidas sündmustiku ühtlus seda on nõudnud. Seega on kadunud 1. trüki järsud üleminekud sündmustikus peatükkide keskel ja areneva ning ühtekuuluva sündmustiku lahutamine eri peatükkidesse. Hoolimata põhjalikust tööst on jäänud 2. trüki peatükkidesse siiski rohkesti järske, sidumatuid üleminekuid, näit. lk. 74, 87, 95, 106 jt.

Kompositsiooni ühtlustab rohke sisemise sündmustiku ümberpaigutus ja sageli ka tegevuse ülekandmine ühelt isikult teisele.

1. trüki alul esinev nägemuste kirjeldus on viidud 2. trükis 196. leheküljele, kus see tundub rohkem kohal kui prologina. 1. trüki

teiskordne nägemuste kirjeldus (lk. 210 jj.) on 2. trükist, kui üleliigne, sootuks välja jäetud.

Kõige põhjalikumalt on ümber töötatud romaani 1. peatükk. 1. trükki avav sõjateate kirjeldus ja Alma jooks isa juurde on viidud 2. trükis tahapooie (lk. 12 jj.) ning teos algab peategelase Alma iseloomustuse ja kirikusseminekuks ehtimise kirjeldusega, mis 1. trükis täiesti puudus. Sellele järgneb Arumäe ja sinnatulnud külaliste kirjeldus, mis 1. trükis leidub peatüki lõpus, siis alles sõjateade, sellele järgnev paanika ning hädaldus, millest juba loogiliselt tingitud Alma jooks isa poole. Nii on saavutatud palju loogilisem ja pidevam sündmustiku ajaline arenemine 1. trüki katkeline korrapärase asemel. Ühtlasi annab 1. peatükk ka juba aimuse sündmustiku arenemissuunast, selle alustest ja eeldustest (Alma ja Mihkli isik, nende suhe ja olukord kuulsal Arumäel), millele ehitatakse kogu järgnev teos.

Samane ümberpaigutamine ühtluse ja loogika nimel sünnib kogu teose ulatuses, kuigi see alati nii teravalt ega puhtal kujul esile ei tule kui 1. peatükis.

Sündmustiku ümberkorraldustest olgu veel näiteid: 1. trükis (lk. 244) tahab Mihkel pulmadega rutata, ent Alma viivitada; 2. trükis aga (lk. 229) on Mihkel viivitamise pooldaja. 1. trükis (lk. 249 jj.) tuleb Mihkel kingitusega jõulu esimesel pühal Verihurma hurtsikusse Alma poole jõulupuule; seal näeb ta Alma rinnas Loo Antsu kingitud küldsõlge ja sellest tekib pruutpaari vahel pärast, kui Alma ja Mihkel koos lahkuvad ja Loo poole sammuvad, konflikt. 2. trükis asendab Mihklit kõigis neis toiminguis poemes, kes on uudishimuline sõle suhtes. Mihkel näeb sõlge õhtul Lool ja seal tekib samane konflikt. 1. trükis annab Selma Alma poolt tagasisaadetud kihlasõrmuse Mihklile tagasi Lool, seltskonna ees, teatud tseremooniaga (lk. 253—254), 2. trükis on see ära jäetud ja Selma viib tagasisaadetud sõrmuse koju ning annab seal peremehe kätte (lk. 237). 1. trükis toob revolutsiooni-teate Eralasse Loo vana Rein (lk. 265), 2. trükis aga tema poeg Ants (lk. 256). 1. trükis pakub Mihkel Almale teist korda Linda kasvatusraha (lk. 280), 2. trükis pole teiskordsest pakkumisest sõnagi lausutud. 1. trükis hakkab Loo Ants Almale abieluettepanekuid tegema juba tõu kokkupaneku ajal (lk. 223), 2. trükis julgeb ta seesugusest võimalusest mõelda alles jõulu eel, aga siiski veel mitte Almaga rääkida (lk. 296). Rääkimiseks saab ta julgust vast jõuluajal, Alma ja Mihkli vahekorra katkemise tagajärjel.

Võiks loendada veel paljugi selliseid sündmustiku ümberkorralduse näiteid, mis ühtlustavad parandatud teost, kuid vajaliku põhjalikkuseni ega teose lõpliku tihendamiseni pole need siiski veel ulatunud. Rohkesti on jäetud parandustööd ka veel 3. trüki jaoks.

„Punase tuule“ eessõnas arvab autor ise, et Loo vanaperenaine pole „Valges pilves“ saanud õiget käsitlust ja see esinevat oma täies hiilguses alles „Punases tuules“. Et „Punane tuul“ on autori tõendus järele „Valge pilve“ järg, siis oli põhjust oodata siin kahtlematult selle tüübi õiget iseloomustust ja kooskõlastamist „Punase tuule“ vastava tüübiga, kuid kahjuks pole seda tehtud. Loo perenaise tüüp on „Valge pilve“ 2. trükis jäänud samuti tagaplaanile ja iseloomutuks kui esimeseski trükis. See, et ta istub mossis näoga Antsu ja Alma pulmaluas ning teeb seal oma vennapoja kaitseks ühe märkuse (lk. 280), ei iseloomusta teda kuigi palju. On öeldud koguni (lk. 270), et ta pole Alma ega Antsu abielu vastane, kellena ta esineb „Punases tuules“.

Samuti võis oodata teose lõpposa tihendamist ja süvendamist, mis kandis väsimuseilmet ja oli hõre, elu kiirema tempo tõttu, mille tõi revolutsioon. Käsitlemisel oli autor jäänud proportsioonides püsima endiselt ajalisele mõõdule, arvestamata elutempo muutumist.

Stiililiselt on teost tublisti parandatud. Ilmetud laialivalgumised dialoogis ja Alma mõtisklustes on enamasti kõrvaldatud, kas sootuks välja jäetud või põhjalikult ümber tehtud. Seeläbi on stiil muutunud palju kirjanduslikumaks.

Rohkesti on ka lauseid lühendatud ja üksikuid osi ümber paigutatud. Üldist stiiliparandust iseloomustagu üks juhuline näide: 1. trükkis kirjutab autor:

„Ja ta ootas, tegi hoolega tööd, tegutses Lool kui perenaine, julgus Reinu ja Antsuga mitmegi korralduse pärast vaielda, tegi tööd enam kui harilik teenija ja sai selle eest Kaarliilt mitmel korral sõidelda“ (lk. 219).

2. trükkis: „Ja ta ootas, tegi hoolega tööd enam kui harilik teenija ja sai selle eest Kaarliilt mitmel korral sõidelda“ (lk. 205).

Stiililiselt parandab teost suuresti ka kohmaka murde asendamine kirjakeelega, mis sündis juba „Punases tuules“ järgmise põhjendusega: „Murrak seob teose liiga kitsa maakohaga“ („Punane tuul“ lk. 6).

Üldiselt on „Valge pilve“ 2. trükk rohkete paranduste tagajärjel palju loetavamaks muutunud, kuigi põhjalikum ümbertöötus ja hoolisam parandamine oleks teose väärtust veelgi tublisti tõstnud.

P. Hamburg.

Eestipäraste seenenimede ümber.

Meil puudub senini veel eestikeelne seente oskussõnastik; puuduvad söögiseente, nügiseente ja seenhaiguste eestipärased nimetused.

Taimekaitse levimisega tegelikus elus kasvab aga järjest tarvidus rahvapäraste nimetuste ja uute mõistete järele taimehaiguste tõrje alal. Siin on hädadoht olemas, et rahvas omade nimetuste puudumisel kergesti võõrkeelsete mõju alla satub, nagu meil juba suur hulk asjade nimesid on teistest keeltest laenatud. Ka taimekaitse alal on juba mitmed saksapäraseid sõnad, nagu „peitsima — beizen“, „majavam — Hausschwamm“ jne., rahva seas kodunenud ning isegi kirjakeeles tarvitusel.

Seente nimede puudumine annab end tunda nii koolis, loodusloppetundidel, kui ka kodus, söögiseente tundmisel ja tarvitamisel. Taimekaitse-oskussõnade alal töötab juba kauemat aega vastav komisjon, kuhu kuuluvad lektor J. V. Veski, agr. A. Käsebiere, dr. E. Lepik ja K. Zolik. Söögiseente kui ka teiste kõrgemate seente nimede ja oskussõnastiku väljatöötamiseks on alles eeltööd käimas. Selleks palutakse saata asjaomast materjali: rahvakeelseid seente nimetusi, rahvapäraseid seenroogade valmistamisviise, seentega ühenduses olevaid kombeid, muinasjutte seentest jne.

Lähemaid teateid palutakse saata järgmiste küsimuste kohta:

1. Missuguseid söögiseeni tuntakse Teie ümbruses: sampinjon, pilvik, mürkel, puravekk, pätak, kaseriisikas,

kuuseriisikas, haavariisikas, lepariisikas, kaasikseen, kuusikseen, haavikseen, lepikseen jne., jne.? Kuidas neid igapäevasteks toiduks valmistatakse (keedetakse, kupatatakse, tarvitatakse toorelt, supiks, salatiks, maitseaineks jne.)?

2. Missuguseid mittesöödavaid seeni tuntakse Teie ümbruses: sõnnikseen, murumuna jne.? Mis otstarbeks rahvas neid kasustab?

3. Missuguseid mürgiseid seeni tuntakse Teie ümbruses: kärbseseen, murgiseen jne.? Mis otstarbeks ja kuidas rahvas neid kasustab (kärbeste hävitamiseks jne.)?

4. Missuguseid tulesüüte-seeni Teie ümbruses tuntakse või tunti: tael, pess, kõbjas, kakk, nääts jne.? Missugust neist enam eelistati ja kuidas neid tulesüütamiseks ette valmistati?

5. Missuguseid taimehaiguste nimetusi tuntakse Teie ümbruses: roostehaigused, nõgipeahaigused jne.?

6. Missugused hallitused on Teie ümbruses tuntud: leivahallitus, valgehallitus, musthallitus jne.?

Vastustes palutakse võimalikult ka lähem koht (vald, kihelkond) ära märkida, kust teated pärit, ja saatja nimi ning aadress. Saadetud teated avaldatakse hiljemini trükis.

Kõik sellekohased teated palutakse saata aadressil: Ülikooli Taimenhaiguste-katsejaam, Tartu, Raadi mõis, E. Lepik.

Õiendus.

„E. Kirj.“ nr. 2, lk. 81, on eksikombel kõneldud Ühis-soome koolikongressist a. 1920, kuna see oli a. 1921. Lk. 82 on Juho Vesainen asemel valesti laotud Juho Veisanen. Lk. 86 tabelit on 9 numbri võrra võidud täiendada hilisemas trükis (vt. koguteos „Tervitus lahe tagant“). Ühtlasi tuleb viimases lk. 252 soome tõlgete bibliograafiast kustutada „Oskari T., Lapsed suitsutamas“, sest uuemate andmete järgi peituvat selle soomepärase varjunime taga keegi eestlane.

AJAKIRI

A E D

IX aastakäik 1931

ilmub Eesti Aiandus-Mesinduse Keskseksi
väljaandel Tartus.

Toimetus: K. Davel, A. Lange, dotsent E. Lepik,
K. Mäekala, M. Reinik, katsejaama juhat. K. Zolk.

Pea- ja vastutav toimetaja: Ülikooli
aiandus-mesinduse õpetaja A. Mätlik.

Tegev toimetaja: K. Hinno.

Aianduse osas käsitleb AED aiasaaduste ja meeturu küsimusi, aedade asutamist, vanade aedade korrastamist, viljapuude ja köögivilja kasvatamist, väetamist, taimehaiguste ja kahjurite tõrjet, iluaiandust, toob kokkuvõtteid võõrkeelsest erikirjandusest, vastab lugejate küsimistele jne.

Mesinduse osas toob AED kirjutisi ajakohastest mesilastepidamis-viisidest, mesilaste tõugudest ja tõuarendamisest, näpunäiteid tege-likkude tööde kohta mesilas, vastuseid lugejate küsimistele jne.

Tellimishind 2 kr. aastas.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised.

Toimetus ja talitus: Tartus, Lai tän. 41.

Tähtsaks teguriks meie hariduselus on kutse-
teadliku õpetajaskonna progressiivne häälekandja

= Õpetajate Leht =

Ilmub nädalalehena igal reedel.

„Õpetajate Leht“

valgustab erapooletult kõiki hariduselu ja koolipoliitika küsimusi, eriti arendades võitlust vooludega, mis on suunatud rahvahariduse, kooli ja õpetajaskonna vastu.

„Õpetajate Lehe“

ümber on koondunud valdav enamik koolitegelasi ja haridusesõpru. Teda loevad kõik kutseteadlikud õpetajad, haridusesõbrad, seltskonnategelased, lastevanemad j. t.

„Õpetajate Leht“

maksab: 3 kuuks — 1 kr., poolaastaks — 2 kr., aastaks — 4 kr. Üksiknumber 10 s.

Tellida saab igast postiasutisest.

Toimetuse ja talituse aadress:

Tallinna, Rataskaevu 22. Telefon 434-63.

Eesti Õpetajate Liidu häälekandja

(ainus Eesti kasvatusteaduslik ajakiri)

„KASVATUS“

ilmub 1931. aastal endisel kujul.

„KASVATUS'e“ kaasandena kirjastab toimetus pedagoogilise aastaraamatu, mille „Kasvatus“ aastatellijad saavad kaasandeks ilma erilise lisatasuta.

„KASVATUS'e“ kaastöolisteks on meie kui ka mitmed välismaa silmapaistvamad koolimehed ja haridustegelased.

Ilmumise tihedus: kord kuus, peale juuni- ja juulikuu, mil „Kasvatus“ ei ilmu.

Tellimishind: aastas 5 krooni, poolaastas 2 krooni 50 senti, üksiknumber 75 senti.

Endisi aastakäike on veel saada.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised. Üksikud numbrid saadaval parimais raamatukauplustes.

Toimetuse ja talituse aadress:

Tallinna, Rataskaevu t. 22. Kõnetr. 434-63.

Iga perenaise uhkus ja rõõm

nii linnas kui maal

on kaunis ning ratsionaalselt korraldatud kodu ja kodumajapidamine.

Näpunäiteid säärase kodu loomiseks toob meie parimaile asjatundjailt ainuke

kodumajanduse ja kodukultuuri

ajakiri Eestis

„Taluperenaine“

mis ilmub iga kuu 1-sel päeval suures pildirikkas kaustas.

Ajakirjal on **käsitööosa mustri- ja lõikelehega.**

Kaasas **„Laste maailm“.**

~~~~~  
Kes kord «Taluperenaisega» tutvunud,  
ei loobu sellest enam ilal!

~~~~~  
Tellimishind: 12 kuud 4 krooni, 6 kuud 2 kr. 25 s., 3 kuud 1 kr. 15 s., üksiknumber 40 senti.

Praegu on veel kõiki senini ilmunud numbreid saada.

Kõige lihtsam, kindlam ja kiirem on tellida „Taluperenaist“ postiasutiste kaudu.

Nõudke hinnata proovinumbreid.

Talitus ja toimetus Tartus, Suurturg 8.

Eesti Naisliidu häälekandja „**Naiste Hää**“ on ainukene naiste ajakiri, mille otsekoheseks ülesandeks on naise puutuvate õiguslike, poliitiliste, majanduslike, ühiskondlike ja kutseliste küsimuste käsitlemine.

Ükski naine, kel usku paremasse tulevikku, ei tohi olla ükskõikne nende tähiste vastu, mis kajastavad meie naiste lähemaid ülesandeid perekonna ja ühiskonna ülesehitavas töös. Seepärast tellib iga naine ajakirja

„Naiste Hääle“

„Naiste Hääle“ ilmub üks kord kuus.

„Naiste Hääle“ tellimishind on äärmiselt madal:

1 aasta peale . . .	Kr. 2.—
¹ / ₂ „ „ . . .	„ 1.20
Välismaa tellimine . . .	„ 3.—

Tellimishind koos „**Eesti Naise**ga“ — aastas Kr. 5.—,
¹/₂ aastas Kr. 2.75. — **Üksiknumbri hind 20 senti.**

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja teised lehetellimiste vastuvõtjad.

Toimetaja:
Marie Reisik.

Väljaandja:
Eesti Naisliit.

Toimetaja kodune aadress:

Tallinna, Roosikrantsi tn. 4—1, telef. 13-91.

Toimetuse ning talituse asub:

Tallinnas, Rataskaevu tn. 22, telef. 433-26.

Kõige loetavam leht maal on

« KAJA »

Ta võidab endale ikka rohkem ja rohkem poolehoidjaid. Möödunud aastal kasvas „Kaja“ lugejate arv jällegi palju suuremaks. Teisiti ei saagi see olla, sest „Kaja“ on sisukam, huvitavam ja uudisterikkam ajaleht Eestis.

Suurendatud toimetuse ja kaastööliste pere abil on „Kajal“ võimalik oma lugejaile kiiresti teatavaks teha kõiki päevasündmusi nii kodu- kui välismailt. Rohked pildid, mis „Kajas“ ilmuvad, aitavad lugejail paremini sündmusi ette kujutada ja muudavad lugemise lõbusaks. Silmapaistvad riigimehed ja seltskonnategelased toetavad „Kaja“ oma kaastööga. „Kaja“ lugejail on seetõttu võimalik saada kõige täielikumaid teateid Riigikogu ja Valitsuse tödest ja kavatsustest. Seetõttu on „Kaja“ välja kujunenud kõige sisurikkamaks ja kõige paremini toimetatud ajaleheks Eestis. Seda on pidanud tunnistama isegi „Kaja“ vastased ringkonnad. „Kaja“ rahuldab kindlasti kõige nõudlikumatki lugejat.

Kõik „Kaja“ tellijad saavad täiesti hinnata 1 kord nädalas lõbusa piltidega nädalalehe „Tallinna Posti“. 6 kuu ja pikema aja peale tellijatele saadetakse maksuta 2 korda kuus suur põllumajanduslik ajakiri „Põllumees“.

„Kaja“ tellimishinnad

1 kuu postiga	Kr. 1.50	6 kuud postiga	Kr. 7.—
3 kuud „	Kr. 3.70	1 aasta „	Kr. 13.50

Tellimisi võetakse vastu igas postkontoris.

„Teatajat”

*loeb igäüks, kel aega või raha vähe,
sest „Teataja” on odavam ajaleht Eestis!*

Ilmudes 3 korda nädalas pakub „Teataja” oma lugejaile väikese raha eest kokkuvõtlikult ja ülevaatlikult kõike seda, mis igapäev ilmuvad päevalehedki.

„Teataja” hinnata jutulisas, mis iga numbriga kaasa antakse, ilmuvad kõige põnevamad ja huvitavamad romaanid. Neid jutulisasid võib raamatuks kõita ja sel teel, lugedes „Teatajat”, enesele päris ilma hinnata raamatukogu soetada. „Teataja” lisadest kokkukõidetud raamatute hind on eraldi ostes kallim kui „Teataja” aastane tellimishind.

„Teataja” on kõige loetavam leht maal, mis näitab, et ta rahva huvisid kõige enam tabada on osanud.

„Teataja” tellimine ei käi kellelegi üle jõu, sest ta maksab

	ainult 60 senti kuus
	3 kuu peale Kr. 1.60
6	” ” ” 3 10
12	” ” ” 6.10

„Teataja”

tellimisi võetakse vastu igas postkontoris ja „Teataja” talituses

Tallinnas, Pikk uul. 40.

„EESTI KIRIK“

on võitnud endale suure poolehoiu
ja kindla seisukoha.

Sellele tugeses seisab „Eesti Kirik“ 1931. aastal, ilmudes igal neljapäeval, nagu vareminigi väsimata Eesti ev.-lut. kiriku teenistuses.

„Eesti Kiriku“ veerud on avatud kirikliku elu päevaküsimustele, misjonitööle, noorsootööle jne. Iseäranis rõhku tahab ta panna ülesehitavale tööle.

„Eesti Kirik“ on ainuke ja parim ajakiri Eesti ev.-lut. usu kirikurahvale.

„LASTE SÕBER“

ilmub 1931. aastal suurendatud kujul kunstrikkas välimuses kord kuus. Ta juhib lapsi laste sõbra Jeesuse juurde, pakkudes lastele palju rõõmu.

„Laste Sõber“ ootab iseäranis oma noorilt lugejailt kaastööd. Saatke jutustisi, ülevõtteid, küsimusi, hinnamõistatise! Iga „Laste Sõbra“ lugeja võitku uuel aastal vähemalt 1—2 uut lugejat „Laste Sõbrale“.

„Eesti Kiriku“ ja „Laste Sõbra“ toimkonda kuuluvad: prof. H. B. Rahamägi (peatoimetaja), piiskopp J. Kukk, õp. J. Aunver (vastutav ja tegev toimetaja), õp. A. Sommer (peatoimetaja asetäitja), õp. J. Järve, köster A. Siiak.

„Eesti Kiriku“ tellimishind on aastas postiga kr. 2.50, postita kr. 2.25; poolaastas postiga kr. 1.25, postita kr. 1.15 Üksiknumber **5 senti**.

„Laste Sõbra“ tellimishind: aastas 35 senti; poolaastas 18 senti. Üksiknumber **3 senti**.

„Eesti Kiriku“ ja „Laste Sõbra“ toimetuse ja talituse aadress: Tallinna, Konsistorium.
Peatoimetaja aadress: Tartu, Vallikraavi 25, telef. 1-89.
Tegeva toimetaja aadress: Jüri kirikla, Rae p.-ag., telef. 25-60.

Tellimisi võtavad vastu kõik Eesti Vabariigi postiasutised.

Raadioaparaat

on terve maailma peegel!

Kuid nii nagu peegel klaasita,
on aparaat ilma

„Raadiolehetä“

- „RAADIOLEHTE“ lugedes kuulete hoopis paremini ja palju rohkem jaamu, sest
- „RAADIOLEHT“ toob näpunäiteid ja õpetusi raadioaparaadiga ümberkäimises.
- „RAADIOLEHT“ avaldab igas numbris hulk teateid ja pilte raadioilma sündmustest, parimaid raadiokarikatuure, põnevaid vesteid, följetone ja palju muud huvitavat lugemismaterjali.
- „RAADIOLEHES“ on ringhäälingute saatekava täiuslikum kui üheski teises eesti ajalehes.
- „RAADIOLEHT“ toob igas numbris palju õpetusi ühes piltide ja skeemidega raadioaparaatide iseehitamiseks, mille järele igaüks ilma igasuguste eelteadmisteta võib endale parima aparaadi ehitada.
- „RAADIOLEHE“ head sisu kindlustab toimetus, mille eesotsas seisab ins. A. Põdrus. Peale selle arvukad kaastöölised üle terve maailma. Nimetame vaid C. M. Freibergi New-Yorgis ja Karl Kesa Berliinis.

„Raadiolehte“ võib tellida igast postkontorist.

TELLIMISHIND:

3 kuu peale	120 senti
6 " "	240 "
12 " "	450 "

„Raadioleht“ on ajaleht kõigile, parim nõuandja ja abiline igale raadioharrastajale.

„KAITSE KODU“

on rahvuslikult mõtlejate
ühine häälekandja.

„Kaitse Kodu“ ilmub käesolevast aastast peale uue, nägusa välimusega ja uuesti korraldatud sisuga, küündides tõesti hea perekonnaajakirja tasapinnale.

„Kaitse Kodu“ ilmub iga nädal. Tellimishind 52 numbriga eest on ainult 6 krooni aastas. Tellida võib ka poole ja vee-randaasta viisi.

„Kaitse Kodu“ tellimisi võtavad vastu kõik postkontorid üle riigi.

Nõudke hinnata proovinumbreid!

Toimetus ja talitus Tallinnas,
Kaarli tän. 8,
kõnetraat (20)8-29.

RÜNNAK

Noorsotsialistlik ajakiri.

Toimetus: N. Andresen, K. Freiberg,
E. Reining, L. Metslang (vastutav toi-
metaja); väljaandja: M. Mihkelson.

«Rünnak» on ainuke omataoline ajakiri,
mis taotleb sünteetilist sotsialistlikku maa-
ilmavaadet mitte üksi teoreetiliste artiklite
ja informatsiooniga, vaid ka ilukirjanduse,
kunst ja tehnika abil.

«Rünnak» on rajatud noorpõlve mit-
mekülgseile eluvajadustele.

«Rünnak» on loetav igaühele.

POSTIMEES

Vanem eesti päevaleht.

75. aastakäik.

Rahvuslik häälekandja!

Tuumakas. Värske. Uudisterohke. Teadeterikas.
Mitmevärviliste piltidega.

„Postimeest“ loeb igaüks, kes tahab teadlikult osa võtta eesti poliitilisest, kultuurilisest, majanduslikust, sotsiaalsest elust!

Tartu linna lugejatele tellimiste hinda alandatud.

„Postimees“ annab järgmised lisad:

„**MAAMEES**“ — majapidaja nädalaleht. Käsitleb igakülgset meie maaelu nõudeid ja ülesandeid. Toob põhjalikke seletusi ja juhatusi asjatundjate sulest kõigilt põllumajanduse, loomapidamise, majapidamise aladelt. — Tellimishind 35 senti kuus, 1 kroon 3 kuu eest.

„**SÄDEMED**“ — ainuke eesti iseseisev mitmevärviline pilke- ja jutuleht. Ilmub 4 korda aastas. Tellimishind: 120 senti aastas, 60 senti poolaastas. Üksiknumber — 35 senti.

„**TERVIS**“ — rahvalik tervishoiu-ajakiri. Tähtis igale perekonnale. Ilmub 4 korda aastas. Tellimishind: 160 senti aastas, 80 senti poolaastas. Üksiknumber — 45 senti.

„**LASTELEHT**“ — värvitrukkis odav kuukiri lastele. Tellimishind — 15 senti kuus.

„Postimehe“ ja teiste väljaannete peale võtavad tellimisi vastu kõik postiasutised üle riigi.

Peatalitus: Tartus, Jaani tän. 11/13, telef. 80 ja 65.
Tallinna kontor: Vene tän. 1, telef. 16-11.